Вл. Влахов
бул. Черни Връх 84
Тел. 62-14-63

Някои моменти от македонското революционно движение

След убийството на Протогеров.

Период

от Юли 1928 год. до Юни 1931 година

Част V

Ч А С Т V

СЛЕД УБИЙСТВОТО НА ПРОТОГЕРОВ

Убийството на Тодор Александров през 1924 г. създаде голяма пукнатина в македонската революционна организация. От тогава у нас настъпиха събития, чиито ход малцина можеха да предвидят. Горноджумайската касапница, избиването на прогресивни македонски дейци и пр. бяха само една брънка от онова, което бе замислено в тъмните часове на съзаклятието. Връхната точка на създаденото напрежение дойде с изстрелите на 7 срещу 8 юни 1928 г. - простреляването на генерал Протогеров на една от софийските улици.

Вестта за убийството на Протогеров се разнесе мълниеносно в цялата страна. Същият час тя премина и зад граница. Смущението сред буржоазната общественост и реакционните македонски среди бе голямо. Всички бяха стреснати и сковани. Софийските следпразнични вестници, излезли на 9 юни, както и редовните ежедневници, които излязоха на 10 с.м., поради настъпилата обща уплаха, сметнаха за по-разумно да изчакат какъв тон ще даде в. "Македония". Вестник "Македония", обаче, на който директор бе Георги Кулишев, излезе с една крайно плаха и мъглява статия, която не можа да послужи за ориентация и затова всички вестници се впуснаха да дават само вестникарски описания и подробности, доставяни им от полицейското дознание, без да правят каквито и да било коментарии върху причините, които са предизвикали убийството на Александър Протогеров.

Докато българският печат се пазеше от коментарии, знаейки че за такива убийства корените са по-дълбоки, белградските вестници още на 8 юни поместиха с открита радост съобщението на югославянската агенция "Авала" за убийството на Протогеров. На 11 юни белградският вестник "Време" заедно с многото подроб

предавани от София, помести и снимка на генерала. А в. "Политика", излизащ също в Белград, помести портрета на Протогеров с четническа униформа, нахвърлящи се с голяма яростсрещу него и правейки с открито злорадство предвиждането, че убийството ще предизвика междуособни и братоубийствени борби не само вред македонските революционни среди, но и вред македонската емиграция в България.

Това пророчество на белградския вестник "Политика" се сподели и у нас. По-предвидливите македонци - тия, които са имали възможност да следят по-отблизо събитията вред организацията, с право сметнаха, че убийството на Протогеров е тревожен сигнал за неминуемата междуособица, която може да настъпи вред нелегалната и легална македонска организация. И, разбира се, те не се излъгаха. Последвалите събития ги потвърдиха.

Връзката между ВМРО Иван Михайлов и Задграничното представителство скъсана

Първото сътресение, и то доста сериозно, което се почувствува в ръководената от Иван Михайлов ВМРО, бе отпъждането на Задграничното представителство. Членовете на ЗП Георги Бакдаров, Наум Томалевски и Кирил Пърличев при такова едно голямо събитие - убийство на член от ЦК на ВМРО - се почувствуваха съвсем дезавоирани. И затова те още на 8 или сутрията, след като научиха за убийството, поискаха да видят своето доскорошно протеже Иван Михайлов и потърсят обяснения за извършения акт, който може да предизвика разцепление вред емиграцията. Иван Михайлов обаче намери за по-благоразумно да избегне срещата с тях и чрез доверените си хора нареди да им се съобщи, че той в момента отсъствува от България, че е заминал за вътрешността на Македония предвождащ голяма чета.

Този отговор естествено не задоволи амбициозните членове на Задграничното представителство, защото знаеха, че това е абсолютна лъжа. Иван Михайлов никога не е стъпвал в Македония, а в този момент не можеше и дума да става. В същото време те обаче разбраха и друго, което най-много ги огорчи и вбеси: че властта им на Задграничното представителство е вече отпаднала.

След отказа на Иван Михайлов те потърсиха да се срещнат с представители на военната лига, но и оттам получиха студен душ. Подполковник Кочо Стоилов и Поряков, с които те се срещнаха, бяха доста арогантни и открито им заявиха, че те вместо да търсят обяснения, да влязат във връзка с Иван Михайлов и занапред да се съработят с него, защото това е суровата истина.

След този отговор на царедворците военни членовете на ЗП се почувствуваха изолирани и , най-важно - обезвластени. Това, което Иван Михайлов беше отдавна замислил - да поеме цялата власт в ръцете си - най-после беше то осъществил. Разбира се, за тях това бе голям удар. Доскоро пълни разпоредители, да се почувствуват изведнъж обикновени редници без никаква власт, бе нещо много трагично за тях, след като дълги години бяха свикнали да командуват, и то не само в организацията, но и в политико-обществения живот на страната.

Но ето, че в това положение, в което те бяха изпаднали, изведнъж лъч на надежда, една перспектива да намерят все пак една, макар и малка обществена опора. При тях се явява запасният генерал Шкойнов и се интересува от погребението на генерал Протогеров, чийто труп вече стои два дни в църквата "Св.Седмочисленици". Генерал Шкойнов им заявява, че другарите на покойния Протогеров желаят да се уреди най-тържествено погребение, каквото то подобава на един заслужил воин, че на същото време са генерал Русев, Христо Калфов, полковниците Матов и Цанев и най-сетне,

във Военното министерство са приготвили специална програма за погребението и искат да сверят какво готви македонската емиграция.

Тия думи на генерал Шкорпилов окуражават старите гренчици и у тях пробужда надеждата, че се явява една опора, която те ще могат да използуват, за да поведат борба против Иван Михайлов. Тук е запасното войнство, има множина лични приятели и почитатели и ето позицията ни готова: Протогеров бе за тях човек с добродетели и с големи заслуги към македонското революционно дело, извършеното убийство е вероломно дело, да спасим престижа на организацията!

И веднага след раздялата с генерал Шкорпилов, ЗП започва да действува. Георги Баждаров вместо некролог написва хвърчащ лист, озаглавен "Каино, защо уби Авеля". Листът, съдържащ признания за големи добродетели на Протогеров и открити нападки срещу Иван Михайлов, се разпространяваше с леки коли по софийските улици. Целта бе да се печелят привърженици сред македонската емиграция и българската общественост. Печеленето на привърженици обаче в този момент бе мъчна работа. На успехи можеше да се разчита само сред неориентираните граждани. Прогресивните македонци с право поставяха въпроса: къде бяхте, когато избиваха нашите другари? Тогава не само не протестирахте, но и награди раздавахте на убийците.

През тия дни на голямо смущение интересни бяха коментариите сред македонците. Във всяко македонско семейство темата на разговор бе убийството на Протогеров. И понеже убийството не бе изяснено, всеки коментираше според връзките си с хората от организацията. За мен беше важно да разбера как мислят някои от по-осведомените хора, как го приемат и как тълкуват убийството. И затова още на 8 ми сутринта се отправих за дома на Мишо Ива

тов, знаейки, че той е най-добре осведомен. Но за мое неудовлетворение Ицко отсъстваше от София. От думите на съпругата му разбрах, че той заедно с Перо Шандаков бяха в Свиленград във връзка с изчезването на нашия инцидент, станал на българо-турската граница между българската пограничната стража и група македонски войводи, занимаващи се с контрабанда на цигарени книжки. Всеки случай, както по-късно научих, Ицко и Перо получили съобщение за убийството на Протогеров. Телеграмата им била изпратена до дома на запасния капитан Карлов, съмишленик на Перо, и бащинак на прогресивния македонски войвода Георги Скрижовски.

От дома на Ицко Шкартов се отправих у родителите на Петър Колищърков, където бях спрян на обед. Темата на разговора беше убийството на Протогеров. Старият Алексо Колищърков, бивш член на ВМОРО, говореше с възмущение против убийството. Но сигурно не на това мнение бе големият му син Петър Колищърков, близък и пръв съветник на Иван Михайлов.

На другия ден - 9 юни - аз видях Ицко Шкартов, който беше се завърнал от Свиленград. Посрещна ме - на него ми напсътна - с думите: "Сега ти дойде време и ти да престанеш оръжие и да чукаш противници, колкото си щеш. Протогеров е убит от Иван Михайлов, сега почва големият двубой." А след това ми довери, че е настъпило голямо възбуждение сред членовете на нелегалната организация във връзка с убийството на генерал Протогеров. С пристигането си в София неговите хора от Солунския революционен окръг, които го очаквали с нетърпение да се завърне от Свиленград, веднага го потърсили да узнаят какво отношение ще вземе окръгът спрямо извършителите на убийството. Същата нервност се чувствувала и сред членовете на другите окръзи. Първите окръзи, които се обявили против Иван Михайлов, били Солунският и Битолски окръг. На тия два окръга - каза доста самоуверено Ицко Шкартов - ще се

опре и Задграничното представителство. За членовете на ЗП - добави Ицко - друг избор няма. Напоследък те бяха против Протогеров, но след неговото премахване те не могат да отидат с Михайлов, защото знаят, че властта ни вече ще отпадне и те ще бъдат в положение на подчинени. А към нас - заяви някои са-модоволно Шкартов - ще дойдат мнозина. Ние ще имаме подкрепата на много военни и политически личности, обществени от управляващата партия на Демократическия сговор, също мнозинството от македонската емиграция, а прогресивната македонска емиграция ще бъде изцяло с нас.

Тия думи на Ицко не доста много изненадаха. Той никога не беше така категоричен в приказките си както сега. Почувствувах, че взима открита страна, когато при други случаи винаги е избирал средата или най-малко неопределеността. И още веднъж повтори първите си думи, само че този път с един по-сериозен тон - "прекъсни оръжието и ела с нас".

На сериозния тон отговорих и аз и се помъчих да бъда откровен. Не исках - казах му - да се намесвам в подобни междуособици. Аз на македонските работи винаги съм гледал по-идеалистично и струва ми се, при една междуособица едната или другата страна ще изпорти и от това ще загуби нашето дело, ще загуби Македония, която иска не разцепление, а сплотеност на редовете. Искам да остана настрани - бяха последните ми думи - ще чакам да видя коя страна ще вземе правилната позиция, кой ще защищава не личните си интереси, а интересите на революционното дело.

ПОГРЕБЕНИЕТО НА ПРОТОГЕРОВ

Много причини налагаха да се позабави погребението на убития генерал. Първо, настъпилото разцепление сред членовете на легалната и нелегална организации. Второ, страната, която

се обяви за Протогеров, искаше да използува случая и да уреди всенародно поклонение. Затова погребението бе обявено за 12 ими, тоест точно пет дни след убийството. Изминалите пет дни бяха достатъчни, за да се изясни положението. Макар печатът да се въздържаше от коментарии, мъглата вече говореше ясно откъде идва убийството и кой е наредил да се извърши убийството. Задграничното представителство и тия, които се обявиха на страната на Протогеров, се помъчиха да използуват случая и изкарат колкото е възможно повече хора, които да минат край тленните остатки в църквата. Покрай почитателите на покойния имаше и любопитни, които от любопитство минаха като поклонници на покойния. През времето, когато трупът беше изложен в църквата, разпоредителите бяха организирали и почетна стража край саркофага.

За Иван Михайлов, разбира се, не бе безразлично колко и какви хора ще минат през църквата и ще присъствуват на погребението. Затова бяха изпратени "броячи", които да наблюдават, да си записват и после да докладват на шефа. Изпратените "броячи" изглежда бяха добре обработени, само да наблюдават, без да предизвикват и се пазят от провокации и затова всичко мина без инциденти.

В църквата и гробищата произнесоха речи митрополит Стефан, членът на ЗП Кирил Първичев, Евтим Спространов, и генерал Шкойнов. Речите на първите трима бяха въздържани и имаха умерен тон. Четвъртият - генерал Шкойнов обаче говори доста остро и открито се нахвърли срещу организаторите и физическите убийци.

Публиката слушаше с голям интерес речта на генерал Шкойнов и неговото открито и рязко поведение спрямо Иван Михайлов дълго време се коментираше сред македонските среди и българската общественост. Някои я тълкуваха, че това означава, че повечето от запасното войнство ще отиде с привържениците на Протогеров.

Това обаче не се оправда. Наистина някои от запасното войнство се обявиха на страната на покойния Протогеров, обаче министерството се ориентира или като неутрално или се обяви в подкрепа на тия, които имаха властта във военното министерство и държаха за Иван Михайлов. Все пак за Задграничното представителство и това, което отиде с тях, се смята за голям капитал и им послужи като една опора за бъдещите действия срещу Иван Михайлов.

РАЗДЕЛЯНЕ СЛЕД ПОГРЕБЕНИЕТО

Погребението отмина и както казват - всяко чудо за три дена. Тия, които стояха по-далече от върховете, смятаха, че работата така или иначе се е свършила. Обаче не такова беше положението за тия, които бяха по върховете на нелегалната и легална организации, както и за техните приближени. В такива именно разбъркани времена някои се мъчат да си оплетат конците. Един от тия бе и амбициозният и жаден за господство Перо Шандалов, който в тоя момент не забрави, че е подгласник за член на ЦК на ВМРО. За да напълзи нагоре и заеме по-стабилни позиции, Перо Шандалов побърза да си осигури покрепата на председателя на Солунския революционен окръг Мишо Шкартов, който имаше и това преимущество, че бе добре пласпиран сред прогресивната македонска емиграция. След като се споразуми с Мишо Шкартов, Перо Шандалов с целия си щаб се пренесе в дома на Мишо - улица "Белласица" 22. Тук стана нещо като учреждение. През деня и вечерно време тук пристигаха единично и групово привърженици на Протогеров, а от време на време спираха и леки коли, тия, които бяха се провъзгласили нещо като ръководители. Също такъв център се създаде и на ул. "Крупа планина", близо до "Опълченска", дето квартируваше с щаба си третият член на ЦК на ВМРО Георги Попхристов. Между тия два центъра се поддържаше оживена връзка.

Въоръжени хора с пистолети и бомби непрекъснато се движели по улиците, които водели за тия два центъра. Членовете на Задграничното представителство, макар че бяха дезавюирани от Иван Михайлов, останаха да се титулуват като такива и се мъчеха да си извоюват същото положение, каквото имаха и по-рано, само че вече на противната страна, позавайно обществено, че организацията на ВМРО е отишла с тях. Те бяха доволни, че е спечелен на тяхна страна третият член на ВМРО Георги Пенчристов, който бе дълбоко покрусен от извършеното, съзнавайки, че ще настъпи разцепление сред нелегалната организация.

Какво ставаше на другата страна - Ив.Михайлов?

През нощта, когато се извърши покушението срещу Протогеров, Иван Михайлов със своите най-близки хора е бил на "Денкоглу" 7, в дома на Зорка Ничева, където живее и зетят й Петър Колишърков. Към полунощ там пристигат Кирил Драгов, Йордан Гърков, Стракия Развигоров, Джузданов и цяла група терористи, за да осведомят шефа Михайлов, че поръчението е извършено успешно, Протогеров е убит, както това е било заповядано. Нанстина тялото е пренесено в болницата, обаче смъртта е сигурна, а телохранителят на Протогеров - Гоцев подлъгнал на място.

След като Иван Михайлов изслуша доклада за извършеното покушение, наредил да му се изпрати колата "Пайер", за да отпътува веднага за Горна Джумая. "Пайерът" пристига и с него заминават Иван Михайлов, Петър Колишърков, Сотир Панев и Йордан Гърков. На приближените си в София Михайлов наредил да бъдат бдителни и да го осведомяват до най-малките подробности по всичко, което ще се случва в София. Поръчал да се интересуват какви коментари ще се правят по убийството, какви изказвания

ще правят някои от властниците и по-големи обществени.

В Горна Джумая Иван Михайлов отсяда в къщата на Попавра-мов. На другата още сутрин той нарежда да се свика "висше" ръководство на съвещание. На съвещанието присъствуват Аргир Манасиев, Иван Карадиов, Гоце Междуречин, Васил Мончуевски, Иван и Анто Янгинзови, Никола Северов, Иван Манов, д-р Джад-жев и др.

За това съвещание, станало на другия ден след убийството на Протогеров, в къщата на Асен Попавранов, един от участниците Иван Манов разказва: "Събрахме се повече от 20 души, всички от Горна Джумая. Тук бяха и петте пълномощници на ВМРО от окръга, а така също имаше и военни, представители на гарнизоните от Петрички окръг. Иван Михайлов много спокойно ни съобщи за при-ведената смъртна присъда срещу Протогеров. След това накратко изброи причините, които са предизвикали неговото премахване. Главното обвинение - продължава разказа си Иван Манов - бе, че от две години насам Протогеров станал върл противник на четни-ческия институт в България, предлагал реформи в организацията, които могат да полезуват само враговете на българския народ. На второ място, че е бил замесен в заговора против Тодор Александров Този факт организацията е знаела още на времето, но е мълчала, защото Протогеров все още бил нужен. Затова и не бил ликвидиран заедно с Ляпчо Пиша.

Накрая, за да придаде по-голяма тежест на присъдата и за да ни убеди, подкърни с далечния намек, че присъдата била получила благословия и отгоре...

Преди да си разотидем, Иван Михайлов направи много строг напомняне: в околните хората да се държат винаги в бойна готов-ност, да следим за комунистите и санданистите в окръга, които макар по-рано да бяхме противници на Протогеров, сега щяхме да

направят от неговото убийство собствена политика и да потиснат другата страна. Ние знаем - каза Иван Михайлов, - че е формирана група против нас, знаем, че в тази група влизат председателите на Солунския и Битолския революционен окръг Нико Нехрътов и Перо Шапланов. Знаем, че ним тях ще се присъединят и Георги Попхристов, както и членовете на досегашното ЦК, а не е изключено да бъдат подкрепени и от отделни военни, лични приятели на генерала. И Иван Михайлов - предъявява разказа си Иван Ханов - завърши с твърд тон: "Дните здраво положението в окръга, дори и с крайни средства. Защото няма да окръга, ще няма и организацията в България."

Българският печат и убийството на Протогеров

На 20 юни 1928 г. непогазният вестник на Иван Михайлов "Свобода или смърт" излезе със статия, озаглавена "Българският печат и убийството на генерал Протогеров". В нея се казваше:

"Наказателната мярка, към която ВМРО се видя принудена да прибегне, за да остане вярна на паметта на Тодора и завбави все вобадителната борба от непоправими злини, възбуди в българското общество едно недоумение, лесно обяснимо за среди, които са формирали своето мнение за нашата организация въз основа на шушукания и уличната мълва, а не с едно съвестно проучване на нейните дела, нейните идеали и осветената от миналото традиция - да не се жалят жертвите, когато се касае до спасяването на нейната чест, на революционния морал и особено на нейните интереси, на делото.

Българският печат става проводник на тая измислица на непосветеното общество и макар твърде откъслечно и повърхностно, даде повод на едно огорчение, което ние си обясняваме с изтъкнатите причини и го схващаме с най-благородния му смисъл. Понятно

е също, че печатът на една страна, в чиято страна случаят е можел да падне от напеватален куршум един член на македонската революционна организация, нараква огорчение. Понятно е също, че обществеото мнение на една братска страна апелира за братско разбирателство, единение и поставяне край на братоубийствата.

Всъщност и македонските революционери създават абсолютната необходимост от единството и братското сътрудничество на революционните сили и никога не биха извършили един акт, който би засегнал това установено единство.

За непосветените, които съдят делата на организацията по известни изолирани действия и по реакцията на улицата, убийството на Протогеров може да се схване като опит за нарушаване това единство. Но когато се узнаят всички причини, които застават ВМРО да прибегне към екзекутирането на Ал.Протогеров - всички ще разберат, че с изстрелите на 7 юни не само се напаза заговорникът против живота на Тодор Александров, но се спаси също единството на организацията, застрашено от изкуственото възкръсване на един човек, който през целия си живот е бил символ на разделението.

Но както и да е, при горните условия пожеланията на българския печат, които са и наши пожелания, сами по себе си са израз на една оправдана загриженост на свободните българи за своите поробени братя. Ние бихме му благодарили, ако неговите коментарии и пожелания спираха тон.

За съжаление обаче част от българския печат си присвоява правото да дава съвети, които ни се виждат излишни и които увреждат простиша на организацията ни в очите на българските четци. Преди всичко с повтарянето до втръсване предупреждение "стига братска кръв" добива се впечатление като дали организацията няма друга работа освен да пролива кръвта на невинни братя.

Балканското настроение, което се създава от полобни поводи, повтаряли всеки ден, не помага делото на Македония. Защото най-лата борческа организация никога не е проявявала подобна кръв и всяка провокативна акция е била отрицателно обществена и съпасувана с интересите на освободителната борба. Така пото повишът на посочения печат хвърли лоша светлина върху ВМРО и нейните действия.

Ако от друга страна някои органи на българското общество мислят, че има известни гласове, за които предполагат, че организацията може да потърси сметка - пак са подлите повици като горния, защото ВМРО не може да дезертира от дълга си, за да достави приятни ефекти на когото и да било.

Голкова за ВМРО, ако позивът "стига кръв" се отправи към нея.

Ако обаче той е бил предназначен за непознатите "приятели" на убития Протогеров - той се явява също така излишен и също така хвърля фалшива светлина върху истинското положение на работите.

Но това, което е най-общото в коментарите и преповръщите на някои вестници, не е позивът да се спре с братоубийствата, а желанието им да представят последното събитие като брънка от една лакостна практика, която е присъща само на ВМРО и от която господата от и около въпросните вестници винаги са се отвръщавали, а които ли някога да са я практикували.

Това трябваше най-добре да знае един бивш македонски революционер,* който преди 20 години бе писал дълга статия, ако се не лъжа под заглавие "убиваме и ще убиваме". За да доказва да екзекуциите в името на общите интереси, а днес държи първа глас в хора във връзка с убийството на Протогеров.

* Думата е за Георги Бандаров член на задграничното представителство на ВМРО.

За всяко убийство трябва да се съжалява, но във всички случаи трябва да се прояви добра воля, да се проникне в мотивите, които диктуват един революционен акт. В такъв случай не би се говорило за "убийство" и не биха се забравили фактите, които ако има въобще място за упреци, по-скоро би трябвало да се отправят в друга посока.

На всички нас са известни случаи, в които нелегални организации и политически групировки са прибягвали до масово самоизтребление и то тогава, когато са имали на разположение всички легални средства и печат и публични събрания и избори бюлетини - за да предотвратят злини. Тези масови самоизтребления, твърде добре известни, са бивали оправдавани и извинявани с "държавна необходимост".

Колко повече би трябвало да се разбере смисъла на един революционен акт, продиктуван от жизнените интереси на организацията и изпълнен от една революционна организация, която не разполага с никакви легални средства за наказване на провинените и за предотвратяването на съдбоносни събития.

Когато се хвърлят упреци - взели понятните съжаления и съвети за примиримост - необходимо е да вземат в съображение тия факти всички, а най-много онези, които в своето собствено минало могат да намерят редица актове от подобно естество.

Тогава и съчувствията на нашите свободни братя ще бъдат по-добре приети и разбрани от роба, който избира средства за борба съобразно със съществуващите условия".

Горната статия, поместена в нелегалния орган на Иван Михайловата ВМРО "Свобода или смърт", бе предназначена, за да оправдае убийството на Протогеров и сплаши "несориентираните" обществените, които се осмелиха да издигнат глас на протест. И трябва да се признае, целта бе постигната. Болшинството от

обществениците, осъдили в началото убийството, след излизането на въпросната статия млъкнаха. Останаха да водят словесна борба само Пандановия нелегален вестник "Свобода или смърт" и в. "Вардар", списван от Георги Кулишев, Йордан Балев, В.Пундев, Наум Томалевски, Георги Бандаров, Кирил Пърличев и др.

Публицистите около в.Вардар имаха голямо влияние върху буржоазното общество и мнозина несведомени граждани смятаха, че при тяхното застъпничество Иван Михайлов ще бъде поставен на подсъдимата скамейка и осъден като братоубиец.

Но след като нямаше подкрепата на властващите и двореца, това не се сбъдна. При тази благословия, с която Михайлов разполагаше, нямаше той да стане абсолютен господар на Петричкия окръг.

В същия брой на "Свобода или смърт" бе поместена втора статия, озаглавена "убийството на Протогеров". Ето и нейния текст:

"На 7 срещу 8 т.м. бе отнъстена най-голямата жертва на революционна Македония, която падна от наемен куршум на 31 август 1924 г. От този злокобен ден една черна сянка легна върху чистотата на македонското освободително дело, върху нравствените основи на които почива то, върху ума и съвестта на революционна Македония.

Кой простреля пресъдатели на нашите надежди за народно освобождение, на нашата вяра в едно по-достойно бъдеще за нещастното ни отечество? Кому бе нужна смъртта на Тодора, който след голямата покруса в 1919 г. тръгна сам сред развалини и гробища, за да ни поведе към нови борби, към нови страдания и нов живот.

Цял народ настръхна от печал по великата загуба от страх за бъдещето революционно движение, от страх за борбата, когато научи за страшното злодеяние, извършено в недрата на легендарния

Пирин. Народното негодуване и правдата на революционна Македония срази мнозина от виновниците за това всенародно нещастие. Физическите убийци на Тодора и голяма част от интелектуалните вдъхновители на извършеното престъпление получиха своята заслужена смърт. Отидоха си те един след друг, напратени от общото проклятие на цяла окървавена Македония.

Остана обаче едно черно петно в историята на събитията около убийството на Т.Александров. Остана да тлачи своето позорно съществуване "другаря" на Тодора от ЦК на ВМРО върху когото бе насочен пръста на цял един народ. Защото всички вече знаем обстоятелствата, при които загина Тодор и фактите, които предшестваха 31 август 1924 г.

На 7 срещу 8 т.м. и ВМРО защити себе си, реабилитира честта на македонското освободително дело.

Погребението на Протогеров се извърши при явното безучастие на македонската емиграция в София и общо в България. Около неговия погребален ковчег се събраха само някои от бивши му бойни другари, граждани на София и част от софийския гарнизон. Ние разбираме напълно чувствата на нашите прогонени братя в България, които без да чакат мотивираното обяснение на ВМРО за извършената от нея акция, манифестираха своята спонтанна възторженост от нейното и да с участие в погребението на убития. Тези прокудени македонци, от които улиците на София почерняха при паниждата за Тодор Александров и при всички други случаи, когато трябва да се посочи македонското единство и македонската воля за самостоятелен политически живот, останаха безучастни към официалната парадност, когато се погребваше Протогеров...

При погребението на покойния генерал бяха произнесени няколко надгробни слова, едно от които бе уникум по своето съдържание и провокаторство - словото на Кирил Първичев. Той

направи "категорична" декларация, че убийството не било дело на ВМРО, а само на члена на ЦК Ив.Михайлов. Но той забрави единодушното решение на миналия революционен конгрес, който избра и него да се подпрат до край и накажат останалите убийци на Т.Александров. Ив.Михайлов се яви в случая само изпълнител на тази воля на революционна Македония, която единствено в лицето на своя следващ революционен конгрес да съди извършеното деяние.

Безкрайна беше безочливостта на Пърличев, когато той се опита да постави на една линия по заслуги, по "другарство" и мъченичество легендарния вожд на борческа Македония Т.Александров с един от неговите убийци - Протогеров. Жертвата от 1924 г. и палачът са необходими на известни лица в македоносвободителното движение, за да се гради лична кариера. Ние поместваме към настоящето едно обяснение от близките на Тодора, което е пълен и красноречив отговор на Пърличева. То има следното съдържание:

Едно предизвикано обяснение

В произнесената реч от господин Кирил Пърличев при опелото на покойния Протогеров в черквата "Св.Седмочисленици" представителят на задграничното представителство на ВМРО се опита да подчертае на няколко пъти особеното "другарство" и "сътрудничество", което съществувало между нашия скъп и незабравим покойник Т.Александров и Протогеров.

Ние не бихме излезли с настоящето обяснение, нито пък е редно да се говори лошо за умрелите, ако г. Пърличев не бе извършил едно светотатство с паметта на Тодора. Ние сме в състояние да заявим най-категорично, а и господата от Задграничното представителство не са чужди на тая истина, че между Тодора и Протогеров далеч не съществуваше това "другарство" и "сътрудничество", което някои заинтересовани страни искат да експлоатират и че за нас - майката, съпругата и сестрите на Тодора няма никакво съм-

нение, че един от най-големите съучастници в убийството на Тодора бе Ал.Протогеров, заедно с Алеко Василев и Георги Атанасов и че елементарната чест и преданност към освободителното дело на Македония и към паметта на Тодора, налагаше на господата от Задграничното представителство да мълчат в горния случай и да не върпат едно съзнателно коцуиство.

Писмото носи подписите на: майката - Мария Александрова, съпругата - Евангелия и сестри: Катерина Цицушева, София Монева, Василика Пацушева, Елена Зафирова, Кира Александрова и Костадинка Александрова.

След подписите следзатекст:

"На 7 срещу 8 т.м. бе отнъстена най-голямата жертва на революционна Македония, която падна от наемен куршум. С това дело на ВМРО Македония запази своята чест и честта на освободителното си движение. Движението на Македония се оттърсва от досегашните тежки морални вериги, за да продължи своя възход до окончателното тържество на народните ни идеали".

Горните две статии и болезнката на близките на покойния Александров, поместени в органа на ВМРО Михайков, за посветените читатели и днес са ясни, че въпреки зад убийците да стоят двореца и правителството, с настъпила една объркаюст и уплаха и чрез неаргументирани доводи мъчат се да оправдаят пред буржоазното общество за необходимо извършеното злодеяние на 7 срещу 8 юни 19 1928 г.

Страхът, който бе ги обхванал не бе от разкаяние, нито страх от народния гняв, защото българският народ знаеше и помнеше извършените на жертвата, повалена като ненужна твар на ул. "Екзарх Йосиф" и "Цар Борис". Протогеров бе един от виновниците за поредици катастрофи, сполетели България и българския народ от 1912 г. Протогеров е виновник и за вкарването на България във

война през Първата световна война на страната на Германия и Австроунгария. Той е виновник за разбиването и потушаването на Владайското въстание в края на 1918 г. Протогеров е виновен и отговорен за всички извършени убийства и изтезания на прогресивни македонски дейци.

Всички горенаброени факти не караше неговите убийци да смятат, че българският народ ще потърси сметка за неговото премахване.

Инспираторите и извършителите на Протогеровото убийство се стреснаха от яйкомните статии, поместени в буржоазния печат в София и в провинцията и от там идваше страха им да не би ръководителите на буржоазния печат да се разцепят и някои от тях да подкрепят онази македонска страна, която застана в защита на покойния генерал. Това именно обърканост хората около Ив.Михайлов и те побързаха да налеят с горепосочените статии, пълни с фалшификации и лъжи.

Твърдено, че най-главната причина за премахването на Протогеров е била неговото участие в убийството на Т.Александров. Същото съмнение бе изразено в някои от вестниците по време на Тодоровото убийство, но бе лично опровергано от Ив.Михайлов, подчертавайки, че тези слухове целят да разстроят единството в организацията.

По-сетнешните статии на Иван Михайлов, че впоследствие се "разкрило" и "доказало", че Протогеров има пръст в убийството на Тодора, никого не можаха да убедят. И понеже конгресът взе решение да се издирят и накажат заговорниците, а за това решение е бил сам Протогеров, като член на ЦК, що рече сам си е подписал смъртната присъда. Разбира се, такова едно твърдение изглежда не само налудно, но и смешно.

Близките среди около "македонските разпри" не можеха да

бъдат заблудени. Те познаваха добре Пр.Михайлов и тайфата му. те знаеха, знаят и сега, че Михайлов бе едно оръдие на черната реакция и верен изпълнител на техните желания.

В моето изложение аз изнесох причините за ликвидирането на Протогеров, те са подкрепени с личния негов болезнен.

Неотдавна излязоха книги със спомени на също така стари гребящи като Симеон Радев и Дино Казасов. Самите те са в центъра на всички тези кървави събития, последвали преврата от 9 юни. И двамата в своите книги засягат мимоходом или въобще не засягат горните събития. Като министър в кабинета на Цанков без съмнение Казасов е бил осведомяван за много от плановете за ликвидация на "неудобните". Крайно време е Дино Казасов да излезе ясно и открито пред българския народ за всички тия събития, а не да доказва, че през 1923 г. не е имало фашизъм. Не е важно да се търкуза дали е имало или не фашизъм през времето на Цанков, важно е да се каже на народа защо по онова време "народът бе клан както турчин не го е клал".

В същия брой на "Свобода или смърт", както отбелязах, бе поместена бележка от бащите на Т.Александров, в която между другото се твърди, че дружба и сътрудничество между Тодор и Протогеров не е имало.

На тази бележка могат да повярват само неосведомените. Всъщност дружба и то тясна дружба е имало между двамата още от 1909 г. Известни са провокаторските действия, извършвани от двамата в угода на Фердинанд и по-късно на цар Борис.

А да припомним думите на Вангелия, съпругата на Тодор Александров, които при погребението на войводата Панчо Михайлов, полагайки венец на ковчега му, публично е заявила: "На героя от Калиманция, който падна от същата ръка, от която бе покосен и Тодор."

бъдат заблудени. Те познаваха добре Ив.Михайлов и тайфата му, те знаеха, знаят и сега, че Михайлов бе едно оръдие на черната реакция и верен изпълнител на техните желания.

В моето изложение аз изнесох причините за ликвидирането на Протогеров, те са подкрепени с лични негови бележки.

Неотдавна излязоха книги със спомени на също така стари грешници като Симеон Радев и Дино Казасов. Самите те са в центъра на всички тези кървави събития, последвали преврата от 9 юни. И двамата в своите книги засягат мимоходом или въобще не засягат горните събития. Като министър в кабинета на Цанков без съмнение Казасов е бил осведомяван за много от плановете за ликвидации на "неудобните". Крайно време е Дино Казасов да излезе ясно и открито пред българския народ за всички тия събития, а не да доказва, че през 1923 г. не е имало фашизъм. Не е важно да се търкуза дали е имало или не фашизъм през времето на Цанков, важно е да се каже на народа защо по онова време "народът бе клан както турчин не го е клал".

В същи брой на "Свобода или смърт", както отбелязах, бе поместена бележка от близките на Т.Александров, в която между другото се твърди, че дружба и сътрудничество между Тодор и Протогеров не е имало.

На тази бележка могат да повярват само неосведомените. Всъщност дружба и то тясна дружба е имало между двамата още от 1909 г. Известни са провокаторските действия, извършвани от двамата в угода на Фердинанд и по-късно на цар Борис.

А да припомним думите на Вангелия, съпругата на Тодор Александров, които при погребението на войводата Панчо Михайлов, поднасяйки венец на ковчега му, публично е заявила: "На героя от Кайлъшция, който падна от същата ръка, от която бе посечен и Тодор."

Като съпоставим тия думи на съпругата на Т.Александров с публичната декларация на Иван Михайлов, че той лично е подписал смъртната присъда на Панчо Михайлов, излиза явно че не може да бъде възприето твърдението, че Тодор е убит от генерал Протогеров.

Изказването на съпругата на Т.Александров е важно и то крие много загадки. Те могат да бъдат изяснени от живите участници - Ив.Михайлов, Перо Шанданов, Георги Кулишев, Ангел Узунов, Коста Църнушанов, Васил Сенов и много други, спрели се зад спиците на Отечествения фронт.

Позволявам си едно малко отклонение: спирам се на доклада на Георги Кулишев, който той изнесе в Македонския дом на 29 януари 1970 г. на тема "Образуването на ВМРО". Посетителите очакваха, че Кулишев ще засегне цялостно македонския въпрос, но той бегло премина ВМРО, без да се спре на някои моменти, които изобличават някои от старите дейци като Гарванов, Борис Сарафов, Христо Матов, Протогеров, Т.Александров, Каранджулов и Никола Стоянов. Чудното беше, че Кулишев не се спря на периода 1919-1928 г., период пълен със злочести събития. Но в защита на това той проля сълзи за събитията, станали на 7 срещу 8 юни 1928 г. - убийството на Протогеров. Това събитие той го окачестви като междуособица и братоубийство. Без да полемизирам, аз бих задал на моя бивш директор на в. "Македония" др. Кулишев следния въпрос: Защо не спомена нищо за убийството на Гьорче Петров, за събитията през 1923 г., 1924 г., през 1925-1928 г., когато бяха обезглавени стотици македонски прогресивни дейци?

Др.Кулишев не спомена нищо за действията на сборните чети през Балканската война 1912 г., които превзеха преди да пристигне българската армия градовете Неврокоп, Драма и Демирхисар... Неврокоп бе превзет от четите на Ал.Бубинов и Т.Паница, а Драма и

Кавала - от четите на Георги Сиринковски и Пашица. Те улесниха настъплението на българската армия, командувана от генерал Ковачев, като разгромиха многочисления турски армия.

Не каза нищо и за действията на Яне Сандански, който с четите си разчистваше път по течението на р. Струма и сам влезе в Солун преди Рилската дивизия, докато самопровъзгласилият член на ЦК Тодор Александров като купчини войвода се криеше в Ариянското езеро и чак когато българската армия влезе в Кукуш, той се появи там, за да срещне престолонаследника княз Борис.

И друго: с четата на Тодор Александров влезе в Кукуш и известният Ангел Динев, който премина през много партии: либерал, земеделец, звенар, комунист и завърши живота си като ремсист.

Памерих за нужно да направя горното отклонение, защото искам някои неща да бъдат изяснени, понеже др.Кулишев не направи това. За Христо Чернопеев напомня той отбеляза неговия актив през 1912 г. За Чернопеев знаем, че той командваше сборна чета, съставена от четите на Йонко Вапцаров, поета Яворов, на студента-анархист Добриновић, на комуниста Методи Алексиев и др.

Но за Чернопеев се знае и друго: през 1911 г. той улесни цар Фердинанд като влезе в състава на самопровъзгласилия се ЦК на ВМРО, начело с Т.Александров, който имаше за задача да води борба против сърбомани и македонски левичари.

Христо Чернопеев има и друг грях: когато бе член на ЦК заедно с Т.Александров и Петър Чаулев бе премахнат македонският войвода Добри Даскалов.

Принципите на сърбомани не се харесаха, а и сега не се харесват на др.Кулишев, затова той ги отмина с мълчание.

Много има у нас хора, които смятат, че понастоящем съществува единство сред македонската емиграция в България. Това се поддържа и от ръководителите на Македонския дом, но това не е

потиша. Антагонизма между трите разделения съществува. Не добре е, че сегашната власт не толерира нито една от групите. Ясно, ако се следваше политиката на Ленчев и блоковото управление, нещата щеше да има и сега.

За мен е ясно, че без да са се зарегистрирали михайловисти, протогеровисти и македонска левица, духовно съществуват. И трябва да се признае, че само михайловистите са против македонската нация. Болшинството от протогеровистите са за македонската нация, а за съпалението има някои и от левицата, между тях и видни партийни деятели.

Окупирането на ул."Пенсиона" 22

Това е домът на Мито Шкартов, в който постоянни посетители са Перо Панданов, Георги Попхристов, Мицо Чеганович, Атанас Кънчов, Георги Гевгелийски, Дишанов, Борис Назорски, Пандо Струмишки и др. От време на време пристигат пред къщата файтони, леки коли и от тях слизаха и разни военни. Като близък на Мито Шкартов, той често ми доверяваше за всичко това, което се разисквало в неговия дом и плановете, които се изработваха. Така беше ми доверен плана за охраната, който бе изработен за погребението на Протогеров.

"Протогеровисти" и "михайловисти"

Всяко по-голямо събитие дава най-различни отражения. Убийството на Протогеров бе също голямо събитие, което въпреки заминаването на Иван Михайлов, не можеше да отмине лесно. То създаде разединение сред организацията в България - нещо, което при други покушения над изтъкнати македонски революционери не е ставало. Тия, които взеха страната на Протогеров, т.е., тия, които не одобриха неговото убийство, се нарекоха "протогеровист

а тия които намираха, че Михайлов правилно е действувал, като е нарекли да бъде премахнат Протогеров, се нарекоха "михайловисти".

Поставя се въпрос: на чия страна беше мнозинството? Македонската емиграция в България беше раздвоена - по-голямата част беше отначало с протогеровистите, тъй като и прогресивната емиграция даде подкрепата си, но това българската общественост не можеше да види и считаше, че всичко е отишло към Иван Михайлов. Защо? Защото Иван Михайлов побърза да вземе това, което представлява вътрешна: Националният комитет на македонските братства и печатния орган в."Македония". Тия два института бяха достатъчни за Михайлов да покаже пред българската общественост, че емиграцията е отишла заедно с него. И друго едно важно обстоятелство, което Иван Михайлов използуваше: това беше връзката му с правителството на Ляпчев и военното министерство. А за тогавашния софийски печат, който при такива случаи даваше тон, беше достатъчно, за да даде вяра и кредит на това, което се счита за официално. Комюникетата на представляваната от Иван Михайлов нелегална организация намираха широк достъп в пресата, а това беше една привилегия за него. Тъкмо затова българската общественост не можеше да прецени правилно къде е отишла емиграцията - към протогеровистите или към михайловистите. За средния читател и въобще за неориентираните граждани впечатлението бе, че силата е отишла към Михайлов, а не към Протогеров.

Кои останаха с протогеровистите?

От нелегалната организация доста беше внушителен броят на тия, които се обявиха на страната на Протогеров. Преди всичко третият член на ЦК на ВМРО Георги Попхристов, който макар недосен, все пак даваше голям кредит на формирането се страна. На тази страна се обявиха Перо Шанданов, председател на Битолския

революционен окръг, Мито Шкартов, председател на Солунския революционен окръг, войводите Мицо Чегаленки, Дишанов, Георги Гевгелийски, Борис Изворски, Пандо Струмишки, Пандо Кицов, Георги Наков, Борис Козов, Тано генерала, Христо Рутев, Иван Бабунчето и голям брой четници и смели момчета, способни да действуват като терористи. Към групата трябва да прибавим още Пеце Трайков, Кръстан Пентеделов, които бяха се белязали като дейци през септемврийските събития в 1923 и 1925 г. Но тяхно поръчителство бе посрещнат добре в групата и Лев Главинчев, препоръчан като човек, който може отлично да действува с пистолет и най-важно - лице с големи връзки в тогавашната Държавна сигурност. Впрочем, за Перо Шанданов Лев Главинчев не бе непознат. Преди всичко познаваме го като охранителя и още по-близо - от комарджийските заведения, където и двамата се подвизавата.

Едно преимущество за протогеровистите бе, че към тях отиде цялото Задгранично представителство - Георги Бакдаров, Наум Томалевски и Кирил Пърличев. Освен тях на тяхна страна отиде хора Йордан Вадев, който по-късно Кранчев взе при себе си и го направи върл михайловист, Георги Кулишев, директор на в. "Македония", без да привлече със себе си вестника, Васил Пундев и Мито Пундев и др.

Едно външно събитие, което даде кредит на Иван Михайлов

И по-рано, когато застана на чело на ВМРО, Иван Михайлов е използувал всякакво външно събитие, за да си създаде престиж сред българската общественост. Сега, когато съществуваше смущение сред македонската емиграция, тъй като бяха минали само шест дена от убийството на Протогеров, за Иван Михайлов дойде

едно много изгодно външно събитие, което той побърза да използува – това бе атентатът срещу Жика Лазич в Белград на 13 май 1928 г. В собствения му кабинет атентаторът Иван Иончилов, родом от Неврокоп, сега Гоце Делчев, тежко нарани гробокопатели на Македония, известния главорез Жика Лазич и след това сам се застреля. Въпреки че белградските вестници сочеха кули срещу Протогеров като организатор на атентата, т.е. подготвен още преди смъртта му, софийският печат, като по поръчана команда, приписаха атентата като дело на Иван Михайлов. Това създаде голям кредит на амбициозния ръководител на ВМРО и случаят дойде тъкмо на време, когато емиграцията бе смутена и раздвоена. За неориентираните граждани това бе достатъчно да дадат кредит на Иван Михайлов и считат, че нелегалната организация върви с него, че там е силата, ВМРО, която върши атентати в Сърбия и в сърцето на Белград, принадлежи на Иван Михайлов. А за реакционната буржоазия Михайлов стана надеждата, че само той ще се справи с БКП и Българския земеделски съюз.

Перо Чакъров бърза да заеме ръководно място

В тоя момент на разцепление сред македонската организация за бързо сформираната се група на така наречените протогеровисти беше нужно да се намери човек, който да застане на ръководното място. Третият член на ЦК на ВМРО Георги Попхристов, който напусна Иван Михайлов и се определи на страната на Протогеров, нямаше амбицията да заеме първо място. Той считаше, че е достатъчно да даде обществен кредит на групата. Други изтъкнати лица от тия, които отидоха с протогеровистите, като например Иван Шкартов, който обикновено предпочиташе да стои на сянка, откъдето да ползва напред, нямаше. Това положение помогна на амбициозния и жаден за голямство Перо Чакъров да изплува на повърх-

постта. И той, уверен в себе си, бързо се зае да заеме мястото на водач. Той смятна, че след като голяма част от хората на нелегалната организация минаха на Протогерова страна, след като там отидоха бивши членове на ЗП и други изтъкнати обществени, това е вече сила, която превъзхожда групата на Иван Михайлов. И събщите на Перо навеждат паранойна. Той смятна, че е силен и може да се пребори с Иван Михайлов.

Иван Михайлов търси контакт със Пандалов

Въпреки че впечатлението за тия, които гледаха отвън беше, че Иван Михайлов е силен, тъй като е него бе правителството и Военното министерство, а така също Националният комитет на братствата и в. "Македония", "вождът" не бе спокоен. Знаеше го фактът, че обществено не е на здрави позиции, че организацията и хората могат да минат на противната страна и той да остане изолиран. В същото време той чувствуваше, че на противната страна Перо Пандалов е лице, което може да направи поражения и затова поиска да влезе в досег с него и го привлече на своя страна. Няколко дена след погребението на Протогеров, още на 15 юни, той изпрати при Перо Пандалов делегация, която да му предложи да се върне при него и заеме освободеното място в ЦК на ВМРО.

Делегатите, които бяха изпратени да преговарят със Пандалов бяха Петър Коняарков, Сотир Попов и Кръстьо Белянов. Отрицателното поведение на Перо обаче е изненадало делегатите. Те са смятали, че той ще се поблазни от това да стане член на ЦК на ВМРО заедно с Иван Михайлов и ще приеме с радост предложението. Перо обаче се показал крайно много арогантен и държал един много оскърбителен език. "Вие с целия ли сте дали - казал много самоуверено Пандалов, - да ми предлагате съюз и помирение с един узурпатор, с един мерзавец и лакей? Михайлов е отречен

от историята на македонското революционно движение. Най-добре е - добавил Пандалов - да го посъветвате да се махне от организацията и изобщо от България. Защото само така ще се постигне и запази единството на организацията." И на последните настоявания на делегатите да приеме подадената му ръка и засне мястото в Централния комитет, защото идеологическа разлика не съществува, Перо Пандалов заключил: "Не, с Иван Михайлов организъм не правя, с него ще водя война и ще победя."

Отказът на Перо Пандалов да приеме направеното му предложение е бил обсъден на едно съвещание между Иван Михайлов и пратениците, които са ходили при Пандалов. Всички са се мъчили да отгатнат откъде черпи сила и смелост Перо. Едни предполагали, че може би той намира опора и поддръжка в групата на генерал Пеобинов около Родна защита.+ Други са се спирали на писанията на италианските вестници по повод убийството на Протогеров, които са се нахвърлили срещу белградския печат, който открито е злорадствувал за убийството и сочил Протогеров за приятел на Италия. Този факт ги навел на мисълта, че напоследък връзките на Протогеров с Италия са били големи и че сега се налага организацията да се изясни с италианските властвуващи фактори, особено с военните, и се създадат по-тесни връзки и житейски отношения. За целта някои предложили да се започне от София, от тукашната италианска легация, а впоследствие се изпратят в пратеници в Италия и то колкото е възможно по-скоро, за да не бъдат изпреварени от Перо Пандалов.

Петър Колишърков, както по-късно е признавал, бил оптимист и според него италианците в никакъв случай нямало да седнат да преговарят с Перо Пандалов. Ако те имат нужда от организация -

---

+ Изказванията на Петър Колишърков и Кръстьо Белянов.

от историята на македонското революционно движение. Най-добре е - добавил Панданов - да го посъветвате да се махне от организацията и изобщо от България. Защото само така ще се постигне и запази единството на организацията." И на последните настоявания на делегатите да приеме подадената му ръка и заеме мястото в Централния комитет, защото идеологическа разлика не съществува, Перо Панданов заключил: "Не, с Иван Михайлов организъм не правя, с него не-водя война и ще победя."

Отказът на Перо Панданов да приеме направеното му предложение е бил обсъден на едно съвещание между Иван Михайлов и пратениците, които са ходили при Панданов. Всички са се мъчили да отгатнат откъде черпи сила и смелост Перо. Едни предполагали, че може би той намира опора и поддръжка в групата на генерал Пеейнов около Родна защита.+ Други са се спирали на писанията на италианските вестници по повод убийството на Протогеров, които са се нахвърлили срещу белградския печат, който открито е злорадствувал за убийството и сочил Протогеров за приятел на Италия. Този факт ги навел на мисълта, че напоследък връзките на Протогеров с Италия са били големи и че сега се налага организацията да се изясни с италианските властвуващи фактори, особено с военните, и се създадат по-тесни връзки и нормални отношения. За целта някои предложили да се започне от София, от тукашната италианска легация, а впоследствие се изпратят и пратеници в Италия и то колкото е възможно по-скоро, за да не бъдат изпреварени от Перо Панданов.

Петър Колишърков, както по-късно е признавал, бил оптимист и според него италианците в никакъв случай нямало да седнат да преговарят с Перо Панданов. Ако те имат нужда от организация -

---

+ Показания на Петър Колишърков и Кръстьо Белянов.

подкрепял Колищърков, - те ще преговарят с нас, тъй като нас ни крепи официалната власт и не забравяйте друго важно обстоятелство - настоявал Колищърков, - че борба се води със средства, а не с приказки. А кой е тоя, който ще ни даде. Те не са чувствували още нужда от парични средства, защото не са изразходвали още парите, които в деня на убийството се намериха в бившето Задгранично представителство. Изразходват ли се, Перо ще почне да търси от никъде финансова помощ. Може да се предположи - казал Петър Колищърков, - че той за тази цел ще се обърне към Белград и вероятно от там може да получи, защото Белград е заинтересован да съществува разцепление сред емигрантите и революционната организация в България.

Решение да се премахне Пандаков

Всички тези разсъждения на съвещанието са довели до конкретната мисъл, че Перо Пандаков, след като не е приел направеното му предложение, е опасен и следва да се вземат мерки срещу него.

Перо Пандаков се готви за борба против Михайлов

Решението на Иван Михайлов да бъде ликвидиран Перо Пандаков, както и голямата награда, която той определил за тази цел, повдигна твърде много акциите на Перо. Той изведнъж се почувствува първенец в групата на протогеровистите и нейн естествен водач. Щом Иван Михайлов е решил да почне с мене - помислил си Перо, - значи счита мен за най-опасен от всички други противници. И наистина, Перо бе влязал с чета в Македония, а Иван Михайлов не бе влизал нито един час в поробена Македония.

Всичко това, разбира се, развързва ръцете на Перо да

премине към действие, за да си осигури първото място в групата. И наистина още на 20 юни, значи две седмици след убийството на Протогеров, той свика съвещание, на което присъствуваха бившият член на ЦК на ВМРО Георги Поп Христов, членовете на Задграничното представителство, всички войводи, четници, терористи и някои видни обществени. Съвещанието се състоя в къщата на Мишо Шкартов на улица "Болнеща" 22. Тази къща беше много удобна за тайни събрания. Съседната с нея къща на същата улица, номер 24, бе собственост на Атанас Калчев, а до него на Спиро Бадев, близък родина на Мишо. Двете съседни къщи са свързани с вътрешна вратичка и може да се преминава незабелязано от една в друга, без да се вижда движение от вън. От къщата на Бадев, която бе на улица "Крупа планина", което още повече запазва от външни погледи всяко движение на хора.

* На съвещанието Перо Шандаков постави на разглеждане въпроса за борбата, която трябва да се организира против Иван Михайлов, за да бъде той напълно обезвреден. Той поискал да бъде премахнат Иван Михайлов и някои от неговите приближени, след което да бъде свикан конгрес, който да избере нов Централен комитет на ВМРО, при който групата на протогеровистите да има пълната власт над организацията. По така поставения въпрос се изказали всички присъствуващи с изключение на Мишо Шкартов, който и този път е смятал, че в първите още неуспешни дни по-разумно е да се мълчи и изчаква, отколкото да се ангажира с определени изказвания. Притиснат обаче да се изкаже, Мишо заяви: "Ще приема всяко решение, което групата ще вземе с болшинство."

---

* Сведенията са от Мелнишкия войвода Мишо Чекан-ски, който бе център в всички събития станали в Бълга-рия, от 1921 год. до 1934 година. След 1926 година жив на странама на Протогеровистите.

Първият пратеник на групата е да провери

Петричкия окръг

На съвещанието, както ми разказа още тогава Мицо Чегански, всички оратори се изказали с яростна стръв, решени веднага да действуват. Всички са били на мнение, че трябва да се действува бързо и преди всичко първата задача е да се отиде от Иван Михайлов Петричкият окръг, за да стане той тяжка организационна и икономическа база, както за промишляване към вътрешността, така и за да се държи в респект македонската емиграция в България. В края на разискванията обаче, когато вече се пристъпи за протоколиране самите решения, поискал думата Воденският войвода Мицо Чегански, който със свойствената си простодушност направил нови предложения. Зимата трябва да се удари - казал той - по главата, а не по опашката. А главата на зимата не е в окръга, а тук, в столицата - Националният комитет на братствата и редакцията на в. "Македония". Те са, които влияят на емиграцията." И съвсем отритото Мицо направил следното предложение: "Да отидем в Националния комитет на братствата и тия от членовете, които са с нас, да ги оставим, а тия, които са с Иван Михайлов, да ги избием. Същото да направим и във в. "Македония", където има и наши и врагове. Тия, които не са с нас, могат да повредят емиграцията със себе си. Именно те трябва да бъдат ликвидирани."

Разбира се, в душата си всички са одобрили това крайно революционно предложение на Мицо, но сметнали, че това може да предизвика голямо възбуждение и да донесе дори нещастие. Против предложението на Мицо Чегански се изказал струмишкият войвода Пандо Струмишки. Той, макар млад, смел и смел до безумие, сметнал, че такава акция би била прибързана и неуместна и може да създаде раздразнение. Зимата - казал Пандо Струмишки - е в Петричкия окръг и там трябва да я смажем, за да остане окръгът нем.

Съвещанието приело първоначално направеното предложение за превземане преди всичко на окръга. За него гласували всички участници, дори и Мицо Чеганския, който при вдигането на ръка казал: "правите грешка, но това ще разберете по-късно."

На поход да се превземе окръгът

Да се владее Петричкият окръг е била привлекателна цел, защото окръгът осигурява една прекрасна база за действие. С право са казвали всички: който владее Петричкия окръг, той владее организацията и има цялата власт над нея. Ето защо ръководството около Перо Шандалов изработва набързо проект за действие в Петричкия окръг. За целта се организира поход, в който като доброволци се явяват Пандо Струмишки, Борис Неворски, Пандо Кицов, Борис Козов, Тано генерала, Христо Рутев, Иван Бабунчето, М. Димитров и други още войводи и четници, все смелчаци, влизали по няколко пъти в Македония и участвували в сраженне със сърбите и гърците.

Тази формираната доброволческа група, добре въоръжена и екипирана, на 25 юни 1928 г. пристига в село Белово и се настанява в къщата на Ташко Янакиев. Когато групата пристигнала в Белово, там завариля пристигнали малко преди това Перо Шандалов, Мишо Шкартов и Мицо Чеганския. Пътят на движението е през Лъджене, сега Вълнград, от дето ще се отправят за Петричкия окръг през Разлог и Неврокоп. Пандо Струмишки и Борис Неворски между другото носили и позиви против Иван Михайлов, които да бъдат пръснати между населението в окръга.

В Белово групата изработила нов план за действие. Определено било хората да се настанят във вилата на Никола Бояджиев, намираща се в местността Видола, близо до гаторите, също собственост на Никола Бояджиев. Във вилата на Никола Бояджиев, като

виден национал-либерал, който е бил няколко пъти кмет на Ландже, винаги са отсядали различни партийни дейци, както от либералната партия, така и от правителството на Ал.Цанков и Ан. Ляпчев. Никола Бенцинев бе популярна личност не само за Чепинското корито, но и в Пазарджишко и Пловдивско. Популярността му бе го поставила в близост с македонската организация и от там връзките му с Перо Шандански.

След двудневно престояване в Белово на 27 юни групата от нелегални лица, които гостуваха на Ташко Янакиев, с каиковете на заминават за Видолка. Заминават за там и Перо Шандански, Ицко Шкартов и Мицо Чеганския, обаче отделно и с лека кола.

Защо е била избрана къщата на Янакиев в Белово като явка за хората на Шандански, впоследствие дълго се е разминавало. Защото веднага след заминаването на групата Ташко Янакиев, като стар приятел на Тодор Александров и човек с чувства към Михайлов, още същия час заминава за София, за да се види с Михаил Монев, поставен от Михайлов като член на ЗП на ВМРО. Ташко Янакиев осведомява до най-малките подробности за движението и намеренията на групата, тръгнала за Видолка. Михаил Монев веднага взима телефонна връзка с Иван Михайлов, който по това време бил в Горна Джумая и го уведомява за случая и за донесението, което му направил Ташко Янакиев. Иван Михайлов прекъснал разговора по телефона с думите: "Значи и големите шарани са заминали за окръга. Това да бъдне го искали, нямало да стане." *

След този разговор със София, Иван Михайлов дава бързи нареждания до хората си в Разлог, Белица и Якоруда и същия час със файтони потегля за Разлог. С него заминават Иван Караджов и Йордан Гърков. Отсядат в къщата на Благой Максимов, околийски ръководител в Разлог. Там ги посрещнали Кирил Драгов, Хоро Настев, Страхил Разбигоров, Дикката Василев и др. Веднага след

* Изказване на Михаил Монев, зет на сестра на Тодор Александров и видеи деятел на Иван Михайловата ВМРО

пристигането, както това ми е разправял Благой Максимов, Кирил Дрангов направил подробен доклад на "шефа" и изложил мерките, които са били взети, за да се осуетят плановете на Перо Шандалов и групата му. Иван Михайлов е бил успокоен, че съгласно набързо изработения план за действие и контрадър, организацията е готова и за нападение: Стоян Вардарски с чета е вече заминал за Видола, а от Якоруда ще излизат около 50 души верни хора. Въобще - завърши доклада си Кирил Дрангов - заети са всички по-важни позиции и с най-голяма сигурност ще влезе в"капана" и самозванът шеф Перо Шандалов.

След като Иван Михайлов изслушал доклада на Дрангов, време за губене нямало. Веднага с колата заминава за Видола. Там го посрещал Стоян Вардарски, който бил вече заел ситурни позиции и организирал засади, в които очаква да попаднат хората на Шандалов, на първо място Пандо Струмишки и Борис Изворски. Иван Михайлов се заинтересувал за Перо Шандалов и Ицко Икартов, но по донесението на Вардарски, те били заминали за Чепино-Лъджене. "Ех, хитреците и хитреци - казал Михайлов, - но и от там няма да ни отбягнат."

Как е била организирана клопката

Стоян Вардарски организирал лично клопката, в която да попаднат войводите, тръгнали да превземат окръга. Между другото послужил си и с една лека жена, знаейки слабостите на Пандо Струмишки към женския пол. Планът е бил организиран така: избраната от Стоян Вардарски жена на 28 юли сутринта пристигнала във вилата на Никола Бояджиев и се представя там като курортистка, която е отседнала в една планинска колиба, намираща се на около три километра далече. Представила се, че е тръгнала да направи сутрешната си разходка и случайно се отбива във вилата. Пандо

Струмишки влезнал в разговор с нея и когато да си тръгне жената, предложил й да я изпрати. Толкова повече - казал той - нашият път е към Пандола при конарите. Жената, разбира се, не "отказала". Това е било и капанът за залавяне на войводите. След малко Пандо Струмишки тръгнал с жената напред, а след тях на около триста крачки вървели хората му. Когато стигнали на Пандолна, жената казала на Пандо, че се налага да се отбие в квартирата си, за да си вземе някои неща и след това ще продължат пътя си към хората...

Но току-що жената се отдалечила около 10 крачки и срещу Пандо Струмишки се изстрелват град от куршуми... Пандо ляга, за да се отбранява, но вече усеща,че е ранен. Въпреки това незабавно револвера си и стреля по нападателите. Другарите на Пандо се притичат на помощ, но и срещу тях започва усилена стрелба. Те се пръснат и заемат позиции и почват да стрелят по нападателите, като си служат и с бомби. Пандо обаче е в неизгодно положение. Той е без пушка и без бомби. Тръгнал само с пистолети, макар и три, за да не се издаде и изплаши жената. Да се води сражение само с пистолет е трудна работа. Другарите на Пандо не са имали друга възможност да му помогнат, освен да привлекат вниманието на противника, като открият огън. След отчаяна борба Пандо пада убит. По думите на другаря му Тале генерала, който успя да се спаси в това сражение, Пандо и до последния момент проявявал неописуем героизъм. След като изстрелял и последния си куршум, изправил се и почнал да ругае михайловистите и така бива повосен.

Пандо е роден в град Струмица и произхожда от дребно еснафско семейство. Още млад, той се проявява със своя буен характер. Като четник и войвода е бил изумително безстрашен и храбър. Сръбската власт в Струмица и българите, които са угнети-

чили на сърбите, са тренерни от него. Другарите му са го смятали за стихия, която не се спира пред нищо. Когато през 1920 г. Струмица бе предаден на сърбите съгласно Неойския договор, Пандо казвал на другарите си, че няма да напусне града, докато не убие поне един сърбин. И наистина една вечер Пандо, придружен от другаря си Тано генерала, среща в чаршията полицейския пристав Гюровнч, който вече се бил прочул със своите зулуми над българското население, без да предупреди дори другари си, извадил пистата и я забил в гърдите на сръбския полицай. Същата вечер той прехвърлил границата и се отзовава в Петрич и от там в София.

В София Пандо е без никакви средства и това положение го тормози. Той дири начин да си осигури едно сравно препитание. Не му се искало да постъпи в тютюнев склад при тогавашните лоши надници и затова започнал да се занимава с контрабанда, но и тази работа е несигурна. Един ден през пролетта на 1921 г. Пандо се отбил в кафене "Прентан" до банята, където се събирали другари като него. При него дошъл известният Иван Параспуров, орадне на Тодор Александров. Седнал на масата, където е бил Пандо и влязъл в разговор с него и другарите му. Изглежда Пандо и другарите му са направили впечатление на Параспуров и затова поканил ги да ги заведе при Тодор Александров. Пандо и другарите му се съгласили. За този случай Пандо ни е разправял. Отидохме - разказва Пандо - аз, Борис Изворски, Тано генерала, Георги Наков и Хр. Рутев. Щабът на Тодор Александров тогава се помещавал на ул. "Гурко" 29. Тодор ни посрещна много любезно. Каза ни, че ни смята за добри синове на Македония. Съобщи ни, че ВМРО е възобновено и че начело на нея стои той и генерал Протогеров. Каза ни още, че организацията цяла да действува с чети и затова трябвало млади и верни хора, които да прегърнат с радост тежкия кръст на четника.

Всички се възхищавахме от думите на Тодор - продължава разказа си Пандо - и пожелахме да влезем в организацията. Нареди ни се да замина веднага за Петрич и да се представим на войводата Вълдев, който бил определен за струмишки войвода. На другия ден замина и аз с пристигането си потърсихме да се срещнем с Вълдев. Когато ме видя - каза Пандо, - той много се зарадва, тъй като бяхме съграждани и знаел за нашето семейство.

Видолската история тури край на многобройна добра революционери, противници на Иван Михайлов. С нея завърши четническата си кариера и Пандо Струмишки. Пандо като четник и войвода е влизал на няколко пъти в Струмица и е водил сражения със сърбите. При тези сраженията той се отличил като смел и храбър четник и войвода, който не знае що е страх. В четническата история паметно остава влизането на Пандо в Струмица през 1927 г, когато той води сражение с цяла сръбска дружина и не даде никаква жертва, а накара сърбите да се оттеглят и да дадат жертви.

Трагичният край на Поповата експедиция

След като Пандо Струмишки е бил убит засадата, която имала за прицел него, се насочила към групата, която се сражавала с другарите на Пандо. След едночасова стрелба на 28 юни при Валеа сълзице михайловистите прибегнали към хитрост и измама. Водачът на групата Стоян Вардарски се появил с бяла кърпа и предложил примирие, за да не се"проливало братска и другарска кръв..." Борис Изворски и другите с него повярвали на стария си "другар", спрели стрелбата, извадили затворите на пушките и се отправили към противниците си. След обичайните претърсвания целували, за изненада на предателите се четници, от всички страни излезли от гъсталаците други въоръжени лица и заобиколили групата на Борис Изворски. От тук по една много голяма случайност

Всички се въодушевихме от думите на Тодор - продължава разказа си Пандо - и пожелахме да влезем в организацията. Нареди ни се да заминем веднага за Петрич и да се представим на войводата Въндев, който бил определен за струмишки войвода. На другия ден заминахме и още с пристигането си потърсихме да се срещнем с Въндев. Когато ме видя - каза Пандо, - той много се зарадва, тъй като бяхме съграждани и знаел за нашето семейство.

Вардонската история тури край на многобройна добри революционери, противници на Иван Михайлов. С него завърши четническата си кариера и Пандо Струмишки. Пандо като четник и войвода е влизал на няколко пъти в Струмица и е водил сражения със сърбите. При тези сражения той се отличил като смел и храбър четник и войвода, който не знае що е страх. В четническата история паметно остава влизането на Пандо в Струмица през 1927 г, когато той води сражение с цяла сръбска дружина и не даде никаква жертва, а накара сърбите да се оттеглят и да дадат жертви.

Трагичният край на Поповата експедиция

След като Пандо Струмишки е бил убит засадата, която имала за прицел него, се насочила към групата, която се сражавала с другарите на Пандо. След едночасова стрелба на 28 юни при залез слънце михайловистите прибегнали към хитрост и измама. Водачът на групата Стоян Вардарски се появил с бяла кърпа и предложил примирие, за да не се "проливало братска и другарска кръв..." Борис Изворски и другите с него повярвали на старият си "другар", спрели стрелбата, извадили затворите на пушките и се отправили към противниците си. След обичайните прегръдки и целувки, за изненада на предалите се четници, от всички страни излезли от гъсталаците други въоръжени лица и заобиколили хората на Борис Изворски. От тук не една много голяма случайност

успели да се измъкнат от клопката само Дималев, Тано генерала и Христо Рутев. Тано при укриването си бил леко ранен в рамото. За цялата тази история ни е разправял Дималев.

Пленени са били всичко 13 души, между които Борис Мавродиев, П.Кицов, Георги Нахов, Борис Козев, Иван Бабунчето и др. Всички заловени са били вързани с въжета и закарани в Рила, както това е било наредено.

Тримата избягали четници - Дималев, Тано генерала и Христо Рутев - успели да се доберат до Лъджене, където намерили Перо Пандалов, Мишо Шкартов и Мишо Чеганеки. Те разказали на шефовете си цялата история с убийството на Пандо, както и за начина, по който са били измамени от Стоян Вардарски. Общото заключение било, че в случая има предателство и че това предателство е извършено от Ташко Янакиев, при когото те отседнали в Белово, и който веднага след като изпратил гостите си взел влака за София и донесъл всичко на Михаил Попов.

Но това, което направило впечатление на Дималев, било, че след като разказали за случая, Перо Пандалов и Мишо Шкартов повече се загрижили как да спасят главите си, отколкото да помислят за другарите си, които са били пленени и закарани вързани при Иван Михайлов. Мишо Чеганеки си позволил да упрекне Перо Пандалов, че не е проявил достатъчно съобразителност при ортанизирането на експедицията, но Перо веднага се нахвърлил върху му, като бозинил Пандо Струмишки, че тръгнал с нищожна хора и с това изложил мончетата.

Перо и Мишо, разбирайки че плянът е издадон и има опасност за главите им, веднага поръчали да дойде кола, за да напуснат Лъджене. Колата пристигнала и шестимата - Перо, Мишо, Чеганеки, Дималев, Тано генерала и Христо Рутев - потеглили за София и пристигнали сутринта на 20 юни.

Трагедията с изменените четници

В момента когато групата на Борис Изворски е била пленена, Иван Михайлов с цяла си е бил в полите на Рила, на поляната близо до изворите на река Места. С него са били Иван Караджов, Йордан Горков, Стряхил Газвигоров, Лоро Настов, Димката Василев и Стоян Филипов. Тук именно са били доведени пленниците, вързани с въжета. За начина, по който те са били ликвидирани, разказали са ми Никола Богданов и Вичо Дечков*, които като близки на "пеф", научили за трагедията с най-малките подробности.

Картината била страхотна и потресяваща. Рядко може да се помисли за проява по-жестока от тази, с която са били посрещнати и ликвидирани пленените довчерашни другари. Да издевателствуват спрямо вързани и беззащитни хора, доскоро близки другари, с които си делил общи радости и тегла, е повече от отвратително. Да ги подложиш на изтезания, каквито могат да измислят само озверени джелати, това надминава всякаква граница. Дори старият и хрисим Иван Караджов можал да прояви такава жестокост и ярост, която не би могла да се опише с думи. Той пръв взел една карабина за цевта и с все сила я стоварил върху главата на Борис Изворски. От удара черепът се пръснал на парчета. "Примерът" на Караджов е бил последван от пеф и хората от свита му. Като бесни до смърт с приклади вързаните четници, те подигравателно крещели: "Защищавайте се, войводи! Къде ви е силата?"

За този трагичен край на четниците, определили се като противници на Иван Михайлов, софийският печат дадо много скромно съобщение. Случаят бе отбелязан като обикновено произшествие под заглавие "Кървавата разпра между протогеровисти и михайловисти в Видинско".

Както и при други случаи съм подчертавал, големи комен-

* Никола Богданов и Вичо Дечков, бяха заможни граждани на с. Ма[illegible] Велиново. Бяха [illegible] на Тодор Александровата

тарни по тия събития нашите журналисти не можеха да правят, тъй като това се забраняваше мълчаливо от властта и хората на ВМРО /Михайлов/.

След провала на мелнишката експедиция

Унищожаването на мелнишката експедиция бе голям удар за Перо Пандалов. Но поради големите си амбиции той не навади от тази развръзка съответните изводи. Не можеха да поеме върху себе си отговорността за недобрата организация и подготовка на плана за превземането на Петричкият окръг от ръцете на Ив.Михайлов. Перо и хората около него се показаха големи паникьори като помислиха, че може да се превземе така лесно окръгът, след като се знаеше, че Иван Михайлов има подкрепата на военните власти в Петрично. Неуките Чегански излезе по-далновиден, като предлагаше да се изостави плана за превземането на окръга, а да се действува тук, в Софик. Но никой не го послуша.

Ядрото на протогеровистите в Мелнишко

В Мелнишко имаше много хора, които недоволствуваха от действията на Иван Михайлов и бяха негови мълчаливи опоненти. Там бе създадена революционна група, начело на която стоеше Илия Лерински. Към групата се числеха Илия Зевгелиев, Тома Радовски, Ставри Христов, Дако Ванички, Иван Павлов, Иван Капитанов и др. Седалището й бе в село Препечени. След убийството на Протогеров групата е искала да действува, обаче чакала нареждане от горе. Седмица след убийството на Протогеров, чрез началника на поща в Свети Врач, сега Сандански, Илие Станоев, се получило съобщение от София, от Задграничното представителство, да се изпрати представител, на когото да бъдат дадени поръчения. Групата изпратила като представител Илия Зевгелиев. В разговор,

който съм имал със Зевгелиев, той ми разказа следното: "Пристигнал в София на 16 юни 1928 г. Веднага влязох във връзка с бившия мелнишки войвода Мицо Чегански, който ме заведе при Георги Попхристов и Перо Пандалов. Предадох им поръченията на Илия Лорински и нашата готовност да действуваме с оръжие. Те обаче ми казаха да чакаме сигнал от София и една група четници и войводи, които щели да дойдат в окръга.

Видях се - продължава разказа си Зевгелиев - и с Наум Томалевски. Той ми предаде един възвив с позиви против Иван Михайлов. Към 20 юни аз се завърнах в село с позивите. На другарите предадох всичко, което беше ми казано в София. За разпространението на позивите беше възложено на Ставре Христов, един извънредно много смел младеж, който при всички срещи и разговори настояваше да действуваме и да не чакаме нареждания от София. И прав беше Ставре, защото вместо сигнал и чети от София, скоро получихме вестта за трагедията в Видола с войводата Пандо Струмишки и другарите му.

Първата жертва, която даде нашата група - продължава да разказва Зевгелиев, - беше Ставри Христов, разпространителят на позивите. Той бе убит към средата на м. август 1928 г. и при крайно трагични обстоятелства в момента, когато се връщал от лекар, носейки на ръце едногодишната си дъщеря Надежда.

След убийството на Ставре положението за нас се сгъсти още повече и единствен изход бе да потърсим другаде убежище. И наистина един след друг се изнесохме от Мелнишко. Лично аз се заселих в София и бях настанен при васнера на протогеровистите Никола Доганджиев.

Грижата на протогеровистите да се снабдят с пари

За хората на Шанданов беше голям проблем да се намерят пари. За да се поддържа една революционна група, потребни бяха средства: да се плащат заплати на войводи и четници, и то доста тлъсти, да се издържат печатните издания "Свобода или смърт" и "Вардар" и пр. Това наложи да се свика едно специално съвещание на големците. За това съвещание Илия Зевгалиев ми разказа: "Съвещанието се състоя в къщата на Велика Якович от Дебър на ул. "Леге" 18. Присъствуваха членовете на Задграничното представителство, Перо Шанданов, Георги Попхристов, Мишо Шкартов, Пецо Трайков, Кръстан Поптодоров, Мицо Чегански, Лев Гавазчиев и др. Обсъден бе въпросът за финансовата помощ, която трябва групата да получи, за да осигури изпълнението на всичките революционни мероприятия. Кръстан Поптодоров предложи да му се даде пълномощно - парите щял да ги получи лесно. Но понеже той отказа да съобщи източника, откъдето може да бъде получена сумата, съвещанието не даде съгласие - завърши разказа си Илия Зевгалиев.

Очевидно в този момент на пълна дезориентация, когато групата на протогеровистите не бе стабилизирана, мъчно можеха да се намерят средства. Знае се, който дава, иска да получи някакви сигурни гаранции, а Перо не можеше да даде такива.

При наличността на бедна каса групата бе изправена пред големи затруднения. Големците един по един взеха да се оттеглят, а Мишо Шкартов и други някои другари подадоха декларации, които се печатаха в софийските вестници, че се отказват от революционна дейност.

Две издания "Свобода или смърт"

Въпреки големия неуспех с видолската експедиция, Перо не се отказа и реши да продължи борбата против Иван Михайлов. Той

се самооблащаваше, че групата му има голям обществен престиж, след като към нея са привлечени бившите членове на Задграничното представителство Георги Баждаров, Наум Томалевски и Кирил Пърличев, видните тогава литературни критици Йордан Бадев и Васил Пундев, журналистите Георги Кулишев, Мишо Пундев и др.

Но за една революционна група, за да води тя успешна борба, необходимо е да има определена идейна програма. Перо не се помъчи да създаде нова идеология. Той застана на същата, на която стояха Тодор Александров и Ал.Протогеров. Неговата единствена задача бе да свали Иван Михайлов и поеме в ръцете си цялата власт над организацията.

Той сметна, че за да спечели привърженици в средите на легалните и нелегални хора, нужно е да има под ръка печатен революционен орган, какъвто имаше Иван Михайлов - "Свобода или смърт" И такъв орган бе създаден. И така се появиха две издания "Свобода или смърт" - едното на Иван Михайлов, другото - на протогеровистите. Освен това Перо организира седмичен вестник "Вардар" в който участвуваха като редактори Йордан Бадев, Васил Пундев, Георги Баждаров, Наум Томалевски и Кирил Пърличев. Вестник "Вардар", като легално издание, имаше за цел да информира македонската емиграция върху причините, които предизвикаха разцепление във ВМРО. Понеже редакторите на в. "Вардар" бяха изпечени публицисти и озлобени хора, в него се спипеше огън и жупел против Иван Михайлов и неговата камарила.

Вестникът обаче не можа да намери широк прием сред емигрантите и не можа да допринесе за разклащането положението на Иван Михайлов. В лицето на редакторите емиграцията виждаше старите грешници, които носят тежка отговорност за набиването на хиляди прогресивни хора, като се почне от македонския трибун Гьорче Петров през 1921 г.

Справедливостта обаче изисква да признаем, че Перо Пъл-данов все пак с време размири яростта на своите задачи. Той се опълчи не само против Иван Михайлов, но и против двореца, против Военното министерство и против цялата реакция в България. За тази разширена борба обаче се изискваха грамадни материални средства, с каквито Перо не разполагаше. Към кого се обърна той за помощ, ще видим в следващите глави.

Мерките на Иван Михайлов след инцидента в Видин

Още на другия ден след избягването в Видин на 13-те души четници, Иван Михайлов замина на 30 юни в Разлог съвещание на своите хора от окръга, на което е присъствувал като член на окол-ийското ръководство на Разлог и бивший свещеник и социалист и по това време близък приятел на цар Борис Йонко Вапцаров. Пред мен и Матей Гърданов, съдържателя на луксозния апартмент "Червена рибка" Йонко Вапцаров ни разказа нещо за това съ-вещание.

Съвещанието - каза ни бай Йонко - се състоя в къщата на Благой Максимов. Бяхме около 20 души. Иван Михайлов, развълнуван от извършената контрареволюция в Видин, заяви: "Видяхте ли, че моето предупреждение на 9 юни се сбъдна." Ако не бяхме взели мерки и ако не бяхме организирали помощта от Якоруда и околийския район, отрепките на Перо щяха да проникнат в окръга и може би щяха да намерят привърженици. При изричането на думата привърженици Иван Михайлов отправи остър поглед към мен. Защо именно спрямо мен, не зная. Може би, защото знаеше, че аз все пак имам по-широк поглед и нещата възприемам малко по-иначе.

След като говори за нуждата от по-голяма бдителност - продължи разказа си бай Йонко - аз зададох на Ив.Михайлов следния въпрос: "Имаше ли възможност тези млади хора, предоми се

сами на Стоян Вардарски, да се запазят и да не се пролива братска кръв?" На този му въпрос се нахвърлила като оси Иван Караджов, Страхил Развигоров, Димката Василев и др. След това съвещание за мен стана ясно, че моето място не е при Иван Михайлов и затова отидох при протогеровистите. Към мен се присъединил и художникът Кочо Щаркелов - завърши разказа си бай Йонко Вапцаров.

Усилена пропаганда на Ив.Михайлов в чужбина

Надеждите на Иван Михайлов, че убийството на Протогеров няма да създаде цепнатина в организацията, не се оправдали. Той се убеди, че и в легалната и в нелегалната организации стана силно смущение, което довело до открито разцепление. Създаденият около Перо Шанданов нелегален център бил един сериозен факт, който не можело да бъде отминат. Там отишли Георги Попхристов, Мишо Шкартов, Ицо Чешански и други. Разколебание станало и сред редовете на легалната организация. Но това, което било важно, че сведения за станалото разцепление проникнали и в чужбина - Европа и Америка, - а това най-много разтревожи Иван Михайлов, защото той искаше да покаже пред света, че в организацията и след убийството на Протогеров е всичко в ред и че организацията, която той възглавява, е сплотена и единна и запазва старата си сила. Ето защо той предприе една широка пропагандаторска акция в чужбина.Негов пръв интерес бе да се изясни пред италианците, с които Протогеров е поддържал най-тесни връзки, а независимо от това Италия бе една добра база за преминаване през Албания на чети за Македония.

Като важни центрове за пропаганда бяха избрани Рим, Женева и Америка. За Рим бе определена делегация, начело с директора на

държавните дългове Никола Стоилов, за Женева - Симеон Евтимов, а за Америка - Йордан Чкартов. Задачата на тия пропагандатори бе да разяснят становището на ВМРО, възглавявана от Иван Михайлов, по отношение на македонския въпрос и в същото време да печелят привърженици за тази кауза. И трите представители, които Иван Михайлов бе избрал, бяха обществено и идеологически добре подготвени и той можеше да разчита на успех.

Дейността на Симеон Евтимов и Йордан Чкартов се разгръща най-много през годините, когато според плана, който съм набелязал, ще се върна в шестата част на моя труд. Но тъй като те се очертаха като големи функционери в македонската организация, тук ще дам накратко известни черти от живота им, за да бъде ориентирана днешната наша общественост с какви личности си е послужил Иван Михайлов, за да защити собствената си кауза.

Симеон Евтимов

Роден е през 1897 г. в село Емборе, Кайларско, от бедни родители: баща му е бил еснаф-туфекчия, а майка му чистачка в местното училище и църква. Прогимназиалното си образование е получил в родното си село, а средното търговско - в Солун и Свищов. Бил е особено ученолюбив и най-много му са се поддавали чуждите езици. Като ученик той знаел добре турски, гръцки и френски езици. През време на Първата световна война е бил в щаба на армията преводчик от чужди езици, а след свършването на войната през 1919 г. - преводач в Съгласническото командване в Западна Тракия. След като Западна Тракия се отстъпи на гърците, Симеон Евтимов работи като чиновник в чуждите тютюневи фирми в България. В същото време проявява качества на добър публицист: пише статии на политически и икономически теми, а отвреме навреме разглежда и литературни въпроси. Статиите ги подписва с псевдони

но понеже били интересни, заинтересовал се за тях професор Милев като директор на печата и зад тия псевдоними открил автора им Симеон Евтимов, амбициозен македонски младеж.

До 1924 г. Симеон Евтимов е бил помощник директор на тютюневата фирма "Никотея" в Пловдив, през което време се е занимавал и с активна македонска дейност, застанал на страната на Тодор Александров и Ал.Протогеров. Бил е голям враг на всичко прогресивно в македонската организация. След 1924 г. става директор на тютюневата фирма "Сумаро" в Дупница, сега Станке Димитров, където също е активист в македонската емиграция.

Но за Симеон Евтимов може да се припомни разказът на Алеко Константинов "Пази боже сляпо да прогледа". Майка му пожелава да отиде при сина си в Дупница, за да прекара по-спокойно старческите си години. Но синът й, напитвайки срам, че тя е била проста и чистачка, отказва да я приеме. За тази му постъпка майката го проклина: "Хаир да не види".

От Дупница Иван Михайлов го взетеля и го праща в Женева, където Симеон Евтимов, знаейки добре френски език, започва да издава с организационни пари вестник "Македон" и популяризира каузата на ВМРО, възглавявана от Иван Михайлов.

Йордан Чкартов

Роден е през 1895 г. в град Прилеп. След средното си образование завършва и университет. Още младеж, Чкартов проявява големи дарования на публицист, оратор и поет. Извънредно начетен, познаващ отлично европейската класическа литература, следи с особена любов руските класици. В македонското движение той е човекът с гражданска обща култура, проучил всички революционни движения в света и запознат се най-пълно с македонския проблем. Той е дипломат и отличен оратор, винаги търсен и из-

слушван с възхищение на македонски събрания и конгреси.

Именно за това като пратеник за Америка изборът падна върху него. Иван Михайлов не току така се спря на неговата кандидатура. Чкартов обаче щяше да се справи в Америка с една много трудна задача. Там бяха се наслоили много отрицателни настроения срещу ВМРО поради многото злодеяния, извършени от нея през периода от 1921 г. до убийството на Протогеров в 1928 г. Но, трябва да се признае, Чкартов се справи с тази трудна задача. В Америка и Канада той успя да създаде голяма група, която се обяви на страната на Иван Михайлов. И най-важно, за постигане на тази цел той не обремени бюджета на организацията, тъй като мнозина от тамошните емигранти, като заможни хора, сами изразходвали грамадни суми, а често отделяха средства и за България, за да се подпомагат фондовете на ВМРО-Иван Михайлов.

За една македонска салонна дама

Малко щяха като отклонение, но връзката налага да спомена за една жена-македонка, която малко или много влияе в живота на Чкартов. Тя е Зорка Ничева, балдъза на Петър Колщърков, млада и хубава вдовица, и сега вдовица. Нейният дом на ул. "Денкоглу" играеше ролята на литературен салон от типа на литературните салони в Париж, за които се говори в западноевропейската литература. В този дом чести гости бяха Иван Михайлов, групата на младите писатели Перо Шандалов, Йордан Гърков, Страхил Разбигоров, Сотир Иванов, Кръстьо Белянов, Димитър Талев, Пенчо Михайлов, Васката Иччиев, Илия Кунев и Любомир Весов. Притегателната сила, разбира се, бе Зорка Ничева, която умееше да се държи по европейски, да изслушва с внимание изказванията по литературни въпроси, а много често и любовни излияния, без да издава чувството, с което ги посреща и без да се уязвява от разните намеци. Тя

умеене да прикрива чувствата си, но въпреки това чувствуваше се, че симпатиите й са към един - и то бе Йордан Чкатров. Може би защото от всички бе най-малко нападателен... Припомняме тази чиста връзка само за характеристика. Тя не хвърля никаква тъмна сянка нито към една от страните.

Д-р Никола Стоянов

Третият пратеник на Иван Михайлов за пропаганда в чужбина беше д-р Никола Стоянов, директор на държавните дългове при Министерството на финансите. Той имаше задачата да изясни становището на ВМРО пред италианците, респективно пред италианските военни кръгове. Там Протогеров беше си създал близки връзки и д-р Никола Стоянов имаше да разбива настроения. Но понеже беше длъжностно лице, представител на българското правителство, той щеше лесно да свърши възложената му задача. Той можеше да бъде убедителен, защото като правителствен пратеник, означаваше, че като говори за ВМРО, говори от името на българското правителство, което ще рече, че правителството подкрепя ВМРО на Иван Михайлов. А за италианците това беше най-сериозният аргумент, т.е. където е правителството, там е силата.

След тази широка пропаганда, развита от трите пратеници в тия важни центрове на Европа и Америка, Иван Михайлов можеше да бъде спокоен за каузата си.

Нападението пред кафене "Феникс"

След победата си в Шидова Иван Михайлов замисли да разбие до край бойната сила на Перо Шанданов, за да лиши противната страна от ударна група. От терористите, които бяха се обявили на страната на Протогеров и които можеха да пред-

ставляват никаква опасност - това бяха Кръстан Поптодоров и Пецо Трайков, и двамата известни още от времето на преврата през 1923 г., когато се избиваха прогресивни македонски синове. Ето защо те станаха първият прицел след видолската експедиция.

Въпреки че бяха се обявили като привърженици на Протогеров, те все още не се укриваха и спокойно посещаваха софийските заведения. Обаче хората на Иван Михайлов са били по следите им. Така на 12 октомври 1928 г. към 6 часа вечерта, те застанали на тротоара пред кафене "Феникс" на бул."Дондуков". По това време този център бе най-оживен, особено привечер, когато чиновниците излизат от учрежденията оживлението достига връхната си точка - образува се цяло море от хора, които се движат в различни посоки. Тъкмо в такъв един момент, като изневиделица, изсипват се от няколко места град от револверни куршуми срещу Кръстан Поптодоров и Пецо Трайков, обаче вместо тях улучват неколцина случайни граждани, спрели се в момента пред кафенето. Но като изпечени терористи, Пецо и Кръстан веднага се окопитват извадят пистолетите си и почват да стрелят срещу нападателите и успяват да убият двама от тях - Асен Спасов, 27-годишен от град Велес, и Киро Гърчето - и двамата стари и опитни терористи. При тази стрелба загинаха общо 7 души, а леко ранен бе Кръстан Поптодоров.

Полицията задържа нападнатите Кръстан и Пецо и още същата вечер ги освободи, без да им вземе оръжието. Този факт разсърди Иван Михайлов и той още на другия ден наредил Михаил Монев да влезе във връзка с министър-председателя Андрей Ляпчев, който бе и министър на вътрешните работи. За срещата си с Ляпчев Михаил Монев ми е разправял: "отидох при Ляпчев, приех ме много любезно, но на въпроса ми защо полицията е освободила Пецо Трайков и Кръстан Поптодоров и им е оставила оръжието, Ляпчев ус-

мижната ми каза: "Друго нещо има ли да ми кажеш?" Отговорих му няма. Той стана и ми подаде ръка и добави: "Кажи на Ванче да кара умната, тъй като аз не мога да взимам открита страна. След това - продължи Монев - отправих се за бул."Фердинанд" - близо до "Раковска", в къщата на Благой Граждански, където бе на квартира Иван Михайлов. Докладвах му това, което ми каза Ляпчев, от което той не остана доволен. През цялото време крачеше нервно напред-назад в стаята".

И наистина имаше защо да се тревожи. Първо нападението бе несполучливо - вместо нападнатите, загинаха негови хора. Второ, полицията освободи Пеце Трайков и Кръстан Поптодоров без да им вземе оръжието. Всичко това бе лошо указание. Иван Михайлов бе уверен, че при всички случаи полицията ще бъде на негова страна.

Перо Шанданов се активизира

След несполучливото нападение на михайловистите пред кафене "Феникс" самочувствието на Перо Шанданов много се повиши. В лицето на Кръстан Поптодоров и Пеце Трайков той откри първите си помощници, с които ще може да води борбата. С тях той образува тройка, която номинално все да действува като временен ЦК на протогеровистите.

И първата акция на тройката, ръководена от Перо Шанданов, бе монтирането на паметника на Тодор Александров в град Кюстендил. Решено е било да се използва насроченото за 2 ноември 1928 година освещаване на паметника на Тодор Александров в Кюстендил, когато се предполага, че ще присъстват видни привърженици на Иван Михайлов. И наистина михайловистите бяха се заели да предадат голяма тържественост на случая. Поканени бяха и много гости от столицата и провинцията. Гостите прести-

гаха с влакове, автобуси и леки коли. Михайловистите обаче не бяха проявили особено голяма бдителност, разчитайки, че противникът е слаб и не би предприел никакви действия. Противниците бяха успели да монтират в паметника адска машина с часовник, нагласен да експлодира точно в предполагаемия час, когато ще се извършва религиозната церемония.

Но става нещо, което протогеровистите не могли да предвидят. Иван Михайлов с приближените си пристигат цели два часа по-късно и религиозната церемония започнала. През това време, когато се чака да пристигнат големците, адската машина експлодира и прави големи поражения на паметника, обаче човешки жертви не е имало... Настъпило голямо смущение, всички се изплашили. Очаквали, че това е сигнал за започване на кръвопролитна битка между двата лагера. Веднага се намесва полицията и войската, която извършва блокада на целия град, като задържа няколко души съмнителни лица.

След като е било потушено тържеството, Иван Михайлов и неговите хора с леки коли и силна охрана, дадена им от войската, заминават за Горна Джумая.

Макар атентатът да бе неосъществен, не пострада никой от големците. Иван Михайлов посрещна случая като голям удар върху престижа на неговата ВМРО. Това го накара да поведе още по-ожесточена борба срещу групата на Шанданов. Набелязва се списък на бъдещите жертви, които да бъдат ликвидирани.

Раздвоението сред македонските братства

Колкото и да се мъчеше Националният комитет на македонските братства - легалната емиграция в България да запази спокойствие след убийството на Протогеров, не се увенчаха успешните му с успех. Смущението сред членовете на братствата беше

голямо и никакви апели на д-р Станишев не бяха в състояние да спасят положението. Три от големите братства в столицата се отъснаха от Националния комитет - Охридското, Крушовското и Кукушкото братство. Първите две се обявиха на страната на протогеровистите, а третото - Кукушкото - поиска да остане независимо. Желанието на Кукушкото братство за самостоятелен живот, извъи Националния комитет, бе лесно обяснимо, като се знае, че 95 на сто от членовете му бяха с прогресивни разбирания и не можеха да останат там, дето ги водеше Националния комитет, начело с д-р Станишев.

Най-голяма съпротива оказваха на Иван Михайлов членовете на Охридското братство, в случая те влизаха до известна степен местен патриотизъм, тъй като Протогеров бе техен съгражданин. Най-ожесточено водеше борбата председателят на Охридското братство Наум Велев, бивш началник на обществената безопасност, на когото връзките с тогавашното Министерство на вътрешните работи не бяха отслабнали. Той беше смел и дори в Националния комитет пред д-р Станишев и секретарите му се е изказвал против Иван Михайлов по повод убийството на генерал Протогеров. Нещо повече, той е заплашвал, че на предстоящия тогава конгрес на македонските братства открито ще се изкаже по това и ще поиска конгресът да вземе резолюция, с която да се порицае Иван Михайлов като инспиратор на убийството на Протогеров. Понеже разговорът се водил в канцеларията на Националния комитет, станал голям конфликт между Наум Велев и секретаря на комитета Васил Василев.

За скандала, станал между Наум Велев и Васил Василев, разказвал ми е Кочо Колищърков, който бе член на Националния комитет. Беше на 14 или 15 ноември 1928 година - разказва Кочо Колищърков, - когато дойде в Националния комитет председателят на Охридското братство Наум Велев. Както и при други случаи

той подхвана старата тема - убийството на генерал Протогеров. В разговора си с Васил Василев той отново повдигна въпроса за отношението, което Националният комитет на братствата трябва да вземе по повод убийството на Протогеров, като се излезе със специална резолюция срещу Иван Михайлов. Срещу това изказване на Наум Белев скочи с ярост секретарят на комитета Васил Василев, стана скандал, като си размениха тежки обидни думи.

Убийството на председателя на Охридското братство Наум Белев

Не бе само разправията, която Наум Белев има със секретаря на Националния комитет Васил Василев, за да се роди неговото физическо премахване. Иван Михайлов и неговите хора бяха недоволни, че той открито води борба, прави изказвания и отправя нападки срещу ВМРО на Иван Михайлов. И нещо друго. Той бе депозирал в Националния съвет изложение във връзка с убийството на генерал Протогеров и въпреки настойчивите молби и заплашванията на председателя д-р Станишев, Наум Белев не се съгласи да оттегли изложението си. Обратно, той държеше да му се даде ход. И, разбира се, присъдата срещу него не закъсня. На 21 ноември 1928 година Наум Белев е бил в кантората си, намираща се близо до Солния пазар. Привечер в кантората са били и синът му Климент Белев и столичният търговец Давид Кизари. В един момент влиза в кантората едно непознато лице, облечено с балтон, с вдигната яка, и вместо обичайния поздрав изважда пистолет и изпразва цяла пачка патрони срещу Наум Белев, който моментално пада и издъхва. Зашеметят от куршумите и Давид Кизари скоро почина от раните си. Синът Климент Белев, който е бил единствен свидетел на тази драма, хукнал да гони убиеца, който необезпокояван от никого се изгуби във съседните улици. Синът познал

убиеца на баща си. Той е известният вулгарен терорист Иван Димитров, един от деецатите в Дирекцията на полицията през време на събитията от 1923 и 1925 година, преминал на страната на Иван Михайлов.

Хората на Перо Шандански поискаха да използуват случая и подготвят тържествено погребение с цел за пропаганда срещу противната страна и спечелят повече привърженици.

Некрологът на Охридското братство

Като документ той е интересен и затова отделям нужното за това място. По повод убийството на Наум Белев Охридското братство, чийто председател бе той, издаде некролог - протест с мото: "Не се гаси туй, що не гасне". А под некролога-протест бяше указано, че се издава "от 284 дълбоко възмутени и готови за отплата охридски семейства". Ще дам по-важните места от некролога: "И Наум Белев убит... Той падна от същата престъпна ръка, която посече и иска да посече бодрата македонска мисъл и върху труповете на невинни жертви да зазидрави прогнилото гнездо на предатели на собствената си родина... Ние, охридчани, подписаните още една жертва, простреляна пак от изменник-брат... Близък е денят на разплатата с враговете и с онзи, които постиля софийските улици с труповете на свещени македонски чада... Твоето дело, на което ти стана жертва, ще възтържествува, защото в него работят дейци с чисти ръце, които ще поставят предателите на заслуженото им място"...

Протестът на охридчани сам по себе си беше един добър израз на негодуванне срещу онзи, които отнемат живота на мирни граждани. Така бяха постъпили всички честни хора. Но мнозина от македонските емигранти с право запитваха: защо възмутените охридски семейства протестират само при едни случаи, а при

други мълчат? Защо да се протестира само за професор Мишев, генерал Протогеров и Наум Белев, а да се мълчи, когато се избиват прогресивни македонци на 9 юни, септемврийските събития, горноджумайската касапница, дъбнишките клапета, когато един след друг се повалиха - Гьорче Петров, Дино Хаджидимов, Славчо Ковачев, Методи Алексиев, Скрижовски, Чудомир Кантарджиев, Минчо Конев и плеяда други, загинали под общия първан нож на Тодор Александров, Протогеров и Иван Михайлов?

Некрологът-протест на охридчани търпи и друга критика. В него беше казано: "Твоето дело, на което стана жертва, не възтържествува, защото в него работят дейци с чисти ръце". Та кои са тия дейци с чисти ръце? Перо Шанданов, Кръстан Поптодоров, Пенчо Трайков, Лев Главинчев ли? Тия ли, които участвуваха при избиването на македонската левица през деветомийския преврат и целите са опръскани в кръв? На тия ли ръцете са чисти? Какво безсрамие!

Иван Михайлов не признава, че убийството на Белев е негово дело

Убийството на Наум Белев извика изненада в някои среди на нашето общество. Изненадани бяха дори приятелите - военни на Иван Михайлов - Кочо Стоянов, Порков и Димитър Радев. Особено открито изказваше негодуванието си Димитър Радев. Това може би бе една от причините Иван Михайлов да излезе с опровержение, че убийството не е негово дело. Опровержението бе поместено в нелегалното издание "Свобода или смърт", в брой 8 от 3 декември 1928 г. Обаче едва ли имаше хора, които да повярват на тази лъжа. Всеки случай, за да повярват в лъжата му, Иван Михайлов изпрати до видния охридчанин Ангел Узунов писмо. Писмото имаше следният текст: "Драги господин /името е пропъ-

чано/, получих писмото Ви от 16 т.м. Научих за смъртта на отрицчанния Наум Белев, който, ако се съди по името му, може да е и Ваш роднина. Във всеки случай, като на Ваш съгражданин изказвам Ви искрени съболезнования за тази загуба на Вашата колония и на македонското общество. Заедно с това искам да ви съобщя за дълбокото възмущение, което мене и всички мои другари обхваща поради недостойното, непоправимото по перфидност и демагогия поведение във връзка с това печално събитие на бившите членове на Задграничното представителство. Само на тях може да се дължи клеветата, че Наум Белев е убит от ВМРО.

Безсилието на тези развенчани идоли - продължава Иван Михайлов в писмото - е достарало до истинско умопомрачение. Вие сте по-стар свидетел на македонски раздори, но сигурно не ще си спомните да е имало някога такова падение, до какъвто стигнаха казаните господа.

Целта им е ясна: да насъскват части от емиграцията една против друга, да я разкъсат, след като пропаднаха опитите им срещу ВМРО.

Как не хванат отрицчани недостойният син на Григор Първичов, за да му скъсат врата като на врабче, задето доведе и Протогеров до бездната, пък после зае да нами хората с крокодилски сълзи над гроба му; как не го удушат със същи конец, закачърлен на улицата от хора, които пак той и негови приятели са насъскали.

И те - бащаревци-първичевци - си мислят, че са още общественици, като подсещат за своето съществуване чрез такива прояви. Жалка такава съдба наистина. Положението, до което са стигнали, е много по-страшно от куршума на народното възмездие, така отдавна заслужено за тях".

Писмото носи личния подпис на Иван Михайлов и дата

24 ноември 1928 г. То е приподписано и от втория член на ЦК на ВМРО Иван Караджов. Иван Караджов е отправил до същото лице, до което пише Иван Михайлов, свое писмо със следното кратко съдържание: "Много здраве. Благодаря ти за честитите мисли. Удивляваме се как вместо едно почетно погребение на покойния Н.Белев /когото нито аз, нито някой от колегите познаваше/, е допуснато да се върши карнавал".

Писмото носи дата 27 ноември 1928 г.

Тук трябва да обясним употребената от Иван Караджов дума в писмото, което цитирам по-горе - "Карнавал". Отнася се за случая, че когато погребалното шествие на Наум Белев минава покрай зданието на Националния комитет, намиращо се на сегашната улица "Софийска комуна", охридчани изхвърлиха пред зданието венеца, изпратен от името на Националния комитет, за да бъде сложен на гроба на покойния Белев.

Това, разбира се, бе голям шамар за Националния комитет. Тия, които го организираха, имаха предвид да се даде да разбере обществото, че се знае откъде е инспирирано убийството на Наум Белев - именно от Иван Михайлов и следователно не желаят да се полага венец на гроба от институт, който е застанал на страната на инспиратора на убийството. Както членовете на Националния комитет, така и ЦК на ВМРО посрещнаха този акт като осквърбление на техния авторитет, извършен с цел да се направи явна демонстрация пред нашата общественост. Разбира се, Иван Михайлов си взе добра бележка от това и не прости на тези, които извършиха тази провокация. Но за това, което бе направено като отмъщение за захвърления венец, ще се върнем по-сетне.

При спора, който водеха двете враждуващи групи, отправяха си куп обвинения, но нито една от страните нямаха смелостта да разкрият общите си издевателства спрямо пострадалия македонски

дейци.

Заслужава да дадем текстуално една статия на Наум Томаловски, поместена в нелегалния вестник "Свобода или смърт" на протогеровистите, брой 75.

Ето и текста й:

"Да, в македонската организация имаме спор. Ние вежме дълги месеци загрижени поради този спор. Правежме всичко възможно да останем безмълвни в тия спорове, защото не искажме да внасяме смут, не искажме да тровим душите на ония, които бяха ни поверили нам, най-малките наследници на великите македонски борци, които творежа македонската революция и които сега ни гледат с палящ укор от чертозите на безсмъртието и светото и чисто македонско дело. Вежме тревожни и мълчажме, защото искрено желажме, с всички жертви да изживеем тия спорове помежду си и да спасим единството на организацията, да я извадим от една временна парализа поради тия спорове и да съхраним всичките сили за борба с многочисленик враг.

"Какви бяха споровете? Ние спорехме около бъдещото устройство на ВМРО, около вътрешни македонски въпроси, с правилното разрешение на които беше свързано до голяма степен бъдещето на нашето дело. Едната страна, малцинството от нас, отговорните, малко време преди конгреса съвсем неочаквано поискa и настоя неотстъпно за големи реформи в статутите на организацията, които реформи се свеждаха до това: ще бъде ли организацията вътрешна, т.е. непрестанна работа с всички ръководни сили вътре в поробена Македония, вред населението, за създаване на все по-широко и по-широко масово движение - или тя ще вземе външен характер, като се санкционира идеята, щото висшето ръководство да се освободи от категоричното постановление на устава да бъде в поробена Македония, или да има право да се привтва все по-дълго не вред

народа, в дебрите на нашите планини и под покривите на селските къщи, далеч някъде в чужбина. Този спор конкретно се изрази в въпроса да съществува ли занапред институтата Задграничното представителство или не.

Друг момент от нашия спор беше как ще се управлява организацията. Спорът беше: ще се управлява ли организацията от институти или от единична воля.

"Ние приехме всички искания на Ив.Михайлов - Задграничното представителство да бъде подчинено на ЦК с Ив.Михайлов и без Протогеров. Той няколко месеца преди да бъде простреляни, заяви писмено, че се отдръпва от ВМРО и следователно не желае да бъде избран в бъдещата висша управа в интереса на единството.

"Защо падна, защо бяше убит Протогеров, член на ЦК? Неочаквано за всички, няколко дни след като Михайлов размени писма с него и с трети член на ЦК и малко време преди конгреса, който трябваше да чуе отчетите на двете тела и който единствен можеше да присъди делата на всекиго! Защо го простреляха в тъмнината на нощта след един тъмен заговор, кроен, изглежда, вече повечко, дълго време далеч от организацията и от нейните закони."

В статията си Томалевски е пролял много сълзи, но лични си пролетите сълзи не са нито за Протогеров, нито за някакво единство, а за това, че Ив.Михайлов смята, че те са ненужни като членове на Задграничното представителство. Обаче строго погледнато, с право ги изхвърли, защото по-рано ВМОРО имаше Задгранично представителство, но имаше смисъл - защото организацията и висшата управа беше във вътрешността на Македония и Одринско. Но сега положението е съвсем друго. Избраният ЦК на ВМРО в Брежани през февруари 1925 г. живее в София, Горна Джумая или Петрич. Има ли смисъл такъв ЦК да поддържа Задгранично представителство?

Ясно е за всички, че членовете на Задграничното представителство се съгласяха да бъдат подчинени на Ив.Михайлов само за да не загубят постовете си и тлъстите заплати.

По-рано старите задгранични представителства на ВМОРО се избираха от конгрес в Македония и заплатата им не бе по-горе от една учителска заплата. Знае се, че никога Гоце Делчев, Гьорче Петров и Даскаловъ като членове на Задгранично представителство не са имали жлъб да ядат, а задграничните представители на Т. Александров и Протогеров сами си определяха тлъсти заплати и средствата им стигаха да издигнат в столицата "къщури", както те наричаха своите големи и обзаведени къщи. Ето за това Томалевски рони в статията си горещи сълзи.

Но само къщи ли издигнаха? Ами командировки по Европа и честите разходки там, правото им да издават смъртни присъди против неудобните хора?

В статията си Томалевски пита защо бе убит Протогеров. На този въпрос Ив.Михайлов отговори: защото бе един от главните заговорници в убийството на Александров.

А на Томалевски може да се зададат много други въпроси. Примерно, защо бяха убити Гьорче Петров, Дяко Хаджидимов, Славчо Ковачев, Методи Алексиев, Александър Буйнов, Георги Ковачев, Георги Пенков, Иван Илиев, Лисичков, Т.Чопов, Чудомир Кантардиев, Георги Сиринковски и плеяда други? Ами Дебърските клаdetails? Както и за много присъди, за които и сам Томалевски е слагал подписа си? А в неговия дом бе инквизиран и умъртвен големият революционер от левицата Никола Наполов, защо премълчава за него?

Има наши другари, които днес казват, че няма защо да се връщаме и ровим из миналото, важното е да заработим за общото дело. На тия техни изказвания аз бих казал: само онзи, който е извършил нечисти дела и е с нечиста съвест, не желае да се

повдига и рови из миналото...

За всички бе ясно, че борбата, която Шанданов водеше срещу Ив.Михайлов, бе изключително бе за власт. Затова бе атакуван не само от Иван Михайловите привърженици, но и от много други привърженици на правителството и военните среди. Нелегалният вестник на Иван Михайловата ВМРО "Свобода или смърт" разобличаваше Перо Шанданов и неговите привърженици, изнасяйки позорните им деяния.

Като отговор на тия писания "нелегалният" вестник на протогеровистите "Свобода или смърт" помести едно предупреждение от Перо Шанданов, в което е изразено становището, което е заемал той през периода от 1928 до 1931 г. Ето и текстът на

Предупреждението

Смятам, че не ще бъде далеч денят, в който Ив.Михайлов ще се разкайва за писмените си и словесни изстъпления спрямо когото и да било от нас. Той знае много добре, че всички от нас поотделно "имаме по някои и други документи около неговата "революционна" дейност и въобще във връзка с някои по-важни събития в македонското освободително движение, понеже сме деятели в последното много преди него."

Горните редове на Перо Шанданов могат да се приемат посериозно като назаряне, отколкото като предупреждение. Твърдение, че те притежавали документи за "революционната" дейност на Иван Михайлов не интересуваше никого. Тия, които следяха по-отблизо събитията и борбата между двете враждуващи групи, знаеха много добре, че всички изстъпления от 9 юни 1923 г до 7 юни 1928 г, бяха извършени общо. Обаче във взаимните си обвинения никой няма кураж да каже кой подписа заповедта за убиването на Дино Хаджидимов, Славчо Ковачев, Иван Илиев, Методи Алексиев, на сърчани, на Т.Чопов, Георги Ковачев, на избиваните в Гramада,

Дебнин и пр.

Това се очаквано да напосат във взаимните си обвинения, но увы, ни дума. А тезаинтересуваха читателите си кой колко дни е бил "комита" и кой не е бил. Но ние знаем, че всички те, всеглавно Шанданов лъжат наши другари, но въпреки това днес Перо Шанданов е обявен за борец против фашизма и капитализма...

На друго място аз вече отбелязах, че след убийството на Протогеров и групата, начело с Шанданов и Георги Попхристов, утвърдила се обществено под името "протогеровисти" започна да издава "нелегалния" орган на ВМРО "Свобода или смърт". По този начин станаха две издания "Свобода или смърт", които си отправяха взаимни обвинения.

Тъй като след убийството на Протогеров третият член на ЦК Георги Попхристов се обяви против Ив.Михайлов, към него се присъедини подгласника Перо Шанданов и се обявиха за ЦК на ВМРО.

Но към Ив.Михайлов се присъедини вторият подгласник Йордан Гърков и така се създадоха два ЦК на ВМРО, не различаващи се по нищо идеологически. Борбата им бе кой да вземе властта. Отговорните държавни фактори се помъчиха да ги помирят, но не успяха. Групата на Протогеров бе съгласна да стане помирението, но при условие Ив.Михайлов да излезе от ЦК, нещо, което другата страна не можеше да възприеме.

Борбата продължи и се водеше главно между Ив.Михайлов и Перо Шанданов. В "Свобода или смърт" на протогеровистите, брой 83 от 10 януари 1928 г. излезе следната декларация: "Бившият член на ВМРО Иван Михайлов, който заповяда убийството на равноправния и разноотговорния свой другар Ал.Протогеров без законен съд, продължава да заблуждава общественото мнение, че той със Стражин Развигоров и Иван Караджов са висшето ръководно тело на ВМРО. Централният комитет на ВМРО счита за нужно по този

повод да направи следната декларация:

"Иван Михайлов, Стражин Развигоров и Иван Карадиов не само не са, но и не могат да бъдат ЦК на ВМРО, защото нямат качеството и за обикновени нейни членове. Първият изгуби членството си, което му даде общият конгрес през 1925 г., защото никак не влезе в поробена Македония и следователно не изпълни повеленията по основния организационен закон, а вторите двама бяха само чиновници на ВМРО, но никога не са били нейни членове, защото също така никога не са работили в поробена Македония, нещо, което повелително налагат статутите на ВМРО.

Твърдението пък, че са били избрани от общ конгрес през миги т.г. е напълно невярно: от 1925 г. насам ВМРО не е имала друг конгрес. Централният комитет като цени живота на всеки македонски син, освен на доказани и непоправими предатели, и съзнавайки, че този живот може да се жертвува само в борбата с поробителите на отечеството, остава на времето да вразуми тези, които по една или друга причина са станали сторонници на Ив.Михайлов, но ще брани своите кора, когато бъдат нападнати от когото и да било.

Централният комитет, като остава верен на решенията, взети от VII редовен конгрес през февруари 1925 г. и на декларациите - от март 1925 г. и септември 1926 г., подчертава принципа на вътрешността на македонската революционна организация, който е един от най-съществените и принципи конкретно изразен в много от постановленията в устава и правилника и прокаран в практиката от основаването на ВМРО: само поробена Македония - там са нейните членове. Всичко, което е вън е емиграция и може да бъде организирано на легални начала. ВМРО цени дейността на всички емигранти следи със симпатии тази тяжка дейност за освобождението на поробената и разпокъсана родина, но дълги да напомни, че емигрант-

свите организации не работят от полза само тогаз, когато всеки спазва своите статути, всеки се организира в свой делокръг, не навлиза в чужда сфера, дито върши непризнати нем функции. В противен случай има конфузии, пререкания, раздори, разцепления, тъй пагостни за всяка обществена работа, а особено за едно освободително движение.

Що се отнася за частта на Македония под българска власт, Централният комитет, взимайки акт: първо, от декларацията на софийското правителство, че тое е готово да се откаже от тази част, стига Гърция и Югославия да сторят това по отношение на владенията от тях части - за създаването от Македония самоуправляваща се единица и второ, взимайки акт от пълната свобода на македонците под българско владичество, - не намира, че в нея са нужни революционни методи на борба. При все това Централният комитет декларира, че при всеки опит на което да е българско правителство да върши насилия и беззакония спрямо македонците, ще се бори и ще отстоява правата на своите съотечественици.

ВМРО не се меси във вътрешния политически живот на близките и далечни на Гърция и Югославия държави и желае, дото правителствата на тези държави да не се месят в организационните работи на македонското революционно дело.

Централният комитет счита за свой дълг да протестира най-енергично против всяка подкрепа в полза на фракции или отделни организации, каквито е имало, има и сега в ВМРО, от които и да било държавна власт или отделни органи на подобна власт. Протестът ни е още по-голям, когато подобна подкрепа на фракция или разколници се дава от българската власт, защото с това се нанася най-голяма пакост на македонското освободително дело, чиито успехи ще ползуват, наред с всички македонци, българските македонци, тъй жестоко потискани и притеснявани от атинското и бел-

свите организации не работят от полза само тогаз, когато всеки спазва своите статути, всеки се организира в свои делокръг, не навлиза в чужда сфера, дито върши непризнати нем функции. В противен случай има конфузии, пререкания, раздори, разцепления, тъй пагостни за всяка обществена работа, а особено за едно освободително движение.

Що се отнася за частта на Македония под българска власт, Централният комитет, взимайки акт: първо, от декларацията на софийското правителство, че тое е готово да се откаже от тази част, отнга Гърция и Югославия да сторят това по отношение на владените от тях части - за създаването от Македония самоуправляваща се единица и второ, взимайки акт от пълната свобода на македонците под българско владичество, - не намира, че в нея са нужни революционни методи на борба. При все това Централният комитет декларира, че при всеки опит на което да е българско правителство да върши насилия и беззакония спрямо македонците, що се бори и ще отстоява правата на своите съотечественици.

ВМРО не иска във вътрешния политически живот на близките и далечни на Гърция и Югославия държави и жената, дото правителствата на тези държави да не се месят в организационните работи на македонското революционно дело.

Централният комитет счита за свой дълг да протестира най-енергично против всяка подкрепа в полза на фракции или отделни организации, каквито е имало, има и сега в ВМРО, от конто и да било държавна власт или отделни органи на подобна власт. Протестът ни е още по-голям, когато подобна подкрепа на фракции или разколници се дава от българската власт, защото с това се нанася най-голяма пакост на македонското освободително дело, чиито успехи ще ползуват, наред с всички македонци, българските македонци, тъй жестоко потискани и притеснявани от атинското и бел-

градското правителства. Всяка власт или орган на власт, подпомагащи Франция или отцепници, подпомагат поробителите на Македония.

Безумният акт от 7 юни т.г. и последвалите го братоубийства внесоха смут в много честни и добри македонски революционери. Централният комитет кани всички тях да се подредят под старото изпитано знаме на ВМРО, та с общи усилия да постигнем завещаният наш идеал от Дамо, Гоце, Пере, Христо Матов и хиляди други покойници.

Централният комитет благодари на всички външни фактори и приятели на нашата свята кауза, които са я подпомагали, и ги молим да дадат и занапред подкрепата си, в каквато форма и да бъде, посредством Задграничното представителство или посредством лица, които бъдат представили документи, скрепени с печата и подписите на Централния комитет или с тези на Задграничното представителство."

Декларацията носи дата декември 1928 г. и подписите на ЦК: Георги Попхристов и Перо Шандонов.

В горната декларация на Протогеровския ЦК се отрича конгреса на Ив.Михайлов, устроен през юни 1928 г., непосредствено след убийството на Протогеров, както и избраният ЦК на ВМРО в състав: Ив.Михайлов, Страхил Разлогов и Иван Караджов, които съгласно устава имат качества не само за членове на ЦК, а и на обикновени членове на ВМРО.

С горния пасаж би се съгласил всеки истински македонски революционер. Но би могло да се зададе на Георги Попхристов и Перо Шандонов следният въпрос: Вие не признавате конгреса от юни 1928 г., но нали и вие по същи начин бяхте избрани през 1925 г. - единият за член на ЦК, а другият за първи подгласник и тогава беше конгресът "законен", а по-късно го отричате. Второ, на същия

конгрес, когато и вие бяхте избрани, вие самите одобрихте плановете за довършването на случайно останалите живи борци от левицата. Тогава сбирката - конгрес беше редовна, а сега я отричате... Иван Михайловата сбирка.

По същия начин постъпи след убийството на Протогеров и сам Иван Михайлов, като събра в къщата на Попзарамови в Горна Джумая приятелите и другарите си, провъзгласи сбирката за конгрес и се избра за ръководител на ВМРО, като провъзгласи за членове на ЦК Страхил Газвигоров и Иван Караджов. Тъй че жалило се сърдят за това Перо Шандаков и Георги Попхристов. Та нима те спазиха устава? Те също така нямат право, даже на обикновено членство в организацията, камо ли за членове на ЦК. Тъй като те и двамата претенденти от 1924 година не са стъпвали на територията на поробена Македония, а се самопровъзгласяват за членове на ЦК в София!...

В декларацията на Протогеровистката ВМРО, поставя се наред с тримата апостоли на ВМРО Гоце, Даме и Перо и заклетия враг на македонската левица Христо Матов!... Та, кой честен македонски революционер не знае разколническата дейност на вътрешния върховист Христо Матов в македонското революционно движение? Та, няма друг, а не той с двамата си приятели Гаранов и Сарафов, отрекоха конгресното решение прието с голямо болшинство на Рилския конгрес през 1905 година и в последствие сапнаха по нареждане на двореца разколнически конгрес в Кюстендил, с който изкуствено създадоха разцепление в редовете на организацията.

Перо Шандаков и сега се кланя на революционните дарования на Христо Матов, а отрича и ненавижда водачите на Македонската левица, особено водачите на Серския революционен окръг...

След убийството на Протогеров и Наум Белев, Охридското братство издаде през декември 1928 г. доклад-памфлет, озаглавен "Славни жертви"

В памфлета бе поместен и некролога на Охридското братство по случай убийството на Наум Белев. В същия памфлет, на 4 и 5 стр., бяха поместени и две снимки - първата Протогеров, Алеко паша и Георги Атанасов, а втората - членовете на ЦК, избрани на "конгреса" през 1925 г. - Протогеров, Иван Михайлов и Георги Попхристов.

Първата снимка хората на Иван Михайлов разпространиха в десетки хиляди, с надпис: Убийците на македонския вожд Г. Александров.

Разбира се, авторите на памфлета не случайно поместват втората снимка. Целта е да се види, че Протогеров се фотографирал както с Алеко паша, така и с Ив.Михайлов и Георги Попхристов.

Това обаче съвсем не е убедително и е без никаква логика. Авторите на памфлета искат да накарат Протогеров истински човеколюбец. Но македонската емиграция знае как действувало Протогеров. Когато се е касаело да се премахне противника, той знаело само един аргумент - куршум. Охридчани за Протогеров проявяха съжаление, а за друг свой съгражданин Ангел Попвасилев, който бе простреляни по заповед на Протогеров и Шанданов, даже не нададоха некролог, нещо повече дори го оклеветиха, че бил злоупотребил организационни пари и бил аморален... Ангел Попвасилев бе охридски войвода и изповядваше комунистически идеи.

По онова време за охридчани всеки, който беше с прогресивни идеи, са таксуваше като аморален и предател, а убийците на Ангел Попвасилев - интелектуалния - Перо Шанданов и физическия

Кузо Мърданов - се смятаха честни и човеколюбци. Подлостта нямаше имена.

Но за да не бъда голословен, ще припомня, че анкетният материал за памфлета бе събран и редактиран от тричленна комисия с председател съдията-следовател Наум Главинчев. А кой бе Наум Главинчев? Същият, който до убийството на Протогеров е привличал под отговорност прогресивните македонски дейци. Неговият пък брат Антон Главинчев до 1941 г. в Македония под сръбска власт е сдал прогресивни македонци-българи. Каква картинка! И двамата заети с една и съща работа - да гонят прогресивни дейци. Но каква метаморфоза! И двамата след девети септември станаха членове на БКП...

Но нека предам текстуално памфлета, за да се види какви идеи са изповядвали неговите съставители.

- " -

ОХРИДСКО БЛАГОТВОРИТЕЛНО БРАТСТВО "СВ.КЛИМЕНТ"

в ст.София

С В И Д Н И Ж Е Р Т В И

Анкетен доклад четен на 23 декември 1928 г.
в извънредното събрание на охридското благотворително братство "Св.Климент" в ст.София

С о ф и я

ПЕЧАТНИЦА Б.А.КОЛУХАРОВ

1928

АНКЕТЕН ДОКЛАД ЧЕТЕН НА 23 ДЕКЕМВРИ 1928 Г.
В ИЗВЪНРЕДНОТО СЪБРАНИЕ НА ОХРИДСКОТО БЛАГОТВО-
РИТЕЛНО БРАТСТВО "СВ.КЛИМЕНТ" В СТ. СОФИЯ

Подписаните: Наум Главинчев, адвокат, Филе Филев, пенсионер и Стоян Мишев, предприемач, членове на Охридското благотворително братство в ст.София, въз основа решението на братството от 9 того, с което сме натоварени да направим анкета за установяване: 1/ причините; обстоятелствата и пр.за хвърлянето венеца от катафалката на убития председател на братството Наум Белев и 2/ причините, обстоятелствата, лицата и пр. за издаване скръбния протест по повод убийството на Наум Белев, пристъпихме към изпълнение на възложената ни работа.

Драги съграждани,

Анкетната комисия, както и избраните я членове на братството, напълно съзнава важността на възложената й работа. Не само вий с трепет очаквате да чуете нейния доклад. На охридчани не веднаж се е падал случая да вземат решение и си нашат думата по въпроси живо интересуващи родината ни. От изпълнение на дълга си охридчани не са отбягвали. И сега, когато нашата родина е поробена, когато в родните ни огнища са настанени завоеватели, тук нашата емиграция е отпаднала духом. Тя е обезкуражена и обезверена. Общественото мнение в Европа и Америка е отвратено и с недоверие гледа към част от македонските дейци. Има ли нужда да Ви казвам причините за това? Вий ги знаете. Вий се възмущавате от всичко това и с болка на сърце се чудите как стана туй през текущата година. На нас простои да вземем решение по един много важен и от съдбоносно значение за освободителното ни дело въпрос. Това е въпроса, който доведе до изразеното негодуване с хвърлянето венеца от катафалката на покойния Наум Белев

и издадения по убийството на последния сръбски протест от името на 284 охридски семейства. А преди да се дойде до убийството на Наум Белев, станаха други много важни незаконни и осъдителни действия - първо нечуваното братоубийство на ген. Протогеров, избиването на много заслужили революционери и нападението при Фенике.

Драги съграждани, комисията вижда, пък и Вий сте убедени, че преди да заговорим за съдържанието на окръжното на Националния комитет под № 5064 от 1 декември 1928 г. и вземем съответното решение, трябва да се спрем на по-горе изтъкнатите факти. А за да говорим за последните, трябва да споменем за разцеплението между борците от ВМРО, настъпило окончателно след убийството на ген.Протогерова. Колкото и да се отрича от някои това разцепление, то е факт. То не би било от съдбоносно значение, ако довчерашните братя и герои не бяха обърнали всичките си сили за обезличаването и налагането на противната братска страна, оставяйки на заден план интересите на Македония, за които с по-голяма авторитетност се говори от други наши славянски братя хърватите. Една от тия страни, вместо с силата на идеала и правотата на убеждението, пека да се надсви с куршум на противната страна, която пък охващайки добре интересите не само на поробена Македония, но и висшите интереси на българския народ и държава, не само не отговаря с същата мярка, с която я мерят, но и препоръчва благоразумие и търпение, единствените най-силни оръжия за конкретния случай.

При все това, в общи черти ще Ви изложим най-важното събитие, което даде повод за въпросното разцепление. То е убийството на зап.ген.Протогеров, член от ЦК на ВМРО. Това нещо е известно почти на всички българи. Достатъчно е да се каже Протогеров, за да се характеризира неговото лице, като честен,

доблестен, характерен с висок морал и самоотвержен родолюбец, който живя и уми за Македония. С пълно основание всеки се пита какви върховни интереси налагаха на неговия равноправен член от централния комитет на ВМРО Ив.Михайлов да го убие? За това обществото не знае никакви доводи. Ний знаем само едно предположение за неговото убийство, а именно, че Протогеров е бил съучастник в убийството на македонския войвода Тодор Александров. Вто скоро шест месеци ще минат от убийството му и никакви доказателства за това няма. Казахме никакви, защото пръснатите на времето с хиляди картички, с лика на покойния Алеко Василев и Г.Атанасов, последните както Ви е известно, убити за съучастието им в убийството на Тодор Александров, не установяват нищо друго освен самия факт на фотографирането, както също се установява и от картичките пък дето Иван Михайлов е фотографиран с генерай Александър Протогеров и Г.П.Христов.. Вто и самите снимки. Генерал Протогеров не бе способен на подобно отвратително дело. Обаче за случая не толкова е важна самата смърт на Протогеров. Той бешо човек с напреднала възраст. Важни са последствията от това убийство. Кои са те? Всеки будел човек ги вижда, ги чува. Не ги виждат само заслепените, глухите и спящите хора. Тези последствия са няколко, но много важни. Така: 1/ ослабване на революционните сили, поради самоизтреблението им; 2/ убиване вярата на революционерите по между им; 3/ обезверяване емиграцията; 4/ лошия отзвук между поробените; 5/ изваждане от строя борците и съсредоточаване вниманието им в самообвинения и 6/ изгубване симпатиите на европейското общественo мнение, както и ослабване на симпатиите на българското общество: Удара е тежък. Всички ний го чувствуваме. Никога до сега не е бил нанасян подобен удар. Защото мотив за убийството на генерал Протогеров няма. В странство македонците са били

твърде много изложени. В поробена Македония не могат да се начудят на извършеното. Недоумяват как може брат да убива брата. Всички сте чели и чували как се преценява това убийство. Авторитета на организацията е понижен. Мина времето когато с обаяние гледаха на нея и чужденци. Посочвайки фактите ний сме длъжни да ги разкритикуване и извлечем нужната поука от тях. Голям грех, непростим грех извърши Иван Михайлов. Върху това всеки добросъвестен е съгласен. Комисията по един положителен начин констатира това. Ний се ползуваме от случая да изкажем благодарността на всички онзи лица - заемащи отговорни места в освободителното движение, които имаха доблестта пред нас да кажат по този въпрос мнението си. За голямо съжаление, комисията констатира, че някои лица при случай и възможност не са имали доблестта лично да кажат това на Ив.Михайлов.

Какво бе възмущението на другарите на ген.Протогеров от убийството му, е известно. Голямото родолюбие и самообладание на ръководителите ни спрека избухването, и с това предотвартиха още по-нежелателни последици. Обществото добре прецени всички тия усилия, поради което започва мъчно и бавно да се възстановява доброто име, така лекo и безразсъдно очернено.

Недоволни от извършеното братоубийство от 7 юний т.г. някои органи на Ив.Михайлов не се посвенили да укажат влияние, за да не вземат братствата участие при погребението, а други са предричали, че ще паднат 40-50 глави. За голямо съжаление, тия заплашвания указаха влияние на някои братства, а така също и на някои членове от Н.К. От последния в дена на погребението братствата водени от дух на дисциплина са искали инструкции, обаче или не им се е отговаряло, или пък им е отговаряно, "не знам". - Целия печат тук и в странство, този последният симпатизиращ на поробените македонци, апелираха да се престане

проливането на братска кръв, а между емигрантите тук култивирано се пораженски дух в името на проклаимрания неутралитет и невмешателство в работите на В.М.Р.О. Да вдигнеш глас на неудобрение, или протест, или пък да съветваш и настоиш да престанат тия убийства, както и да се осъдят последните, се считаше, че се взима страна от легалната организация на македонските братства в споровете на В.М.Р.О. Каква заблуда! Колко несправедливо и неоснователно бе това схващане. Въпреки взетото решение от Н.К. за неутралитет, такъв не е бил спазен. Някои членове явно са удобрявали братоубийството. На редакторите на в-к Македония се под тоя предлог за неутралитет, не е давено възможност да подчертаят лошите последствия на братоубийствата. С поръчаното, което отправи целия безпристрастен наш и чужд печат, взе ли последният страна? Същото сторика наши и чужди приятели на освободителното дело. С това всички те бидоха ли обявени в революционерство и станаха ли те революционери? Не, разбира се. Пораженството в това отношение започна да се вири. Отстъплението пред извършителя на толкова голямото зло все да се проповедва, като единствено възможния начин за премахване появените се вражди. Златната и идеалистична македонска младеж, държана в неведение и зле въздействувана в по-голямата си част с лекота се отдаде на внушенията. Тя не можа да вникне в размера на причинената злина, за общата ни кауза. Но и македонци с достойнство и имало за голямо съжаление, наведоха глава пред насилието и злото. И борци от миналото - за щастие, малцина на брой - проявиха несъкрушена слабост, като заеха фалшивото и неморално становище да съветват тъй отстъпление не насилника и натрапника, а страната, която и от тях се признава като права и благоразумна. По тоя начин Михайлов бе косвено насърчен и той продължи да върви по наклонената плоскост. Той избяга по

най-жесток начин борци от кръвното на Г.П.Христов и за да оправдае несъкрушимото набиване на предали се и върнали противници, пуснал бе измисления претекст, че те били пратени да го убият, или да му превземат територия. Но не му стигнало това. Двамата спасили се от касапницата, били обявени за разбойници и като такива преследвани и убити един месец подир това, макар и те да са били от най-заслужилите.

За нестетъпчивостта и гибелния път на Михайлов са допринесли и частни лица със своите устни и писмени мнения, макар сега да признават тия злини на делото, резултатите на които виждаме. Тук е мястото да Ви обясним, че и някои членове на НК използували своето служебно положение, като в Пловдив, Свищов и Видин явно са агитирали и убеждавали емигрантите защищавайки страната на Ив.Михайлов. Други членове от НК в частни разговори или в писмена кореспонденция с чужденци са ги убеждавали, че оправдано било убийството на члена от ЦК на ВМРО Ал.Протогеров, разбира се без да посочат или представят каквито и да било доказателства. При това държане на някои членове на НК никак не е трудно да се посочи източника на едно основателно подозрение срещу НК, който е обявил своя неутралитет. Или неутралитета е само на книга написан и незадължава тия, които са го подписали? Ето как членове от НК подравят неговия авторитет.

За голямо съжаление на комисията, последната констатира, че с пълно основание се подкърпи от обществото на критика лейността на уважавания и заслужил председател на НК Д-р Станишев по създаденото положение. Обществото виждане в ред негови черти, пестеливост. Много погрешно е становището, че под закрилата на прогласения неутралитет, дай македонците, македонските братства и НК спокойно трябва да гледаме как се самоизтребляват братята революционери. Ние сме длъжни с всички легални средства с какви-

то разполагаше да ни внуши, че безумията в това направление по-
стоят на Македония, че ний ги осъждаме най-енергично и че всеки
който би продължил в това направление е най-големия злосторник
на Македония. Действително д-р К.Станишев не се е отеснявал
лично да осъжда убийствата. Той не е проявил достатъчно смелост
за да ги порицае, както трябва и да посочи от де идат злините.
В това отношение неговите външни прояви с основание даваха повод
на обществото да недоумява от неговите постъпки.

Така: Когато известният и заслужил радолюбец Ев.Спи-
странов на панахидата на Ал.Протогеров, заклейми стремежа да
се опетни името на убития след неговата смърт, д-р К.Станишев
му отвсна ръката поздравявайки го, давайки да се разбере, че
той се съгласява с неговите мисли. Но д-р К.Станишев със същата
ръка поздрави и П.Ацев, който на тазгодишнината на Македонския
вожд Т.Александров държа реч и между другото каза: Убийците на
Тодора, кой по-рано, кой по-късно получиха възмездие - наказание
за това подло убийство, правейки алюзия, че Ал.Протогеров е убит,
като съучастник в заговора против Тодора, което нещо е тезата
на Из.Михайлов. Такива дела действително създаваха и са в със-
тояние да дават повод на емиграцията за критика действията на
членовете на НК и негодуване против тех.

Ние си позволихме да спрем по-обширно върху възгледите
на г-н д-р К.Станишев, защото той заема най-отговорна длъжност
в нашия легален вече братствен институт и неговото гледище е
от голямо значение и защото ще се схване, че това е именното
на цялата емиграция. Комисията макар и да констатира добрите
подбуди и честната му служба в кръга на легалната освободителна
дейност, тя констатира, че той, д-р К.Станишев в конкретния слу-
чай, в тая братска междуособица поне до сега не е проявил
достатъчна прямота и смелост, запазвайки възприетият неутралитет,

но истински неутралитет и то само по отношение на споровете в ВМРО, да се произнесе с чиста съвест и при пълна свобода върху убийството от 7 юли и последвалите по-късно.

На 12 октомври 928 г. Асен Спасов в София, пред Феникс, най-многолюдното място в българската столица нападна Пенчо Трайков и Кръстан п.Тодоров с цел да ги убие. Обществото още тогава схвана, че нападението е политическо, извършено от страна на Ив.Михайлов. За по-сведущите лица в тия борби, повода за това бе характеристиката направена от Кръстан п.Тодоров, публикувана седем дни преди покушението в революционния в-к "Свобода или Смърт" брой 79 от 5 октомври 1928 г. издаван от крилото Г.п. Христов. Двамата нападнати са Протогеровисти. Общественото мнение тук и в чужбина бе изненадано от това покушение. С този акт пий македонците още по-зле бяхме изложени пред общественото мнение. На нас почнаха да гледат, като на безразсъдни и недозрели авантюристи. Негодуванието на другарите на нападнатите бе засилено, въпреки с какви средства продължава да си служи техния противник - брат. Големи усилия са употребили техните водачи, за да ги обуздаят и да ги спрат от отмъщения, последствията на които бяха биле гибелни за освободителното движение и за България, против която вече от заинтересовани срядни се пускаха всевъзможни неверни слухове, имащи за цел да изложат България пред просветеното обществено мнение в чужбина. Както се спомена и по-горе, и тука заслугите в това отношение, по дълбокото убеждение на комисията основано на събраните данни, са на водачите от страната на Протогеров. Схващайки сериозността на създаденото положение Ив.Михайлов се опита да снеме от себе си отговорността за това. В издавания от него в-к "Свобода или смърт" брой 80 от 20 окт. т.г. се заяви, че това не е негово дело. За чест на българското правосъдие истината се установи. Преди да оставим да

говорят самите факти по това дело, искаме да ви обърнем внимание на някои обстоятелства от минало. Знаете, че ВМРО беше си извоювала име не само между поробените народи в Македония, но и пред европейското обществено мнение. За да се издигне до степента да бъде държава в държава и за нейните цели да държат сметка великите сили, най-важната причина бе високия морал на водачите, които не спираха своите действия, извършени където и да било. Казаното и заявеното от нейните представители се посрещаше с пълно доверие. Извършен тук или там атентат или друго действие, организацията признаваше, че това е нейно дело. Така се спечели доверието на общественото мнение в Македония и чужбина.

Сега по нападението пред Феникс е образувано следствено дело под № 9 от 928 г. по описа на Софийския Апелативен съд. Имайки пред вид важността на самото нападение с оглед на това, че името на България бе изложено пред чуждия свет и тук в страната, разследването на това дело се повери на съдията-следователя при Софийския Апелативен съд, вместо да се предостави това на съдебните следователи при окръжните съдилища, както това става с обикновените случаи, били те и за убийство. В края на краищата, след като следствието се приключи, делото бе изпратено на прокурора, а този последният на Окръжния съд. Той - Окр. съд - се занимал и на 18 декември 1928 г., преди няколко дни значи, си е казал думата. Ето неговата дума изразена в определението му под № 1951 от 18 Декември 1928 г., на Софийския Окр. съд, I Углавно отделение. Съдът възприема напълно мотивите и съображенията изложени в заключението на прокурора поради което определя: Прекратява преписката на съда вх № 32525 от 13 Декември 1928 г. и следственото дело № 9 1928 г. на съдията-следователя при Софийския Окр. съд, както и следственото дело № 162 1928 г. на

II съдебен следователя при Софийския Окр.съд.

Отменява мярката за неотклонението на обвиняемите Петр Хайков, Кръстан п.Тодоров, Мих.Ив.Гърчев и Спас Хр. Таушанов взета с постановл. № 45. Същите да се пуснат на свобода.

А от заключението на прокурора се вижда, че това нападение е политическо и то между враждуващите крила на ВМРО предизвикано от Ас.Спасов, симпатизиращ на Ив.Михайлов. Вий виждате, обществото вижда, а ако не вижда Ив.Михайлов, то поне чува тоя глас на Българското правосъдие. Последното не вярва на неговите твърдения. За Българското правосъдие той е изгубил вярата и обаянието с които се ползуваше организацията по-рано тук и в чужбина. И този факт ние бихме искрено желали да застави Ив. Михайлов да се замисли повече от всякога и да си тегли от това най-логичното последствие, което би било и в пълно съгласие с престижа и интересите на светото ни дело.

Ив.Михайлов, както изглежда, е голям подстрекател на убийства и майстор за създаване на благоприятна за тях психологическа подготовка. Комисията, драги съграждани, се добра до един неуспорим документ, който потвърждава изтъкнатото от нас. Това е едно писмо, подписано собственоръчно от самия Михайлов до един охридчанин*, датувано 24 ноември 1928 г., който за щастие присъствува на събранието. С това писмо Михайлов явно недвусмислено кани нас охридчани да хванем един наш съграждани, комуто да отъснем врата като на врабче. Михайлов казва в това писмо и името на тоя наш съграждани, чието убийство той подготвя още от преди месеци. Тая проектирана от Михайлов жертва е оня наш съграждани, който на 8 номи, значи деня подир убийството на генерал Протогеров, получи направо от Михайлов пратения предупреждение, че ако той съграждашият ни, както и

* Писмото е изпратено до Ангел Узунов, член на македонския национален комитет и брат на големия македонски войвода и революционер Христо Узунов от Охрид.

неговите двама колеги, не стават "адвокати" на убития член от ЦК на ВМРО, ако те си замълчат, тогава Михайлов не ще предприеме нищо срещу него и другарите му. Значи, ако защитят не убития, а правдата, се подразбира какво ще им приготви Михайлов. Е добре, драги съграждани, нашият съграждани заедно с другарите си не закъсняха да изпълнят своя отечествен дълг: те заявиха публично, че убийството на покойния Протогеров не е дело на ВМРО и че Ив.Михайлов, самоубил се морално чрез това си братоубийство, има един единствен дълг - да се оттегли от ВМРО. За това ясно съзнание, за тая високо изразена истина Михайлов и днес още не се отказва от намерението си да лиши от живот г.Кирил Пърличев, защото това е човекът, комуто Михайлов иска да отпъсне врата като на врабчо. По искането на братств. членове прочете се писмото. Ето и самото писмо:

Драги Г-н.../презимето на адресата не посочваме/.

"Получих писмото Ви от 16 т.м. Научих за смъртта на охридчанина Белев, който ако се съди по името му може да е и ваш родственик. В всеки случай, като на негов съграждани, изказвам Ви искрени съболезнования за тази загуба на вашата колония и на македонското общество.

Заедно с това искам да Ви съобщя за дълбокото възмущение, което и мене и всички мои другари обхваща поради недостойното, неизмеримото по перфидност и демагогия поведение, в връзка с това печално събитие, на бившите членове на задграничното представителство на ВМРО. Само на тях може да се дължи клеветата, че Наум Белов бил убит от ВМРО.

Безсилието на тия развенчани идоли ги е докарало до истинско умопомрачение. Вие сте по-стар свидетел на македонски раздори, но сигурно не ще си спомните да е имало някога такова падение, до каквото стигнаха казаните господа.

Целта ни е ясна: да насъскат части от емигрантите една против друга, да я разкъсат след като пропаднаха опитите ни срещу БКРО.

Как не хвалят охридчани недостойния ход на Григор Парличев, за да му снемат врата като на врабче, задето доведе и Протогерова до бездната, пък после взима да маши хората с проходимски сълзи над гроба му; как не го удушат с същия венец, закърпен на улицата от хора, които пак той и негови приятели са насъскали.

И те - Бандаровци и Парличовци - си мислят че са още общественици, като подсещат за своето съществуване чрез такива прояви. Жалка тяхна съдба, наистина. Положението, до което са стигнали, е много по-страшно от куршума на народното възмездие, така отдавна заслужено за тях".

24 Ноември 1928 г.

С много поздрави и почит

ваш /подписал/ Ив.Михайлов

...../място на адресанта не посочваме/.

Много здраве. Благодаря ти за честните мисли.

Удивявам се, как вместо едно почетно погребение на покойния Н.Белев /когото нито аз нито някой от колегите познаваме/, е допуснато да се върви карнавал.

27 ноември 1928 г. С поздрав

/подписал/ Ив.Каракиов

Горното писмо на Ив.Михайлов с приподписаното от Ив. Каракиов ни се даде от самия адресант в часа на присъствие на 17 того снежно преписо, а оригинала остана ръ у адресанта.

Но не стигаше това. На 9 того, след като Вий ни избрах-

те за анкетна комисия, на един от анкетьорите бе указано да-
лошно с предупреждение, да си стои на страна от македонските
работи. Въпреки това предупреждение тоя анкетьор, заедно с ос-
таналите си двама другари, не се поколеба да продължи възложе-
ната от Вас работа. Анкетната комисия според своите си напълни
задачата си и както виждате се явява пред Вас с доклада си.
/Бурни одобрения от братствените членове към членовете на ан-
кетната комисия. Чуват се гласове "браво, браво"/.

Ясно е прочее, че Ив.Михайлов след убийството на ген.
Ал.Протогеров, изменя тактиката си, по отношение вършените от
него убийства на лица нейнолящи като него. Така че от 7 юли т.г.
той прибягва и подбужда към убийства, без да ги признава.

От горенложеното Ви знаете мнението на българското
правосъдие относно нападението при Фонтко. Вам е известно вече
защо е политическо убийството на Н.Белев и от чия страна се
желае това убийство. Вий виждате от току що прочетеното писмо
как Ив.Михайлов подготвя убийства и създава психологическа почва
за тях.

Нека Ви обясним какъвто цинизъм неотдавна е казал на
един охридчанин: "Ах този Пърличев да го видя ще го убия. Охрид-
чанина му казва: драги ако искаш да убиеш К.Пърличева, ела аз
ще те заведа при него и като го погледнеш и видиш колко благо
лице има, ти не ще посмееш да го убиеш. Не дълго след това същия
цинизъм среща въпросния охридчанин и му казва: извинявай, аз
бях заблуден относно дейността на К.Пърличев". Вто как народа
в своите низини се разбира. Вий виждате постъпката на Охридча-
нина оценявате тази на Цинизина. Ако отторе не се подготви почва
за убийства и не се желаят такива, кой ще посегне върху Пърли-
чева или Кръстан п.Тодоров? Вто защо комисията намира, че Ив.
Михайлов върши лоши работи, които нямат нищо общо с интересите

на Македония. Ето така и Вам става ясно, как той причини разединението и по какъв начин косвено направи услуга на поробителите на Македония. При това положение на нещата бива ли да мълчим и да стоим със скръстени ръце виждайки как се избиват наши братя, чиято задача е не да се самоизтребват, а да изграждат. Колкото трудно и мъчно да е това, сградата на свободна Македония, принасяйки себе си жертва, проливайки с готовност кръвта си? Ний сме длъжни да посочим грешките. Ний сме длъжни да кажем стига братоубийства. Ний сме длъжни да посочим пътя на помирението. Ний виждаме този път, това е пътя на дръпването на Ив.Михайлов, от заеманото място. Ний се надяваме, че нашия глас ще бъде чут. Този път който ние сочим, е единственият, който ще заздрави отворената рана. Той е единственият, който ще насочи усилията на нелегалните и легални борци към работа за свободата на Македония. Само по такъв начин доброто име на ВМРО ще се възстанови пред нашето общество и чуждото такова.

Така ще престанат всички разпри. Така ще престанат каранлъците и убийствата за известни различия между борещите се страни.

Но ето още едно, не проектирано, а извършено убийство на друг виден наш съгражданин - убийството на доскорошния наш председател на братството, Н.З.Белев.

Анкетната комисия е убедена, че убийството на Пауи Белев е политическо. Покойния не е имал лични неприятели. Той бил с благ характер. Не може да се допусне, че убийството е извършено от користи. Ето какво кара комисията да мисли така. След убийството на члена от ЦК на ВМРО ген.Протогеров, той схващайки нанесения удар на делото не е скривал неудоволствието си към Ив.Михайлов. Лично той не е одобрявал становището на Н.К. по това събитие. Той е мислил, че дълг се налага на Н.К. да

всяко лично становище по този въпрос. Очевидно настроението
според нас той бе свикал извънредно събрание, което на 29 юний
1928 г., въз противоречие решение да се свика Нац.Комитет, въпре
съма на легалните македонски организации да вземе с него отно-
шение по повод на това убийство. Явяващ от председателя на
Н.К. Д-р К.Станишев, водно с членовете от настоятелството Ст.
Шишев и Ал.Отошков, той отказал да приеме направеното му от
Д-р К.Станишев предложение да си изтегли въпросното решение,
защото, че само братовско събрание би могло да отори това.
Но той не видял причини за това. Според обясненията на Г-н
Д-р К.Станишев това предложение било сторено за да не остане
към архивата на Н.К. документ, от който да се види, че Н.К.
се подкана към инициатива от братството. По нещо тъ се пос-
тигнало разбирателство в смисъл, че решението си остава в ар-
хивата на комитета, но да не се прави въпрос. Действително по
по този повод убития е имал неприятни обяснения с члена на Н.К.
В.Василев, между двамата са се разменили и неприятни изрази.
Н.Белев пред никого не е скривал своето гледище по въпросното
убийство на Протогеров. Вследствие на това дали той е получил
никакви заплашвания от Ив.Михайлов или от неговите хора или
пък пък допускал е, че може да се желае неговото унищожение,
особено няколко дни преди убийството му, той започнал да се
предпазва. Където и да отиде съобщавал на сина си. Заповядал
му да го чака да идат заедно на обед. Макар че е бил неустра-
шим, той все пак си служил с предпазни мерки. Той е бил начал-
ник на обществената безопасност. Но комисията не можа да устано
дали е получавал устни или писмени заплашвания. Той е мислил
пред предстоящия конгрес да повдигне въпроса по убийството на ген
Протогеров. Той даже е имал план, ако бъде избран в Н.К. да
стегне работите в него. Той е знаел, че голяма грешка е напра-

вин Ив.Михайлов с убийството на ген. Протогеров. Пред домашните си той не е скривал опасенията си от един негов родина, възкли-цавайки: Ах, ах! след като споменуван името му. Действително с тоя последния, около четири дена преди убийството му са разисквали по помирението на враждуващите крила от ВМРО и начина за помирението им. До като неговия родина твърди, че покойният бил се изказал в полза на застъпените от него /родината/ възгледи, комшиите се добра до противни сведения относно начина на въпросното помирение. Опасявайки се от неговата справедлива критика по тия въпроси и евентуалното му въздействие върху конгресистите делегати, Вий разбирате от кого се е желала неговата смърт. Домашните му по време смъртта му и сега не скриват убеждението си, че това убийство е извършено от кора на Ив.Михайлов. Госпожата на покойния, когато последния е бил вече труп не могла да скрие мнението си, казвайки: "Защо го убихте" на домния за съболезнования споменат по-горе родина. Се по това време направеният в домът на покойния обиск, който се предполага, че е направен от неофициалната власт под предлог, че квартала се обискира и че се търси оръжие, когато в действителност била обискирана само къщата на убития, извърши светлина върху разиграната се случна. Неколко дневно след това преследване на неговия син Климент Белев допринесат за разбулване истината. Особено трябва да се обърне внимание на нападението, което е имало за цел само неговото убийство, но не и ограбването му.

Според твърденията на Климент Белев, син на убития, който е присъствувал на местопроизшествието, с много голяма вероятности той вижда в заловения около Крушник Иван Димитров Малинов убиеца на баща си. Той в три различни пози е наблюдавал Ив.Д.Малинов при разпита му от полиц. власти при дирекцията на полицията. Убеждението, че Ив.Д.Малинов е убиеца на баща му се

повече се засилвало в него. Обаче за да може с положителност да се произнесе, той е помолил надлежния полиц. чиновник, да облече Ив.Д.Малинов с балтон, какъвто имал убиеца по време извършване убийството, и последният да застане поза за стрелба, такъва каквато е имал в момента на стрелянето върху Н.Белев. Тази проверка не е станала, Ив.Дим.Малинов, който скоро след убийството на Н.Белева напустнал София, оставил дрехите си у дома си. При разпита в дирекц. на полицията, той бил облечен с други дрехи, а не онези, които е носил в София около убийството на Белев. Тази проверка на това обстоятелство не е станало. Както е известно Ив.Д.Малинов бе пуснат на свобода по липса на достатъчни доказателства в извършване въпросното убийство.

Действително Ив.Михайлов в в-ка си Свобода или Смърт брой 8 от 5 XII т.г. както и в споменатото по-горе писмо отрича той да е заповедал въпросното убийство. Обаче въпреки това всички обстоятелства които се изложиха по-горе сочат страната, която е била заинтересована с неговото убийство. А това е неговата страна.

Всички тия обстоятелства усилиха негодуването срещу авторите на убийството на Ген.Протогеров и нападението при Фенике. Тревогата сред емиграцията и обществото от това бе голяма. Всичко това създаде едно настроение, което се изрази не по приетите правила за отношенията между хората и учрежденията. Видейки той председател на нашето братство и сочейки за виновници, макар и косвени за преживените нещастия, отделни личности на Н.К., ние бехме зрители на една постъпка, дело на няколко наши съграждани, по частна техна инициатива, без подстрекателство от всякого и да било, в знак на протест да хвърлят, в деня на погребението на убития Н.Белев, венеца подпесов от Н.К. Венеца е снет от катафалката на убития на залата на улицата граф Игнатиев и пар Александър. Покрай него изминават много редици от процесията, до като

едно лице го взима и виждайки, че това е венеца на Н.К. го занася в комитета, като го е поставило зад вратата на помещението отправяйки упрек по адрес на Н.К. за убийството на П.Болев. Действително Д.Томалевски на това лице бил казал да занесе венеца в Н.К. с желанието да не се излага комитета пред чужди свят оставяйки венеца на улицата. Обаче въпросното лице не било чуло това от Д.Томалевски, а по свой почин то го е занесло в комитета. Покрай хвърлените на земята венец е минал В.Василев, който не е благоволил да го вдигне, макар да е секретар на Н.К., а предоставил това на едно лице от процесията. Какво е било и настроението на домашните на убития към личности от Н.К. се вижда и от обстоятелството, че някой от тях си Рязов, членовник в Н.К., който бил занесъл в дома им венеца били му заявили, че след всичко това което стана, убиването на покойния и писаното в органа на Н.К. в-к "Македония", че убития бил наказъл полицей и пр., нямало смисъл да се поднася венеца.

Комисията като има предвид всички обстоятелства около и при хвърлянето на венеца, намира за неправилно хвърлянето на венеца, с което се е дало израз на основателно осъждане дейността на някои членове от Н.К. без обаче с това да се е искало подравянето престижа му пред емиграцията и обществото ни да се обиждя института Н.К., към който институт всички се отнасяме с подобаващето уважение, схващайки значението му за освободителното ни движение.

Комисията констатира тоя факт и го намира обяснен, но неоправдан, защото протеста и негодуването трябва да се изразяват по установените начини, а именно: чрез събрания, каквото е днешното, чрез лични обяснения, печата и в конгреса.

Националният Комитет, който зад принципа на фелния неутралитет не каза по повод на Протогеровата смърт нито една

хищна част от снова, което той заслужава; който по същи случай издаде некролог-уникум по своята бледнина, много по-безцветен от некролозите за най-обикновен загинал братствен член или най-скромния македонски революционер; който не се подсети, по случай смъртта на нашия председател Н.Белев не всеобщ траур в съюза да обяви, не, - това е било твърде далече от неговата мисъл - ами поне едно съболезнование към братството ни да отправи, - дисс е намислил да занимава емиграцията с дреболиите, които изпълват окръжното му от 1.XII.1928 г. под № 5064.

Анкетната комисия просто се очудва на тоя факт, че Н.К. с току-що споменатото окръжно до председателите на Македонските благотворителни братства в България, най-накрая съобщава следното: "Ние знаем, че охридското братство и емиграцията, която представлява нямат нищо общо и с провокаторския некролог издаден уж от името на 284 охридски семейства." Не знаем защо Н.К. сам мисли, както е видно от въпросното окръжно, че писаното в сръбския протест се отнася до него. Той сам дава да се разбере, че изразите в тоя протест "Научили" и пр. се отнасят до него. Той сам мисли, че израза в него и "онзи, които постилат Софийските улици с труповете на свидни Македонски чада" се отнася до него. Той сам мисли: че изразите "изменник-брат и предатели" се отнасят до него. Каква заблуда и какво неразбиране на нещата? Поне за националния комитет, това не е допустимо. Там дето цвета на Македонските емигранти са поставени да свещенодействуват това не трябва да се допусне. И ако един Н.К. респ. някои от членовете му могат да се покажат толкова несъобразителни, какво остава за няколко охридчани, обикновени граждани, които могат в своето възмущение да проявят несъобразителност, каквато е хвърлянето на венеца. Чия вина е по-голяма и полагаща. Тази на Н.К. или тая на споменатите охридчани?

Безспорно по-голяма, ком много по-голяма е тая на членовете на Н.К., които проявиха тази нестатичност и несъобразителност, та сами себе си излагат, пък вината нас да ги отърваваме от безизходното положение в което сами са попаднали. Ний сме готови да им помогнем, но не за да вземем върху си тяхната отговорност, а чисто и просто да им посочим грешките и да помогнем да се поправят те, та с неуместни постъпки на някои от членовете да не се излага самия Н.К., защото доброто име на Н.К. трябва на всяка цена да се запази. Той ще съществува до като се извоюва свободата на брата роб, а до тогава ще се намерят безбрежен колко различни състави на Н.К. Онзи, които вчера ний миналата година са били, утре ний идущата година не ще бъдат. Техното име ще се позабрави, а остава както се споменава и по-горе само Н.К., като върховен институт на ценокупната македонска емиграция в България.

Драги съграждани, ето ви един екземпляр от въпросния скърбен протест по случай убийството на Н.Белев. Четете го и го препрочетете. Вникнете добре в съдържанието му.

С К Р Ъ Б Е Н П Р О Т Е С Т

"Не се гаси туй що не гасне!"

Още една свята жертва пред олтари на Македонското освободително дело!

Н Н А У М Б Е Л Е В У Б И Т !

Още едно злодейство, което покоси живота на един добле-стен македонец. Още един куршум, който се заби в сърцата на страдалческа Македония.

Онзи, които се "НАУЧИЛИ" от близки, че Наум Белев бил полицай през 1910-1911 год. и че "СТАНАЛ" председател на Окръж-

91

свото благ. братство, нека знаят истината

- НАУМ ВЕЛЕВ самоотверженият Македонски революционер, председателят на Охридското братство, ПАДНА ОТ СЪЩАТА ПРЕСТЪПНА РЪКА, КОЯТО ПОКОСИ И ИСКА ДА ПОКОСИ БУДНАТА МАКЕДОНСКА МИСЪЛ И ВЪРХУ ТРУПОВЕТЕ НА НЕВИННИ ЖЕРТВИ ДА ЗАЗДРАВИ ПРОГНИЛОТО ГНЕЗДО НА ПРЕДАТЕЛИ НА СОБСТВЕНАТА СИ Р О Д И Н А.

Ние, Охридчани, бащи, майки, синове и деца, прокудени от тирана от нашата ни Татковина, днес подписаме пред нейния Свещен Олтар още една жертва простреляна пак от ИЗМЕННИК-БРАТ.

Н Е С К Ъ Р Б И М!

Скърбят само малодушните, изгубилите вяра в истината, правдата, свободата!

Ние, с свита от болка душа, се прощаваме с нашия скъп съгражданин, знаейки едно, че НИТО КУРШУМИ, НИТО КАМИ, НИТО БОМБИ И АРЕСТИ МОГАТ ДА ЗАГЛУШАТ ВЯРАТА НИ И НА ВСИЧКИ ПРОКУДЕНИ ЧЕДА НА МАКЕДОНИЯ, ЧЕ БЛИЗЪК Е ДЕНЯ НА РАЗПЛАТА С ВРАГОВЕТЕ - ОНИЯ, КОИТО ХВЪРЛЯТ В ТЪМНИТЕ ЗАНДАНИ НА ОХРИДА, БИТОЛЯ, ВЕЛЕС И ДР., НАШИ СИНОВЕ, БАЩИ И МАЙКИ И ОНИЯ КОИТО ПОСТИЛЯТ СОФИЙСКИТЕ УЛИЦИ С ТРУПОВЕТЕ НА СВЕТЛИ МАКЕДОНСКИ ЧАДА!

<u>МИР НА ПРАХА ТИ, СКЪПИ И СВЕТЛ НАУМЕ!</u>

Твоето дело, на което стана жертва ще възтържествува, защото в него работят дейци с ЧИСТИ РЪЦЕ, КОИТО ЩЕ СЪУМЕЯТ ДА ИЗТРИЯТ СЪЗНИТЕ ОТ СВЕТЛИЯ ЛИК НА НАШАТА РОДИНА И ДА ПОСТАВЯТ ПРЕДАТЕЛИТЕ Й НА ЗАСЛУЖЕНОТО ИМ МЯСТО.

София, 23 Ноември 1928 г.

От 284 дълбоко възмутени и готови за отплата Охридски семейства.

Както виждате в него с нищо не се визира и осърбява Н.К. Действително в него се прави упрек за непълната информация на в. Македония, бросове 635 от 22.VII.927 г. и 639 от 25 с.м. Обаче за това не е отговорен нито Н.К., нито редакционния комитет при него, а информатора. Може ли да се отъждествява информатора с Н.К.? Разбира се не може. Защо Н.К. в споменатото по-горе окръжно взима този скръбен протест за провокаторски? Защото в него е отбелязано, че Н.Белев, нашият председател, чийто дух витае над нас, е убит от престъпна ръка ли? Че това лъжа ли е? Не е ли престъпна ръката която уби тоя независим човек с здрава мисъл и силна воля? Че за това не писа ли в. Македония, пък и не се ли съобщи с некролога на Н.К., че той падна убит от престъпна ръка? Като се говори истината върни ли се престъпление?Не, разбира се. Престъпно е да се съдействува на онзи, които убиват безнаказано по Софийските улици. Ако Ас. Спасов беше останал жив, или ако по отношение на неговите предполагаеми съучастници в нападението при Фенике имаше доказателства, че Мик.Димитров Гърчев и Спас Хр.Таушанов са взели участие в това нападение, Софийският Окр.съд щеше да ги съди, като престъпници. Ако убиеца или убийците на Н.Белев бяха заловени съдът щеше да ги съди като убийци, престъпници и с това съдът, като им наложе, вие сте убийци, би ли извършил провокация? Не, разбира се. Защо тогава и то без нужда щемно от Н.К. респективно от председателя и секретаря му в окръжното се говори за провокация? Във некролога се говори за убийците на Н.Белев, а така също се осъждат и всички убийци, които покосяват живота на невинни жертви по Софийските улици или където и да било и с това налагат македонското име и налагат престижа на България. Не вижда ли Н.К., че като се обявява против този протест, неволно може би посрдява такивато убийства? И в такъв случай ний, които ценим значението

на тоя институт и сме една частица от него, имаме право да посочим допуснатата грешка с това, с единствената цел да не се повтаря тя и за да се запази авторитета на Н.К., който се подрива от някои нейни членове.

Тоя протест действително е издаден от името на 284 охридски семейства. В подобни моменти не се търсят всички да го подпишат, а няколко души взимат инициативата. Братството не го е издало. То е плод на частна инициатива на няколко охридчани. Вий сте, които ще нашете одобрявате ние не тоя протест.

В тоя протест се срещат изразите: Изменник-брат и предатели. Тук мисълта на инициаторите е била да характеризират и да посочат на обществото голямото зло, което причинява Ив. Михайлов и другарите му с убийството на члена от Центр.Ком. на ВМРО Ал.Протогеров, - това на Н.Белев, нападението при Феникс и избиването на Б.Изворски и другарите му. То причинява такива злини на освободителното ни движение, каквито злини не е в състояние да извърши и предателя-изменник.

Така схващайки нещата, не е ли вярно, че ний всички сме възмутени от тия действия? Не е ли вярно, че целия български печат се възмути от тия действия? Всички наши приятели в чужбина не се ли възмутиха от това? Та да нажеш това и да посочиш виновника провокация ли е? Какво нещо е доблест? Да мълчиш тогава, когато се избиват твои братя, когато виждаш, че делото пропада, не е ли това дух на униние, упадък, отчаяние, пораженство? Пресметливо ли е и недостойно ли е да изкажеш мнението си по даден въпрос или да посочиш грешките на онзи, на които и ти си гласувал доверие за ръководния ни пост? Чудна логика и странни разбирания настина. В целия свят никой съд не се сърди и не се счита обиден когато му се обжалва пред по-горната от него инстанция наложено решение или присъда, защото в апелативната жалба се посочвали

грешките и неправилностите, които съдът е допуснал при постановяване на обжалваният акт. А Н.К. не иска да получава указания от братството. Ний в извънредното си събрание от 20 юний 1928 г., по повод убийството на нашитиа революционер и голям родолюбец зап. генерал Ал.Протогеров взехме решение, с което молихме Н.К. по това убийство да вземе ясно становище. - Решението се изпрати в Н.К. Там д-р К.Стаматов, председател на комитета след като е увещавал Н.Белев, секретар на братството, Отнянов и Ст. Ишпев, член на настоятелството да си оттеглят това решение, но не успял, не само нищо не предприел по него в изпълнение решението, но го оставил в архивата.

Действително страшно нещо има в тоя протест, 284 дълбоко възмутени охридски семейства - бащи, майки, сестри и деца - са готови за отплата. Децата ще отплащат! Много съжаляване, че трябва да поясняваме тая мисъл. Тука не се говори за убийства. Само онзи, които убиват, мислят за убийства. А онзи, които мислят, че убийството между братя е признак на слабост, не си служат с убийства. Те си служат с увещание, осветление, убеждение, манифестиране чрез печата и т.н.

По време погребението на Протогеров, въпреки отправените заплахи, не само ний охридчани, но и голяма част от емигрантите и софийските жители манифестираме нашето незадоволство и неудобрение на това убийство. Магазините на София дето имаше траурната процесия, непринудено бяха затворени и по този начин осъдихме убийството. Известни корпорации с държане реч от представители на същите направиха същото. Печата зае първо място. Пита се има ли по-голяма отплата за един културен човек от тоя начин на отплата?

Ние охридчани с взимане участие в погребението на Н. Белев, не доказахме ли, че отплащаме по тоя начин за неговото

убийство? И с това не показахме ли, че сме съгласни с неколцината инициатори взели грижата за изготвянето на въпросния протест, че одобряваме този протест при обясненията, които се дадоха по-горе? Най-сетне вашето живо участие в последните две заседания на братството не показват ли, че Охридчани отпадащат по мирен начин и с това се стремят да събудят заспалите и осветлят непросветените или неправилно просветените.

Имайки предвид само интересите на татковината ни, скърбейки: 1. за дадените жертви. 2. за нанесените злини на делото и 3. за пропуснатите политически моменти, нека без озлобление, а с подобаваща братска искреност да работим в това направление. Така ще служим само на Македония и по този начин ще спомогнем по-скоро да огрее лъчът на свободата и над нея. Напред към тъй цел. Правото е с нас. Ний ще извоюваме с общи усилия свободата си.

Да живее целокупна "Автономна Македония".

Анкетна комисия:

Наум Главинчев, Филъо Филев, Ст.Шишев.

След изслушване направения от анкетьора Наум Главинчев доклад и станалите разисквания по него събранието единодушно по този доклад

Р е ш и :

1. Хвърлянето на вината на Националния комитет на Македонските благотворителни братства в България, от катафалката на убитият председател на Охридското благотворително братство Св.Климент в София, Наум Белев, станало на 24 ноември 1928 г., нашира за неправилна форма за изразяване на основателно негодуване, причинено от държането на някои членове от същия комитет, около убийството на члена от Централ. комитет на ВМРО Александр Протогеров, нападението при Феникс и убийството на Наум Белев.

2. С израза "Провокаторски некролог" в окръжното на Н.К. под № 5064 от 1 декември 1928 г., подписано от председателя на Н.К. д-р К.Станишев и секретаря В.Василев, последните полагат само престижа на Н.К., защото самият протест не вънсра с нищо името на Н.К. и братството недоумява, защо Н.К. мисли, че той засяга него, когато в същия се засяга информатора на в. Македония и убийците, които покосиха живота на председателя на братството Н.Белев.

3. Считайки Н.К., като върховно тело на цялата организирана Македонска емиграция и изразител на нейните идеали и стремежи, се налага дълг на членовете на същия да бъдат внимателни в своята дейност вътре и вън от комитета и да пазят пълна неутралност по борбите и споровете на крилата от ВМРО, за да не омаловажават значението му, като такова и го обезценят, като представител на всички братства.

4. Осъжда братоубийствата между враждуващите крила на ВМРО.

5. Посочвайки големия удар нанесен на Македония от тия братоубийства и, по вина на Ив.Михайлов, неважането в тоя момент на македонците вън от строя на борещите се за права на потиснатите народности в Югославия и желаейки да види осъществено обединението на всички македонски сили, настоява за отстраняването на виновника - Ив.Михайлов от поста, който засега и туряне край на враждите.

6. Подържа резолюцията на братството от 20 юний 1928 г.

7. Моли Н.К. да внесе в дневния ред за VII редовен конгрес на братствата и следните точки:

1/ да се вземе решение от конгреса с което да се моли правителството за издирване убийците на председателя на братството Наум Белев и

2/ да се занимае конгреса с причините за убийството на члена от ЦК на ВМРО генерал Ал.Протогеров, - с създаденото положение между враждуващите крила на ВМРО и да се вземе за помирението им.

8. Да се помоли Н.К. да нареди публикуването на настоящата резолюция в в.Македония. Същата да се публикува и в останалите ежедневници.

9. Доклада да се напечата и се изпрати до Н.К., Македонските братства, делегатите, конгресисти и пр.

10. Резолюцията да се изпрати в Н.К.

Подпредседател: К.Хаджиев

Секретар: Ал.Стипнов

Касиер : М.Витанов

Ст.Мишев

Членове: Гр.Тупарев

Симеон Радевичков - водач на ВМРО /обединена/ в България

След официалното оформление на ВМРО /обединена/, което стана през есента на 1925 г., за седалище бе избрана столицата на Австрия - Виена. Една от първите грижи на Централния комитет, който започна да действува под водачеството на Владимир Поптомов и Димитър Влахов, бе да се създадат клонови организации в земите под сръбска и гръцка власт, както и в България, където броят на прокудените от Македония бе най-многочислен.

В България, където по онова време - 1925 година - Иван Михайлов бе обсебил македонската организация и се разпореждаше най-безотговорно, въпросът за избора на лице, което

да застане начело на ВМРО /обединена/ бе най-деликатен. Трябваше да се намери за целта най-подходящият човек, който да притежава голям организационен опит и обаянието да привлича членската маса.

Името на хориста от Народната опера Симеон Кавръкиров беше станало известно сред македонците във Виена и ЦК правилно се ориентира към него. Съгласие за неговото назначение като водач на ВМРО /обединена/ бе дадено и от БКП, която не един път е имала случай да се увери в устойчивостта и борческите качества на своя предан партиен член - Симеон Кавръкиров.

Ето защо, изборът на ЦК във Виена падна именно върху него. Кавръкиров прие предложения му пост със съзнанието на човек, който е готов да жертвува живота си за тържеството на идеята.

ВМРО /обединена/ се активизира

Създаденото след убийството на Ал.Протогеров разцепление в редовете на нелегалната и легална македонска организация и образуваните вече две враждуващи групи - михайловисти и протогеровисти - извика на политическата сцена и ВМРО /обединена/, която до тогава беше инертна и не проявяваше никаква особена дейност. И понеже активизирането й става през периода, който описвам в настоящата част на моя труд, аз отделям нужното място, за да запозная читателите с организацията, целите и задачите на ВМРО /обединена/, както и с проявената от нея дейност в страната.

За началото, когато е била образувана ВМРО /обединена/, съществува у нас спор. Според едни тя е създадена още през 1919 г., според други - 1924, според трети - 1925 г. Накрая аз ще си кажа мнението по този въпрос. Преди това ще дам какво

казват някои други стари другари. Има още живи стари федералисти, които твърдят, че ВМРО /обединена/ е образувана през 1919 г. Между тях е Христо Ангов, с когото съм водил чести разговори по този въпрос. Това, което ми е говорил и по-рано, твърди го и сега. И по неговите думи, тази организация, за която ще разказа, била "истинската" ВМРО /обединена/. По-долу предавам неговия разказ: "ВМРО /обединена/ съществува още от 1919г., след катастрофата на България. След като напуснахме фронта, голяма част от македонските дейци дойдохме в България, главно в София, Пловдив и Петрички окръг. По това време Тодор Александров и генерал Протогеров възобновиха ВМРО и провъзгласиха популярния вече лозунг "Автономия за Македония", макар те да стояха на старите си върховистки позиции. За да се пресече пътят на тия стари грешници и царедворски агенти, образува се обединена ВМРО от стари революционери, начело с Гоорче Петров и Дино Хаджидимов. Тази обединена организация започна да издава единичен печатен орган, наречен Бъдещина. Негов главен редактор бе Дино Хаджидимов, а пръв сътрудник - Никола Герджиков. Тогава аз бях студент и бяхме образували група към тази организация и разпространявахме Бъдещина.

Ето, тази е истинската обединена ВМРО - казва Христо Ангов,- защото в нея участвуваме А.Лозанчев и Никола Герджиков. След 1925 година, когато организацията започна да издава "Балканска федерация" и "Македонско дело", чрез мои хора в Петрички окръг го разпространявах. Независимо от това аз станах постоянен сътрудник и за всеки брой на "Македонско дело" изпращах мои материали, които редовно се печатаха под различни псевдоними. Така аз работих с голям ентусиазъм до 1929 г., като в тази борба привлякох и Нико Пъртов, който след убийството на Протогеров беше се присъединил към Перо Шанданов.

Ето как привлякох Нико Шкартов - продължава разказа си Христо Аипов: по мое искане в началото на 1929 година се срещнахме с Нико Шкартов. На тази среща аз направо му казах, че той, като стар прогресивен деец, не му е чистото при тези грешници-протогеровистите и открих му нашата организация, нашите цели и задачите, за които се борим. Нико напълно възприе и ни каза да го считам за член на организацията. И наистина - продължава Аипов - не след дълго време Нико излезе с декларация във в."Мир", че се отказва от всякаква революционна дейност. През месец февруари 1929 г. аз, Иосиф Кондов, Нико Шкартов и Георги Евгенийски заминахме за Русе, откъдето се прехвърлихме в Гюргево. Паспортите за Гюргево ни изнара зетят на Георги Занков, който бе директор на Русенската държавна болница. В Гюргево ни чакаха Георги Занков, Петър Карчев, Симин Атанасов и Слави Иванов.

В Гюргево началник на румънската сигуранца бе Джогата, родом от Крушево и много добър приятел на Нико Шкартов. Главната дирекция на Румънската сигуранца беше научила за нашето пристигане в Гюргево и извика Джогата на доклад в Букурещ, който преди това ни предупреди да напуснем Гюргево. В Гюргево ние си свършихме работата, за която бяхме отишли. Нико Шкартов получи директиви за бъдещата работа и пари.

През 1929 година - продължава разказа си Христо Аипов - беше месец май, ние с Нико заминахме за Цариград на конференция. Там бяха неволцина наши другари, а очаквахме и Черпин да пристигне като представител на болшевиките по национал-революционните движения за цяла Европа. Той обаче не пристигна. Конференцията се състоя в квартирата на Никола Гарджиков, но преди откриването й станаха разногласия и пререкания между Павел Матев и Никола Гарджиков. Павел Матев предложи да присъст-

вува на конференцията и Лазар Поповски, но се противопостави Никол Гердиков, наричайки Лазо Поповски шпионин. Но Павел Шатев настоя най-енергично, като заяви, че ако не бъде прието неговото предложение, и той няма да присъствува на конференцията. За това му настояване Гердиков го пронизира с думите: "Откъде тази любов у тебе по този шпионин". Павел Шатев се обиди от това и напусна, но по общо съгласие аз изтичах и го настигнах с молба да се завърне. И той се върна.

На конференцията - продължава Христо Аипов - бяха прочетени предложения от Димитър Влахов и Владимир Понтонов, в което се казваше, че всеки член на ВМРО /обединена/ ще трябва да бъде и член на Комунистическата партия. На това предложение никой от нас не се съгласи. Конференцията взе решение, което се и протоколира, в смисъл - организацията да си остане национално-революционно движение и да приеме материална и морална помощ от Съветския съюз и да си остане надпартийна организация. Конференцията натовари Никол Гердиков да замине за Виена и запасе протокола и лично да се явяви с Централния комитет, начело на който стояха Димитър Влахов и Владимир Понтонов - завърши разказа си Христо Аипов." +

Върху показанията на Христо Аипов, които предадох по-горе, могат да се направят няколко бележки. Първо, Христо Аипов прави една основна грешка, като твърди, че ВМРО /обединена/

+ Христо Аипов е стар федералист от кръгото на Георги Занков и Петър Карчев. Той се занимаваше с търговия.

била образувана през 1919 година, когато той бил студент в Софийския университет. Обаче твърдението си с нищо не подкрепя. Нарича тази ВМРО /обединена/ истинска/ за разлика от Виенската/, а не назва нам кои хора са стояли начело на тази организация. Според него имало нужда да се избира ЦК, понеже се продължавала старата организация. Христо Анпов като студент в 1919 година е бил с разбиранията на федералист, това е вярно и никой не му отрича, федеративната организация у нас е образувана още през 1908 година, през времето на Хуриета. Като участвува в такава организация, той погрешно смята, че тя е ВМРО /обединена/.

Второ, като твърди, че била образувана през 1919 година, дава й един мъртъв период от цели шест години - до 1925 година, когато истинската негова ВМРО /обединена/ не върши нищо, за да бъде запомнена от нашата общественост. Говори за печатни органи "Балкански федералист" и "Македонско дело", които излизат през 1925 г. и които той разпространява чрез свои хора в Петричкия окръг, обаче те са издания на Виенската ВМРО /обединена/, не са неговата - "истинската".

Христо Анпов твърди, че ВМРО с Централен комитет във Виена се състояла само от генерали без армия. По неговата ВМРО /обединена/ не само е без генерали, но и без армия. Въпреки неприятните ми настоявания, той не посочва нам други познати като членове на тази организация. Сочи само брата си Киро, Йосиф Кондов и Васо Костов, макар че последният пред мен отрича да е членувал в такава организация. Явно е, че тази негова организация фактически не е съществувала.

Христо Анпов също така не сочи каква дейност е проявила неговата ВМРО /обединена/ и през периода от 1925 до 1929 г. Едва през 1929 година той говори за свои срещи и конференции в Гюргево и Цариград, обаче среща се с хора, които са пред-

ставители на Виенската ВМРО /обединена/. Фактът, че Никола Гердишков носи протоколите на Цариградската конференция не другаде, а във Виена, при Димитър Влахов и Владимир Поптомов, показва, че през 1929 г. става дума за дейност не на неговата - истинската, както той я нарича. Ангов преувеличава своята "роля" в ВМРО /обединена/ с твърдението, че през 1924 год., той е завербувал Никто Шкартов за член на ВМРО обединена, а знае се, че Никто Шкартов е бил назначен от Виенската централа за Председател на българската секция със секретар Симеон Кавракиров и то още при образуването й. Това е самата истина.

ВМРО /обединена/

По въпроса за годината, когато е образувана ВМРО /обединена/, - греши не само Христо Ангов, но и много други наши хора, уж добре осведомени, които поддържайки слаба връзка с историческите факти, смесват едни събития с други. Така погрешно се разбира и един почин на Гьорче Петров през 1919 година, че в противовес на Тодор Александров ВМРО била образувана нова организация. Всъщност работата се състои в следното: когато Тодор Александров и Ал.Протогеров през 1919 г.събрали около себе си група хора и се самопровъзгласили за ЦК на ВМРО, голяма част от бившата ВМОРО, по почин на Гьорче Петров, се събрали в София и издали апел към македонското население в България. И понеже апелът бил подписан между другите и от Дино Хаджидинов, Никола Гердишков, Чудомир Кантарджиев и Георги Скрижовски, някои мислят и смятат, че става дума за ВМРО/обединена/.

Вярното е, че основите на ВМРО/обединена/ се слагат през месец май 1924 г., когато става подписването от Тодор Александров, Ал.Протогеров и Петър Чаулев на известния Виенски манифест и протоколи, а официалното й оформление от месец

октомври 1925 г. По това време се изработва и приема и уставът, който гласи...

УСТАВ на ВМРО /ОБЕДИНЕНА/

I. Цел, задачи и характер

Чл. 1. ВМРО /обединена/ си поставя за цел:

Извоюването на свободна и независима Македония в рамките на нейните географски и икономически граници и обособяването й в самостоятелна политическа единица, влизаща като равноправен член в бъдещата Балканска федерация.

Чл. 2. Независимата и свободна Македонска държава се изгражда върху базата на пълното национално, политическо, гражданско и културно равноправие на всички населяващи я народности.

Чл. 3. За постигане на тази цел ВМРО /обединена/ си поставя следните задачи:

а/ изграждането на една масова революционна организация, която да обхване народните маси в трите части на Македония, разделена между Сърбия, Гърция и България, а така също и цялата македонска емиграция, намираща се вън от пределите на Македония, като ги организира, възпитава и подготвя за едно масово народно въстание.

б/ Да обедини всички македонски народни сили, притегляйки в своите редове всички организации, групи и лица от всички социални среди, без разлика на народност, подаство, вяра и пол, които искрено възприемат целта, принципите, идеите и методите на ВМРО /обединена/.

в/ Да влезне в тесни връзки с всички национал-революционни и социалреволюционни организации и партии на Балканите, които поддържат принципа на самоопределение на народите и са готови да съдействуват на дело за създаването от Македония неза-

висша политическа единица.

г/ При днешните условия на тъпен национален, политически и икономически гнет, при които е поставен македонският народ, ВМРО /обединена/ си поставя като главна задача: да се бори за извоюването на езикови и културно-просветни свободи за всички националности в Македония, за политически свободи и равноправие, за осъществяване на селяните и широка подкрепа на икономически слабите слоеве.

Чл. 4. При така поставените цели и задачи организацията по свой характер е революционна. Тя съдействува конспиративно, но не изключва легалната борба във всичките й възможни според мястото и обстоятелствата прояви. Легалната борба ще съдействува за широкото разгръщане на пропагандаторската и организаторска дейност на ВМРО /обединена/ и ще заздрави и задълбочи връзките й с народните маси.

II. СРЕДСТВА

Чл. 5. За реализирането на поставените цели и задачи ВМРО /обединена/ ще си служи със следните средства:

а/ С устна и печатна пропаганда за будене национал-революционното съзнание на македонското население и на неговото възпитание и подготовка за народно въстание.

Пропагандата ще се организира в една или друга форма - легална или нелегална - в зависимост от политическите условия, при които е поставена организацията да работи.

б/ С въоръжаване на македонското население за успешното извършване на масовото народно въстание.

ЗАБЕЛЕЖКА: Четничеството като форма на нелегална борба се изоставя, обаче появилите се като продукт на обективните условия и имно волята на организацията чети трябва да бъдат овладяни от последната, поставени под нейния най-прик контрол и

използувани в служба на делото.

III. Състав и ръководство

Чл. 6. Член на ВМРО /обединена/ е всеки македонец, навършил 18 години, без разлика на народност, вяра и пол, който възприема нейните принципи и методи и се подчинява на нейните нареждания.

Чл. 7. Устройството и формите на нелегалната и легална организации се извършва съгласно изработената за целта инструкция.

Чл. 8. ВМРО /обединена/ в своето организационно устройство възприема принципа на централизацията, както по отношение на нелегалния си апарат, така и в легалните си организации и то върху базата на територпалните подразделения.

Основната организационна единица е групата, състояща се най-малко от трима души. Групата има за задача да разпространява и пропагандира принципите, идеите и методите на организацията, да привлича нови членове, да буди националното самосъзнание и революционния дух в македонските работи и да съдействува на местния комитет в неговата агитационна и организационна работа.

Чл. 9. Начело на ВМРО /обединена/ стои ЦК, състоящ се от 5 члена, избирани всеки 2 години от конгреса на организацията. При избора на лица за ЦК конгресът избира 4 допълнителни членове, от които се заместват излезлите или отсъствуващи членове на ЦК. Заместването става по реда, определен от конгреса.

Седалището си ЦК определя сам, според условията и нуждата на работата.

Чл. 10. Всяка една от трите поробени части на Македония съставлява организационна област, начело на която стои

областен комитет, състоящ се от 3 члена, избрани от областните организации.

Забележка 1: Македонската емиграция в България, Сърбия и Гърция се формира в отделни организации и групи, подчинени на областния комитет на респективната част от Македония.

Забележка 2: Македонската емиграция в Америка, Турция, Румъния, Албания и др. се организира в отделни организации, подчинени направо на ЦК.

Забележка 3: Студентите-македонци, намиращи се вън от балканските държави, се организират в един съюз, подчинен на ЦК.

Чл. 11. Организационното поделение по окръзи, околии, райони, общини и населени пунктове се поставя върху административните териториални деления, съществуващи в отделните части на Македония.

Измененията в тези последните в интереса на делото стават с одобрението на ЦК.

Чл. 12. Начело на революционните окръзи, околии и райони стои окръжният, околийският и районният комитет, състоящи се от по 3 члена.

Чл. 13. Всеки град, село и населен пункт образува организационна група, начело на която стои ръководно тяло, състоящо се от 3 члена.

IV. Права и длъжности на ръководните институти

Чл. 14. ЦК е върховен разпоредител в организацията и главен нейн ръководен орган.

Той ръководи общата дейност на организацията както в трите части на Македония, така и зад граница... Той е нейн върховен представител пред външния свят и представлява организацията в сношенията ѝ с другите партии, организации и учрежде-

ния. Той носи главната отговорност пред конгреса за състоянието на революционното движение.

Чл. 15. ЦК има висшата контролна власт в организацията. Той контролира цялото принципиално направление. Ръководи и контролира дейността на всички институти и органи в организацията. Той урежда конгреса. Назначава редактори на печатните издания на организацията. Разпределя силите и средствата на организацията и завежда централната каса.

Чл. 16. В духа на революционните резолюции ЦК може да издава специални инструкции и окръжни със задължителност до общия конгрес.

Чл. 17. ЦК е върховен разпоредител на всички боеви сили, материали, нелегални групи и лица в организацията.

Чл. 18. ЦК има свой специален печат с кръгла форма, в средата на който е изрисувана картата на Македония, с обозначение на центровете на петте революционни окръзи и с надпис наоколо: ВМРО /обединена/ Централен комитет.

Чл. 19. Областният комитет е най-висшият орган на организацията в областта. Той се избира за една година от областната конференция, в която участвуват представители на окръзите.

Чл. 20. Областният комитет ръководи окръжните, околийските, районни, градски, селски и др. организации и групи, които влизат в областта, направлява и контролира тяхната дейтелност, организира отделни акции, които имат общо значение за областта.

Той разпределя силите и средствата на организацията в областта и завежда областната каса.

Всеки месец той дава доклад до ЦК за състоянието на организацията и революционното движение в областта.

Чл. 21. Членове 19 и 20 важат и за окръжните, околий-

окр. районни и местни комитети по отношение към съответните тях окръзи, околии, райони и населени пунктове. Докладите за състоянието на организацията и групите се дават до съответната по-горна организационна инстанция.

Чл. 22. При изключителни случаи и непредвидени препятствия за произвеждане редовен избор на областен, окръжен или околийски комитет ЦК има право да назначи временен състав до появяване на първата възможност за произвеждане на редовен избор. Със същите права, при същите случаи, се ползват и окръжните комитети по отношение на районните и местни комитети.

Конгрес и конференции

Чл. 23. Върховният орган на най-висшия институт в организацията е конгресът. Редовният конгрес се свиква на две години. Извънреден конгрес се свиква по инициативата на ЦК или по инициативата на повечето от половината от революционните окръзи. Последните имат право да свикат редовния конгрес в случай, че ЦК не го свика в определения срок.

В конгреса участвуват делегатите на революционните окръзи.

Чл. 24. Конгресът изслушва и утвърждава отчета на ЦК, разглежда и се произнася по неговата дейност; приема и изменява програмата и тактиката на организацията; определя тактическата линия по текущи въпроси; определя бъдещата дейност и предстоящите акции на организацията; произнася се по направлението на организационните печатни издания и определя тяхната бъдеща директива, избира ЦК.

Чл. 25. Конгресът се произнася за виновността на провинените членове на ЦК и определя тяхното наказание.

Чл. 26. Областните, окръжните и околийски конференции изслушват и утвърждават отчетите на съответните комитети, раз-

глеждат и се произнасят по тяхната дейност, избират съответните комитети и делегати за конференциите и конгреса.

VI. Дисциплина

Чл. 27. Строгата организационна дисциплина е първият дълг на всеки член на организацията и за всички организационни ръководни тела.

Нареждането на организационните центрове трябва да се изпълнява бързо и точно. По всички въпроси из живота на организацията и изобщо на революционното движение, споровете веднага престават, щом като се вземе решение от съответната компетентна инстанция. Това решение се явява задължително за всички.

Неизпълнението на нареждането на ръководните тела и органи на организацията влече след себе си наказание.

VII. Материални средства

Чл. 28. Своята материална издръжка организацията получава от:

а/ редовни членски вноски,

б/ доброволни помощи и налози,

в/ външни помощи и пожертвувания,

г/ глоби,

д/ непредвидени.

VIII. Ядра в другите организации

Чл. 29. В другите политически, икономически, културно-просветни и др. организации, в които има не по-малко от трима членове на ВМРО /обединена/ организира се ядро, задачата на което е да провежда идеите и политическата линия на ВМРО /обединена/ и да засилва нейното влияние в средите на организацията, в която се намира.

Тези ядра са подчинени на съответния комитет на местната организация, от който получават и директиви за своята дейност.

IX. Общи разпоредления

Чл. 30. В духа на настоящия устав и резолюции е на ВМРО /обединена/ ЦК издава правилници, инструкции, окръжни и др., които ще дадат необходимите тълкувания и упътвания по прилагането на устава.

Чл. 31. Взетите решения, резолюции и декларации в учредителната конференция на ВМРО /обединена/ от м. октомври 1925 г. съставят неотменна част от устава.

Във връзка с дадения по-горе текст на устава искам да направя една забележка, за да се пресекат пътищата на всички онии, които биха искали да спекулират с известни несъществуващи положения в устава. Както се вижда от текста, никъде не се говори за легнало в устава положение в смисъл, че се предвижда: автономна Македония в рамките на Социалистическата балканска федерация. Подобно положение не съществува.

Има и друго едно явление, което трябва да се изтъкне, за да бъдат разсеяни известни заблуждения от лица, които искат да спекулират. Някои личности, станали членове на БКП след 9 септември и заели големи постове, си приписват заслуги като големи дейци във ВМРО /обединена/, манифестират членството си в тази организация, знаейки, че у нас със закон е признато, че активни борци против фашизма и капитализма са онии, които са членували във ВМРО /обединена/.

Дружбата Кавракиров - Минчо Икартов

Влизането на Минчо Икартов в редовете на ВМРО /обединена/ не бе посрещнато с одобрение в низините. Партийните членове, като знаха предвид миналото му и връзките му с Т.Александров и Протогеров, изказваха при всички случаи своето негодувание. Както вече се каза, някои дори обръщаха внимание за това на ръково-

дителите във Виена. От там обаче отговорите бяха други. Очевидно те са преценявали добре силите и възможностите на Ницо, че може да бъде полезен на организацията и затова казваха: нищо, добър е, използвайте го.

Лично Ницо схващаше, че влизането му във ВМРО /обединена/ е свързано с известни неудобства. Той смятна, че за целта е необходимо да си разчисти пътят, да се извърши съответна подготовка. Декларацията му, печатана в софийските вестници, че се отказва от македонска революционна дейност и се отдава на частен труд, беше първата стъпка за това. Приятелите му и тези, които го познаваха добре, разбира се, приеха тази негова декларация, че се отказва от революционна дейност като маневра от страна на Ницо Шкартов, която имаше по-дълбок смисъл.

Но за да убеди невярващите, той си послужи с втора декларация, но този път не лична, а от името на Солунския и Струмишкия революционен окръг. На 30 октомври 1928 г. столичният ежедневник "Дневник" помести следното съобщение, озаглавено "Единство на ВМРО": "Като животворни слънчеви лъчи след опустошителна буря се пръсна новината, че членовете на Солунския и Струмишкия революционен окръг са признали конгресните решения на ВМРО и са минали на страната на Иван Михайлов, за да продължат с по-голям ентусиазъм и самоотверженост делото за освобождението на Македония".

Някои неориентирани хора смятнаха, че преминаването на солунчани и струмишчани на страната на Иван Михайлов означава някаква победа, нещо като подчинение пред силния. Това обаче не бе истина. Тия борци по-скоро бяха погнусени от развихрената се братоубийствена борба и искаха да се сложи край, като се поставят на преден план не личните, а народностните интереси.

Всеки случай декларацията на солунчани и струмишчани

направи впечатление и аз, спомням си, потърсих Ицко Икартов и го запитах какво значи. Той дословно ми каза: "Аз съм си дал отделна декларация, че не се занимавам вече с македонска революционна дейност. Моите момчета от Солунския и Струмишкия революционен окръг не запитаха дали ще ми позволя да се присъединят към Иван Михайлов, но аз им отговорих, че те са свободни да постъпят както разбират.

Разбира се, аз не останах доволен от този отговор на Ицко. Бях с убеждението, че той крои нещо ново. И наистина не се мина дълго време при един откровен разговор Ицко ми призна, че е дал съгласието си на Димитър Влахов да работи с ВМРО /обединена/, като добави, че е убеден, че ВМРО /обединена/ може да стане продължител на идеите на старата ВМОРО, възглавявана от Гоце Делчев.

След този разговор Ицко ме свърза със Симеон Кавракиров. Срещата стана в дома на Ицко. Той беше му говорил предварително за мен. Говорихме надълго. Кавракиров ми даде устава на ВМРО /обединена/ и друга литература. След като прочетох устава и резолюциите, казах на Кавракиров, че те се покриват напълно с идеите на страта организация. Аз станах член на организацията и като инкасатор на в. "Македония" бях ѝ много в услуга. Пътувах из цялата страна, познавах повечето от председателите на братствата и в разговор си позволявах да правя агитация на ВМРО /обединена/. Понеже знаех, че съм под наблюдение, действувах предпазливо, като никога не споменавах ВМРО /обединена/. Казвах им, че при една автономна Македония в рамките на Балканската федерация, ще може да се запази българското население в Македония. За тия ми приказки, изглежда някои са донасяли "горе", за което често получавах бележки и предупреждения от д-р К. Станишев, а не се мина дълго време и бях уволнен от администра-

та на вестника.

Като член на областния комитет на ВМРО /обединена/ Ицко действуваше много предпазливо. След като беше дал декларация, че се отказва от революционна дейност, Ицко не искаше да се знае, че се е приобщил другаде. Никайловистите впрочем бяха доволни, че Ицко беше заляган, че се оттегля, защото по този начин групата на протогеровистите отслабваше. Уязвени се чувствуваха протогеровистите.

Симеон Кавракиров скоро почувствува, че Ицко ще му бъде извънредно много полезен и затова се създаде една много близка дружба между двамата. Кавракиров използуваше името, връзките и влиянието на Ицко да влиза във връзка с хора от Петричкия окръг. Навсякъде Ицко го лансираше и му създаваше връзки. Кавракиров беше доволен от това и при всички случаи търсеше помощта на Ицко.

Дружбата между Кавракиров и Ицко Икартов особено много се засили, след като Ицко нае заедно с Георги Гевгелийски пивница "Златица"+ на ул. "Весец", зад "Жокер". Ицко обикаляше винарските центрове в страната, за да "достави" вина за пивницата, очевидно целта беше друга - да се среща с хора. Със себе си той вземаше Симеон Кавракиров и го представяше като "експерт" по спиртните питиета. Това даваше възможност на Кавракиров да си създава връзки с прогресивната македонска емиграция. За тази цел Ицко беше полезен даже за Пловдив, въпреки че Кавракиров по-рано е работил като партиен работник там. Явно беше, че той не беше се опознал достатъчно добре с пловдивските емигранти.

+ Средствата за наемането на пивница "Златица" и закупуването на едро на напитките бяха от Виенската централа на ВМРО /обед/, предадени на Ицко чрез Георги Лапев, бащинак на Владо Пол Тонов.

ВМРО /обединена/ се активизира

Първите четири години след формирането си ВМРО /обединена/ не проявява никаква дейност. Малцината членове, които имаше, по нареждане на ЦК на БКП, навлязоха в братствата, а някои влязоха и в ръководствата на братствата като секретари и подпредседатели, каквато е случаят с Борис Миков, който бе и секретар на Велешкото братство, а Темко Темков - подпредседател на Тиквешкото братство.

Мълчанието и бездействието на ВМРО /обединена/ бяше напълно обяснимо за периода от 1925 до 1929 г. Тогава ВМРО на Иван Михайлов бе единна и сплотена. След убийството на Протогеров обаче стана разцепването, създадоха се две враждуващи групи - михайловисти и протогеровисти - и за ВМРО /обединена/ вече имаше условия за развитие на дейност.

С появата на Симеон Кавракиров бе даден първият сигнал, че ВМРО /обединена/ излиза на сцената и прави първите си опити. Неговите първи стъпки създадоха раздвижване в средите на македонската прогресивна емиграция в България и в Петричкия окръг. Той е ходил няколко пъти във Виена, правил там доклади и получавал съответните инструкции и през 1929 г. търси вече връзка с хора, с които да работи. Скоро той получава нареждане от ЦК във Виена да се срещне с Мишо Шкартов и го привлече като член на областния комитет. По този въпрос Симеон Кавракиров първи посвети брата си Пенчо Кавракиров. Пенчо го насърчава, като му казва, че познава добре Мишо Шкартов, съученик е бил с него в Солунската гимназия и правилно са го насочили към него. Симеон Кавракиров веднага потърсва Мишо в дома му на ул. "Беласица" и води с него дълъг разговор. Мишо му казал, че той е вече предупреден от Виена и е очаквал срещата.

За тази си среща Кавракиров ми е разказвал: "Разбрахме

се по всичко и съставяне списъци на хората, които отначало ще бъдат посветени. За моя изненада, каза Симеон Кавракиров, Ицко ми показа цял възоп от брошурата "Идейните основи на ВМРО /обединена/", която брошура впоследствие признаяме по нашите членове."

За общата работа с Кавракиров довери ми също така и сам Ицко. Той ми даде да свърна и аз нещо. Като служител във в. "Македония", аз обикалях страната, с изключение на Петричкия окръг, където беше ми забранено да ходя. Понеже заминавах за Пловдив, той ми даде да занеса няколко бройки от тази брошура на мои съграждани Алеко Ишчев, живущ в Пловдив и заемащ длъжността председател на потребителната кооперация "Самопомощ". На тръгване Ицко ми каза, че от тия брошури нога да дам на Богето, член на БКП, а също така и на Иван Гаврилов, партиен член. За Иван Гаврилов аз направих възражение, но предложих вместо на него да дам на Ичо Драгиев, секретар на македонското братство в Пловдив, или на Коньо Радев. Още по-хубаво - каза Ицко, - те са наши хора. Ичо Драгиев е родом от Солун, анархист и добре известен сред емигрантите в Пловдив, а Никола Радев, роден от Костурско, тютюнев работник и партиен деятел, и двамата членове на федеративната македонска организация. Със същите разбрахми бе и голямата част от македонската емиграция в Пловдив, тъй като уставът на ВМРО /обединена/ се покрива с устава на Гоцевата ВМРО.

Първият областен комитет на ВМРО /обединена/ в България

За него разказва стар партиен член Филип Тодоров, наречен Троцки, който активно е участвувал в организационната работа на ВМРО /обединена/. "След като Тодор Александров, Протогеров и

Чаулев подписаха виенските протоколи и манифеста през месец май 1924 г., за нас, партийните членове от македонски произход, стана ясно, че се налага да съществува ВМРО /обединена/, за да приобщи всички недоволни македонски прогресивни сили и ги противопостави на противната ВМРО. Така разсъждавахме, но никой нищо не предприемаше, пък нашахме и наредяне от партията. Това положение продължи до убийството на Ал.Протогеров. Един ден дойде при мен Симеон Кавракиров, стар другар, и ме осведоми по всичко. Каза ми, че е бил във Виена и има инструкции да почнем една по-широка и масова организация на македонци, в която да членуват и непартийни членове. Образуваме областен комитет, като влизохме и двамата в него. Свикахме и конференция, на която присъствуваше и бачо Коньо - Никола Гавриилов, сега н-ка на Правния отдел в Министерството на външните работи. Разгледан бе въпроса как да се развива организационната дейност сред македонската емиграция и сред населението в Петричкия окръг. Изказахме се няколко души, предлагайки да се пристъпи първоначално към формиране на тройки. Аз предложих да започнем последователно, като избираме по-здрави хора, находящи из средата на Комунистическата партия. Предложението ми бе прието и ние започнахме да действуваме, обаче крайно предпазливо. Кавракиров пак замина за Виена и когато се завърна, съобщи ни, че от Виена са му възложили да влезе във връзка с Ицко Шкартов и го приобщи към нашата кауза. Аз бях изненадан от това съобщение и изказах неудоволствие, мотивирайки се, че Ицко Шкартов е човек на Протогеров и е опасно да го пуснем в нашите среди. Но Кавракиров настоя, понеже му казали, че той има голямо влияние сред емиграцията и трябва да го използваме. Кавракиров влезе във връзка с Ицко и това беше през 1929 г.И на мен - продължава разказа си бившият Тодоров - бе възложено да предавам

на Ицко Шкартов ежемесечно по 20 000 лева. Давах му парите с една бопка, защото виждах как той събираше около себе си разни пройдохи, хрантутене ги и пиене с тях. Парите му давах в ресторант "Съединение" на улица "Мария Луиза", сега "Георги Димитров". Съдържател на ресторанта бе Пецо Червенков, един крайно нечестен човек.

В началото областният комитет не прояви никаква особена дейност. Лично аз бях най-голямата връзка. Моята бъдка-книжарница на "Мария Луиза" бе посещавана от наши хора и от хора в Петрички окръг. Чрез мен се разпространяваха всички печатни издания на ВМРО /обединена/. Връзката на Кавракиров с Неврокопско установих аз. Първи път, когато Кавракиров замина за Неврокоп в 1929 г., аз го свързах с моя брат. Аз снабдявах организацията със спиртно мастило. В комитета бях до задържането на Кавракиров, след което дойдоха млади хора, между които Ас.Чарапчиев".

Изказванията на Спиро Гаков - Троцки, гърмят голяма критика, по отношение на Ицко Шкартов. Ицко Шкартов не е приемам от създадения се областен комитет на ВМРО /обединена/ в България. Той е назначен за Председател от Виенската централа преди да се образува областния комитет. Фактически Кавракиров е вторият след Ицко и затова бе назначен за секретар. Ицковото положение след убийството на Протогеров бе крайно деликатно и затова се налагаше да стои на"страна", обаче организатора и двигателя на ВМРО обединена бе той. Той бе, който запозна Кавракиров с активистите - из прогресивните среди на Македонските братства.

Как и през къде Кавракиров проникна в окръга?

През време на едно свое пребиваване във Виена Симеон Кавракиров се срещнал между другите и с пребиваващия там Георги

Рински от Разложко, с когото водим разговор за начина, по който може да се проникне в Петрички окръг. Рински му препоръчал лицето Асен Попов, учител в село Рашитово, Чепинско, член на БКП. И наистина през месец май 1929 г. Асен Попов получил от вуйчо си Георги Рински от Виена писмо, в което между другото му съобщавал, че ще го навести някой човек от София и да го изслуша най-внимателно. Асен Попов чакал месец-два и най-после в началото на м.август с.г. се явил при него неговият другар и съученик Иван Дивизиев, който му доверил за създадената вече левичарска македонска организация, наречена ВМРО /обединена/. Дивизиев предложил на Асен Попов да замине за София и се срещне с едно лице, което ще му разясни обстойно задачите и целите на тази организация. Това лице било именно Симеон Кавракиров, хорист в Народната опера.

За срещата си със Симеон Кавракиров Асен Попов ми е разказвал: "Пристигнах в София на 14 август 1929 г. и още същия ден намерих Кавракиров. В разговора, който се заведе, той ме запита за михайловистите в Разложко, какво вършат и какво е отношението на населението към тях. Казах му, че те са пладнешки разбойници. Кавракиров се усмихна и ме запита колко дни ще стоя в София. След като му казах, че съм във ваканция и мога да остана още няколко дена, той ме поканил на другия ден пак да се видим.

На другия ден, 15 август, аз отидох при него в квартирата му на ул. "Раковска" и "Гурко". Посрещна ме най-приятелски. Запита ме дали познавам Георги Рински. Казах му, че той е моят вуйчо. Поех ти много поздрави от него, аз се видях с него във Виена преди доста време , каза Кавракиров. Отговорих му, че вуйчо ми ме е предупредил, че ще ме потърси едно лице от София. Кто, това лице съм аз - каза Симеон Кавракиров.

И така се разбрахме.

Кавракиров побърза да ми каже, че действува много предпазливо в случая. Макар да съм бил препоръчан от лице, което заема пост във Виена, пак си правил цателно проверки, за да не изпадне в грешка. След това име заведохме поверителен разговор за македонската организация и въобще за македонското революционно движение от създаването му още. Аз го слушах с голямо внимание. Говори ми за ВМОРО още от нейното образуване през 1893 г., за организаторския талант на Гоце Делчев, за Даме, Пере, Сандански, Кръстьо Асенов, Буйнов, Скрижовски, Дяко Хаджиев и пр. Говорихме и за целите и задачите на ВМРО/обединена/, като ми прочете нейния устав. Ето ние сме продължители на делото на Гоце - каза Кавракиров. Нашата организация сега се нарича ВМРО /обединена/. В нея може да членува всеки без разлика на народност и вяра. Наша задача - казваше ми Кавракиров - е да разобличаваме тези нови върховисти, привлачили си звучното автономисти, на които те михайловисти ни протогеровисти. И накрая Кавракиров ми подчерта, че нашата борба, както всички национално-революционни движения, е подкрепена от Съветския съюз. ВМРО /обединена/ е извънпартийна организация, но в най-тесни връзки с комунистическите партии на Балканския полуостров.

След този разговор с Кавракиров - продължава разказа си Асен Попов - дадох съгласието си да стана член на ВМРО /обединена/ и приех да ми се възложат задачи. Това бе и моето кръщение, което стана на 15 август 1929 г. в квартирата на Симеон Кавракиров. След като се върнах в село Ракитово, аз се заех с изпълнението на възложената ми задача - в Разложко да създам един първоначално само една от трите члена. Започнах от село Якоруда и отдаде ми се да организирам няколко тройки. Организи-

рах Благой Янев от Ягорулд, в Белица - Янко Цонов и Иван Саев, в село Долно Драганце - Христо Тошков, в Банско - Коце Лалев, в село Баня - Младен Джупонн, Янко Янков и Петър Попов, в село Добринище - Иван Козарев, в село Годлево - Иван Попов и Ядков и в село Бачево - Мирчо Шрупов. Повечето от тия, които организираха, бяха младежи-учители. Те от своя страна се заеха да привлекат свои другари за членове на организацията.

След като са били организирани тройките в Чепинско и в Разложния край, наложило се е да се избере районно ръководство. За тази цел станала конференция в село Ракитово през есента на 1929 г. Избрано било районно ръководство в състав: Асен Попов, Янко Янков и Георги Капинин. По нареждане на Кавракиров, районното ръководство е било свързано с писателя Круи Велков, който по това време е пребивавал на гара Белово. Чрез Круи Велков ръководството получавало всичката пропагандна литература. За дейността на този районен комитет в Чепинското корито ще продължа в шестата част на моя труд.

Спасов Кавракиров като партиен работник

Като се говори за участието на Спасов Кавракиров в македонското революционно движение, не може да не се изтъкне и неговата дейност в партията. Преди да се отдаде на активна организационна дейност във ВМРО /обединена/, Кавракиров е бил ревностен партиен работник. Не случайно той е влязъл в редовете на ВМРО /обединена/, към която по онова време се насочваха всички македонски прогресивни сили.

За дейността му като работник в Партията ни разказва един от най-близките му другари Никола Гаврилов, партиен в македонските и комунистически среди "бачо Кольо".

Никола Гавришов е запознат отблизо не само с дейността на Кавракиров като комунист и партиен работник, но и като организатор в македонското революционно движение. Той не е от македонски произход, роден е в София, но от младини е проявявал интерес към македонското революционно движение. А познава добре и престъпните действия на Иван Михайловата ВМРО, тъй като бил е известно време на съдийска длъжност в Петричкия окръг, бил е отличан, разкарван и разследван от хората на Михайлов.

Ето какво ни разказва Никола Гавришов за Симеон Кавракиров като партиен работник:-"Със Симеон ме свързва дружба още при демобилизацията след Първата световна война като членове на Комсомола и студенти в правния факултет на Софийския университет. Тогава ние бяхме неразделни. По-късно съдбата ни събра отново в Мелник, където работехме заедно. През 1923 г. аз бях счетоводител в горското стопанство "Пирова планина" в Мелник. Понеже след преврата на 9 юни за Симеон Кавракиров не беше много изгодно да стои в София, тъй като бе под подозрението на Тодор Александровата организация, повиках го при себе си и издействувах от директора на стопанството да бъде назначен при нас на домакинска служба. И работата ни тук беше много полезна за Партията. Със Симеон създадохме пункт за пропиване на Партията в Петричкия окръг. Около нас разширихме партийната група. Печелехме симпатиите на работниците не само със слово, но и с песни. Симеон със своя баритон и с песните си завладяваше сърцата на младите работници и те ставаха членове на Партията.

В стопанството "Пирова планина" Кавракиров извърши една голяма услуга на Партията. При нас живее и хора на Тодор Александров, които бяха си създали складове за прехвърляне на оръжие в Петричкия окръг. Симеон успе да организира група работ-

ници, които под ръководството на Петър Пергелов на няколко пъти задигнаха оръжие от тия складове и го разпращаха на наши другари в Пловдивския окръг. +

Това създаде на Симеон Кавракиров голям кредит пред Партията и не се мина дълго време Симеон бе изтеглен от Партията и назначен за завеждащ сектор "Нелегални връзки" в Пловдивски окръг.

След атентата в "Света Неделя" в Пловдив бе разкрита голяма конспирация и между арестуваните бе и Симеон Кавракиров. В тогавашната Обществена безопасност, въпреки зверските изтезания, Симеон се е държал извънредно доблестно. В ареста той е бил изкушаван и от пунктовия началник в Пловдив Анго Попов да предаде на страната на Михайлов, спекулирайки с името на бащата на Кавракиров, обаче и тук Симеон се е отнесъл достойно.

В Пловдивския съд, когато се гледало делото за конспиранците, по което бяха привлечени да отговарят Христо Михайлов, Пена Драгойчева, Добри Терпешев, Рада Тодорова и др., Симеон имаше учудващо дръзко държание. На съдиите той заявяваше, че е член на Партията от 1920 г. и няма да се откаже от идеите си. Осъден бе на година и половина затвор. От затвора излезе през 1926 г.

След една малка раздяла - продължава разказа си Гаврилов, когато аз бях на служба в Пиринския край като инспектор съдия, пак отново се събрахме в София. Симеон ми откри, че е била образувана група от няколко души, които влизали във ВМРО/обединена/, в която група ме сложиха и мен. Групата обаче живееше

+ Оръжието, което Симеон Кавракиров задигаше от македонците и изпращаше в Пловдив, бе използвано от четническото движение през 1924-1925 година.

само организационен живот. Организацията се раздвижи едва след убийството на Протогеров.

Както в Партията, така и във ВМРО/обединена/ Симеон работеше с голям ентусиазъм и увлечение. За някои от хората, с които той влизаше във връзка обаче, аз съм правил бележка. Така спомнях си - припомня разказа си Гавришов - през м.септември 1928 г. бяха се събрали на конференция в дома на Симеон Кавракиров. И там между присъствуващите бил и Кочо Хаджипандов. Аз му направих бележка за него, че го няма в нашите среди. Правил съм му бележка и за още едно лице с тъмно минало - Тодор Дуков. Дори и във Виена, когато ходихме заедно с Кавракиров, аз обърнах внимание на ръководителите за тези лица, но техният отговор бе: нищо, те са добри масовици, използвайте ги.

За оръжието което е взимал Кавракиров от хората на ВМРО Г.Александров и Протогеров и го е предал на партийното ръководство в Пловдив, в спомените си Ицко Шкартов пише, че той като завеждащ на това оръжие бил е наредил на хората си да отделят от него и предават на Кавракиров, което идва да допълни, че Ицко Шкартов и Симеон Кавракиров са били в тесни връзки още през 1923 година.

Читателят ще срещне в настоящето ми изложение не едно твърдение от новопечени деятели, без да са взимали активно участие в периода, когато ВМРО /обединена/ започна революционен живот.

Тези съвременни революционери надпреварват се кой от кой повече да зарегистрира успехи и услуги правени на Ицко Шкартов и Симеон Кавракиров.

Някои от тези бивши "революционери" като Христо Ангов и Филип Тодоров-Гроздин твърдят, че без тяхната благословия Ицко Шкартов не е можел да бъде член на ВМРО /обединена/.

Очудващо е твърдението на Филип Тодоров-Троцки, че той е давал ежемесечно по 20 000 лв. на Нико Икартов и че цялата нелегална литература изпращана от Виенската централа, бил получавал той и я разпределял и изпращал в цялата страна по организацията!

Тук следва да се припомни народната поговорка: Гониш залък гълтни, голяма дума не казвай.

Революционер от ранга на Филип Тодоров-Троцки, подобна задача никой може да изпълни, а и подобна задача ЦК на ВМРО /обединена/ няма да му възложи.

Филип Тодоров-Троцки твърди, че той е свързал Симеон Кавракиров с прогресивни среди в Петрички окръг /сега Благоевградски/.

Същото твърди и Асен Попов, твърди и Кирчо Брунов. Само едно е вярно, всички връзки които създаде Симеон Кавракиров в Петрички окръг и македонската бежанци в цялата страна, се дължи изключително на Нико Икартов.

Нико Икартов бе крупна личност в македонското революционно движение и след превратата на 9 юни 1923 г. нямаше равен нему на него. Хората от ЦК на ВМРО /обединена/ Владо Пентонов, Димитър Влахов, Христо Янков-Чолака и други, познаваха революционната дейност на Нико Икартов и въпреки протестите на членове на ВМРО /обединена/ като Филип Троцки, Нико Икартов бе назначен от Виенската централа за председател на Областния комитет на ВМРО /обединена/ в България.

Спомени на Никола Гаврилов за дейността му, като член на ВМРО /обединена/

Макар да е малко казано в спомените на Никола Гаврилов, но те разясняват достатъчно, за дейността на отделни членове

на областния комитет на ВМРО /обединена/ за България и са интересни за читателя.

Никола Гаврилов е стар партиен деятел, бивш столичен адвокат, многократно задържан и интерниран от полицията.

След 9.IX.1944 г. е обвинителя при Първия състав на Народния съд. Дългогодишен служител по системата на Външното министерство, пълномощен министър и началник на Договорно Правния отдел при същото министерство.

Никола Гаврилов в дългогодишната си конспиративна дейност, много е преживял и много знае. Макар в спомените си от скромност той малко казва, но и това, което казва е интересно, особено за бъдещия историк.

Ето и спомените му, които предаваме текстуално.

През м.май 1923 г., поради провал по военна линия, аз бях принуден да се укрия в Трудовото горско стопанство "Тепова планина" - Видолма, където по нареждане на военния център бях назначен на служба от наш партиен началник. След 9.VI.1923 г. аз се легализирах. Към края на 1923 г. по мое ходатайство постъпи на служба в същото стопанство и Симеон Кавракиров, с когото бяхме приятели още от лозенския клуб Георги Кирков. Симеон Кавракиров още в София работеше по македонска линия. В Видолма той привлече и мене по тази линия. Главната ни работа се състоеше в препращане материали за Македония. Идваха на цели печатни листове, правехме ги на брошури и ги изпращахме по пощата, заедно с вестниците. Към групата, освен Кавракиров и мене, беше и Петър Пергелов - сега живее в Белово. В работата ни използуваше и Тодор Дунов от Щип, който след 9.IX.1944 г. отиде в Щип и там загина при загадъчна автомобилна катастрофа. Към края на 1924 г. Симеон Кавракиров беше привлечен на партийна работа в Пловдив,

където по-късно беше разкрит и осъден. Аз също, след атентата 16.IV.1925 г., бях арестуван в София. След освобождаването ни и двамата често се срещахме, като всеки работеше по своя партийна линия. Кавракиров редовно обаче ни възлагаше работа по македонска линия, главно техническа.

През 1926 г., аз бях изпратен от Соф. Окръжен съд в гр. Разлог, за да замествам тамошния мирови съдия, който беше болен. Стоях няколко месеца като мирови съдия. Бях на квартира в хотела на бр.Манасиеви. Една вечер, на 28.XII.1926 г., бях арестуван вечерта от двама четници, които след като ме заставиха с оръжие в ръка да подпиша оставката си като съдия и декларация, че нямам да се бъркам занапред в македонските работи, ме подкараха в една от улиците в Разлог, при една затворена конска кола, където ме чакаше Дишата Василев - пунктов войвода, ликвидиран след 9.IX.1944 г. по пътя за Добринище, Разложко. Той ми каза, че съм бил осъден на смърт за дейността ми по македонска линия, но тъй като съм бил млад и идеалист, смъртната ми присъда се замени само с изгонването ми от Разлог. Каза ми между другото, че тази нощ ти може би ще припреш от страх, но имам честната дума на ВМРО, че косъм няма да падне от главата ти. Знай, обаче, че при нас няма убийство по измислен опит за бягство, както в обществената безопасност, но опитам ли се да бягам - ще бъдеш убит без предупреждение. Възразих му, че това е едно и също - щи доказвай дали съм бягал или не, след като те убият. Предложи ми пари за път, които аз отказах. Даде ми ми две кутии цигари. Каза ми да не разговарям с никого по пътя и да кажа, че съм отишъл в отпуска.

Качих се на колата и седнах отпред до коларя. На 50 крачки зад нас вървеха трима четници в униформа, двамата от които въоръжени. По пътя коларя ме запита - къде си тръгнал толкоз

късно посред нощ - казах му, както ми бе поръчано, че си отиван
в отпуска. Попита ме какво работя. Казах му, че съм сдал в
Разлог. "А - каза - и аз имах едно желе в сала." Запитах го
какво беше долото ти, а той ми отговори, че то бил забравил.
Разбрах, че се шегуваше с мене и мълчах. Той сякаш това -
потупа ме по рамо и каза - не се бой - нищо няма да стане с
тебе тази нощ. Казах му, какво може да стане с мене, нали си
отивам в отпуска. Знаел аз на каква отпуска си отивам, каза той.
На 4 км от Разлог има една реличка. Колкарт разпрегна конете и
ги напои с вода. Четниците обаче, не се приближиха до нас. След
като потеглихме стигнахме до една горичка налево от пътя за
Предел. Двама от четниците дойдоха и ме накараха да сляза от
количката. В началото аз почнах да слизам, а след това отказах. Те
ме изсуваха на майна и ме сгънатата кабина от колата. Вързаха ми
отзад ръцете и ме подкараха в горичката. Изправиха ме и ме запи-
таха - "Какво ти е последното желание?" Казах им да ми дадат
една цигара. Турнаха ми я в устата и я запалиха. Беше една лека
доменрийска нощ. Нирша беше целия блестящ в сребърната си пок-
ривка. Гледах го и се мъчех да си спомня на баща, майка, брат,
сестри. Всичко се въртеше като в калейдоскоп в паметта ми.
Накрая се спрях на една глупава мисъл, която изпълни цялото ми
съзнание - защо взех на брата си новото му палто и пуловер -
за да гният сега в земята. Който е чел от Дим.Ангелов "На кър-
вот и смърт" ще си спомни как при разстрел на един от героите
му - само в последния момент е обхванат от такива глупави мисли.
Как е можел да сякаше така добре този психичен момент, не ми е
ясно. След като допуших цигарата до край та ми прегоря и устни-
те, само и само да продължа живота си с още няколко минути -
обърнах се към четниците, които бяха взели положение за стрелба
и ги запитах - а бе, тук ям ще бъде - няма изкопан даже и гроб.

в този момент всичко в мене беше така притъпено, че даже не ми
мяваше и до хленч. Отговорика ми - верви, това ще бъде по-лата-
тък. Тръгнахме пеша, водени от двамата четници, които ме държеха
от двете страни за ръцете. Колата вървеше зад нас. Като стиг-
нахме до един дол - викараха ме в него - като ми казаха да засто-
на и по се обръщам. Чух нацелването на оръжието ми. Чаках из-
вестно време и запитах - какво става, защо не стреляте. Верви,
казват - по-нататък ще бъде. Стигнахме до едно дърво. Там ме
разгърнаха, като ме откачиха да не бесят на дървото. И от това
се отказаха. Върнаха ме пак и ме поведоха пак пеша по пътя.
Беше планагорище към Предела и конете едва караха каруцата. Вър-
нейки един от четниците ми каза - "какво си се разциврил - нема
да те убиваме." Аз му казах - как не те е срам - мене сълза не
ми идва, а ти ми говориш за циврене и то пред кого - каквото ви
е заповядано, това ще свършите с мене. Не сте вие от които мога
да поискам милост. И все пак тази мисъл, че може и да не ме
убият ме обхвана. Запитах ги имат ли жени , деца. Отговорика ми,
че имат. Тогава им казах - загледнете се в децата, че нема да
ме убиете. Единият отговори - "аз не съм се клел в Господ, та
сега ще се кълна пред тебе". Разбрах, че е верующ и затова не
нема да се кълне, че нема да ме убият. Другият обаче каза:
"Хайде нали си седим - ти казвай клетвата, а аз ще я повтарям."
Дотогава никой не ми беше казал, че не знаят като седим. Плъзнах
и нищо не му отговорих. Още на две места инсценираха убийството
ми, влачеха ме легнал по пътя и други подлости, докато
стигнахме на върха на Предела. Времето се беше вече променило.
Духаше силен вятър и виелица. "Тук си вече свободен - можеш вече
да вървиш където щеш." Че как бе, казах - тая виелица ще ме за-
сипе, ако до това време не ме изядат вълци. Добре казаха - качи
се на колата. Стигнахме до ханчето на Предела след полунощ.

Дотичат всички да спят по масите, като оръжието ми бе разкъсано до тях. Аз останах до печката. През нощта станах и излезох вън само да проверя дали не спят. Видях един от четниците дотърча и ме запита - защо излизам. Казах му да пуска една вода. Добре, каза и си влезе. На сутринта ми казаха, че съм бил свободен. Запитах ги - а защо беше това мъчение през нощта. "А нищо то не е - каквото ни беше заповядано, ако го бяхме напълнили те щеше да умреш от страх. Но разбрахме, че си добър човек и не те мъчихме повече. Прегледах си нарите за нът но видях. Остават ми 20 лева. Дадох ги да се почерпят с 1/2 кг вино. Казвам този факт, защото в София, отговорните македонски фактори бяха всеки ден пред Министерството на правосъдието, че тая добре са се държали четниците с мене, че съм им дал и 20 лв. да се почерпят.

Третият четник, който ме беше въоръжил, дойде с мене със същата кола до гара Септември. Каза ми, че пътува по друга работа. Възползувайки се от държанието ми спрямо мене. Пришпа си заблудата, че той ми повлия да смекчат държанието си. Осъждаме ВМРО; като каза, че всяка биля взимана за четници. Бепе ли против ми не - не отиде.

Аз избегнах да описвам в подробности моите духовни преживявания и тяхните тъжни с мене. Така завърна моята съдийска кариера.

От 1927 до 1932 г. аз работих по линията на МОПР-а, като член в Централния комитет, ведущий правната защита и затворите, а същевременно и като техническо лице по линията на ВМРО /обединена/. В началото аз работих по-скоро като личен сътрудник на Светлан Поварненов, секретар на ВМРО /обединена/, а през 1928 г. когато се сформира нелегален областен комитет, аз бях и формално включен в състава му като техническо лице под

псевдоним "Яков". Под този псевдоним бях известен и в чужбина.

Като техническо лице аз извърших следните работи:

1. Организирах шифъра. За шифър ни служеха три подвързани малък формат книжки от изданията на Македонския национален комитет. Бях ги подвързал в книговезницата на Тодор Карагьозов на бул.Дондуков. Шифъра беше в три екземпляра. Единият беше в чужбина, вторият при мене и третият в Симеон Кавракиров, който го държеше в дома на Георги Стойчев, Клуча беше 9 км.

2. Доставях необходимите химикали за симпатичните мастила, главно аргентум нитрикум. В началото мастилата и проявителя ги приготовляваше Мария Стефанова, сестра на бившия нач-р на финансите Иван Стефанов, които работеше в лабораторията на ул.Лебър, близо до Скобелев. По-късно същите материали ги доставях от санитарния магазин на Спиро Спиров, на ул.Алабин и Лавале.

3. Организирах получаване на шифрованата поща от чужбина - при Коце Градчанов, ковчежник в Инженерната работилница и при Киро Киров, директор на метеорологическата станция в София. Бяхме ги абонирали за всички метеорологически списания, които излизаха в чужбина. Нас ни се съобщаваше в кое от списанията ще има написано писмо със симпатично мастило и на коя страница. Отивах при Киро Киров, добър наш приятел и на двама ни и му искаах това списание. Той не беше наш другар, но беше готов да се жертва за приятеля си. След 9.IX.1944 г. той ме запита- обясни ми какво върнехте с тези списания, които взехме от нещо. След като му обясних - той ми каза - аз знаех, че вършите конспирация, но не се сещах как.

4. Разменях изпратените долари от чужбина главно при сарафина Коен на тогавашния бул. Мария Луиза между Ниш и Пиротска. При същи се получаваха отделно от Цариград по 100

долара /9,600 лева/, които се предавала като възнаграждение на Ицко Шкартов, въз от другите възнаграждения, които получаваше и по други линии. Същият Коен, след отличаването на Кавракиров беше повикан с призовка от съда в Горна Джумая, да се явикаво дело в Горна Джумая. Защита не да не е във връзка с отличаването на твоя приятел с когото дойдохте един път при е бил викан. Ясно беше, че е било във връзка с неговата дейност. от кого са научили - дали от Кавракиров при изтезаването му или по друг начин - не узнах.

5. Грижех се за пласиране на нелегални квартири.

6. Занимавах се с отпечатване на нелегалните материали на ВМРО /обед./. Това вършех главно в печатницата на белогвардеца Пантелей Долголев, на ул.Искър. Пантелей Долголев беше интересна личност. Като белогвардеец Дирекция на полицията му бе възложила задачата да следи в кои печатници се печатат нелегални позиви и материали. А в същност той ни помагаше най-активно в нелегалната работа. Снабдяване ни с печатарски материали, печатане нелегални позиви и др. Заплащахме му само стойността на материалите. Други пари не приемаше. Веч му възложих да отпечати един позив на ВМРО. Когато отидох на уречения час да го взема - позива не беше готов. Обясни ми следното: тъкмо бях набрал позива, дойдоха от Дирекция на полицията агенти и ми съобщиха, че имали сведения, че по македонска линия ще се печати нелегален позив, та да отида по печатниците - мои колеги - и разбера в кои печатница ще се отпечата. Най-спокойно, както бях набрал позива, аз изтеглих пред тях поставката на ранката и буквите се разпилеха и тръгнах да изпълня поръката ми. При него изкарах известно време и изпратената ми от Берлин нелс-

голяма печатница, която за един час отпечатване по 2,000 екземпляра. Горният случай, с агентите не накара да се замисля, че върху Тодор Дуков, най-доверения човек на Мишо Шкартов. Съмнението ми падна върху това със Симеон Кавракиров, но той категорично каза, че съмнението ми е неоснователно. Замълчах си, но се помъчих да му го докажа. Поканих един ден Тодор Дуков у дома. Вдоволих, пиене - беше горещ летен ден. Като разбрах, че се е напил, предложих му да си легнем и поспим. Той заспа скоро. Станах и му пребърках джобовете. Извадих му агентската карта. Взех й номера и датата. Изкарах му и една разписка от Иван Михайловата ВМРО. Взех всичките необходими данни и всичко си оставих на място. Когато всичко това разказах на Кавракиров той остана много учуден, но вземи си добра бележка от това не знам. Той беше един честен и почтен човек и всичко можеше да повярва в изкуствата на хората. Сега чак си обясних кой може да не е преоправдават служението си в Дир.на полицията с това, че те били изпратени там и използували това си положение в услуга на македонското движение. На македонското революционно движение може да се служи и без да бъдеш агент.

В квартирата на Мишо Шкартов, Болярица № 22, беше складирана една нелегална печатница на ВМРО /обединена/. Кавракиров ме натовари да я взема и закарам в Булшна ливада. Казах му, че аз в квартирата на Мишо Шкартов не съм вече да стъпвам, а камо ли да вземам нелегалната печатница. Той ме упрекна, че не бил страх. Съгласи какъвто щеш му казах, но аз там вече не стъпвам. Печатницата беше закарана от един колар и складирана в Булшна ливада. Аз знам, че тази печатница близо година и повече не работи и когато потребва на Дирек.на полицията да вдигне шум -

в разкрив. Генчо Пенчев в книгата си "Нелегалните печатници" пише че в нея се печатели нелегални материали на ВМРО/обед./. Напротив, аз знам, че не се отпечати нищо в нея. И до днес не мога да се срещна с Пенчев за да си поясним тази работа.

Връзките ми към Ицко Шкартов оттогава се засилиха много. Без да имам някакви положителни данни за неговото двуличие - освен случая с Тодор Лулов, мога да посоча и следните: Иван Михайлов във втория том на спомените си говори за Ицко Шкартов като за свой човек. Пръв приятел е и на Протогеров. Пътува във влака с безименна агентска карта. Пръв приятел е и на Стоян Драганов, началник на Държавна сигурност, също на Аспарух Лулов и Коларов - началници отдели в Дир. на полицията.

Когато през 1936 г. Ицко Шкартов умря, Стоян Драганов отпуска на жена му Спасия 5,000 лева помощ. Този факт се знае от Йордан Анастасов и Блаже Вицов,* съграждани на Ицко Шкартов. Не се отричаше и от жена му Спасия. На кое друго семейство на умрел наш другар Драганов е отпускал такава помощ. Избика топлота душа по линията на ВМРО/об./. Него никой не го закачи. А той беше член на Областния комитет от ВМРО/об./. Бил ли е Ицко Шкартов в услуга на полицията - не знам. Но за мене едно е ясно, че и до последния момент той е бил в услуга на Иван Михайловата ВМРО. Сътрудникът му Тодор Лулов разпространяваше редовно органа на Иван Михайлов - "Свобода или смърт".

Два дни преди да замине за чужбина, Кавракиров беше отвлечен от бандата на Иван Михайлов. Кой можеше да знае за това замисляне, когато се пазеше в пълна тайна ? След отвличането на Кавракиров /8.VI.1932 г./ всички които работеха с него бяхме на прех. Не знаехме ще удари ли на нашите на които ще бъде подложен. Отвлекоха и Ицичо - така го знаехме - шивач на ул. Лого. Пуснаха го след един месец с обещание да не служи

* След смъртта на Ицко Шкартов през 1936 год., пристигналите му с ученическа служебна командировка е получена 5000 лв. от Н-ка на държавна сигурност Стоян Драганов. На този служебен пътник проводник е Никола Гаврилов. А що се отнася до мен, аз завърших Н.К. на Македония двадесет дни преди смъртта на Ицко и сетне в Кавадарци до 22-II-1938 година. Из наши Н.К. след завръщането си.

като доносчик. Когато го видех за пръв път при Св.Неделя поисках да се спре и го разпитам, но той успе само да ми каже - "не се спирай" - разпитвала не и за тебе". Изпратиха го в СССР и там пострада при култа.

Че бях разкрит и имаше издадена смъртна присъда от НКВД срещу мене, аз знаех защото бях уведомен от мои приятели адвоката Петър Ачков, брат на Сотир Ачов, един от съветниците със Симеон Кавракиров бяхме на прех. Димитър Сурлев ми донесе един пагант и ми каза - на всеки го - това е сигурно оръжие. твоя Ефен може да направи и засечка. Всички ли чака смърт ако не вземем мерки. Него го убиха на улицата, както и Павел Попандов, Христо Грайков и много други които работиха по тая линия. нати лица в къщи. Един ден трябваше да отида по спешна работа в адвокатската си кантора на площад Св.Неделя. На връщане бях придружен от трима другари - Върбан Ангелов, Христо Вълчаров и Иван Тодоров. Бях с пардесю, но невъоръжен. Движехме се по бул.Витоша. Когато пресекохме ул.Позитано към нас се спуснаха две лица облечени в тренчкоти, които извадиха пистолетите си. Аз, на който очите ми гледаха на четири, веднага се обърнах и с двете си ръце в джобовете на пардесюто повдигнах ги нагоре, като че ли имам два пистолета. Христо Вълчаров и Иван Тодоров избягаха. Остана само Върбан Ангелов при мене. Каза ми да бягам при стражаря, който беше далеч на ул.Алабин и Витоша. И Върбан не напусна. Аз застанах зад един сандък с пясък, каквито тогава поставяха по някои ъгли на улиците срещу пожарищата. Гледахме се с настървено - те на отсрещния тротоар, аз на отсамния. Всичко това стана за няколко мига. В това време дойде трето лице, което ги накара да се оттеглят. После разбрах, че това

с пунктовия войвода Иван Параспуров. След неполсо дена той
беше съобщи на свой приятел и съмишленик Стефан Вълчев, адвокат,
се га пенсионер, жив, че цели да не убият, но съм успял да се
извъкна - но скоро ще свърши и с него. Той не може да свърши
с мене, но него го свършиха на 17.IV.1933 г. в София и го погре-
бала в Пирин като вален деец от организацията.

* Интересен е следния факт. Дирекция на полицията беше в
течение на всички тези замислени убийства, без да се меси в
тях, а само потриваше ръце от задоволство. Имах един клиент
на име Петър Теодоров, жив и сега, който беше по жена родница
на Стоил Драганов, началник на политическата полиция. Той му
бе казал: "А бе, македонците се опитали да убият твоя адвокат
Никола Гаврилов, но той по една случайност се отървал. Но това
което те замислят, нищо не може да ни отбегне. Търси си друг
адвокат".

След този опит за убийство получих нареждане да замина
за Съв.съюз, а на Петър Григоров, също заплашен, му разрешиха
само да напусне страната. Но поеме по настояване на правител-
ството ВМРО даде амнистия, аз не заминах. Всички, които тогава
заминаха по тази линия в СССР, пострадаха като врагове - Коце
Градчанов, Коста Поппандов, Минчо, Пулев и др.

За Симеон Кавракиров нема да пиша нищо. Минчо Брунов
е написал хубава и правдива биография на Симеон Кавракиров -
издателството на Бълг.ком.партия - 1956 г. Ще кажа неколко думи
само заветовото отношение към така наречената "македонска нация".
ВМРО/об./ се образува през 1925 г. във Виена, а в 1926 в Бъл-
гария от висконатриотични българи, които търсеха нови форми
за освобождение на поробените македонски българи в противовес
на назопната Иван Михайлова ВМРО.

За пръв път за "македонска нация" се заговори през 1929

* Гавриловъ се очудва как дирекцията на полицията предварително е знаела
кои от македонските дейци ще бъде повален на някоя от софийските улици!..
Та полицията не рядко знаеше предварително, на коя дата, ден и час ще стои-
нат тайни: комунистически събирания, събрания или конференции.. Та
откъде тия се осведомяваха, от къде е узнавала...

година, а се оформи през 1934 г. Имаше един кратък период, когато се говореше и за "добруджанска и тракийска" нации, отрична сега от някои, но скоро това безсмислие се изостави, като се запази с отделни добруджански и тракийски държави. Но в този кратък по начини македонски българи, които за момент се бяха увлекли във вихъра на идеи за "македонска нация", която ще спаси народа ни в Македония от асимилиране, си представяха тази нация както са австрийците спрямо германците, един народ с един език и култура и с едно национално съзнание - немци или както са швейцарците, а не както се проведе от скопските сърбомани, в противовест и умраза към българския народ. Аз помня предвид оръдията на скопските ренегати, които и сега скрито пропагандират "македонската нация".

Кавракиров беше високо развален патриот-българин от Солун. Той никога не възприе идеята за "македонска нация", така както се проведе от скопските ренегати. Не разказа само за един случай. През август 1929 г. ние с него отидохме във Виена. Той отиваше по македонска линия, а аз по МОПР-ска. Срещите във Виена ни устройваше Александър Шулев. На една от срещите по македонска линия, която стана в Баден, на 15 км от Виена присъствувах и аз. До Виена пътуваше с австрийския параход Винтер. В Белград парахода спира за една нощ. Сърбите пуснаха всички пътници от другите народности да слезат и посетят града. Забранено беше само на нас българите. Ние с Кавракиров поехме кабини а спяхме на палубата по пейките. По пристанището имаше в сточна гара и цяла нощ маневрените машини свирока и вдигаха шум и не ни даваха възможност да спим. Кавракиров ядосан се нахвърли срещу сърбите, че правили това нарочно за да не можем да спим. Казах му - а бре Спасо - какво ти нарочно. Така е на всяка гара. Главно нощем се правят маневрите. Не - ти не познаваш

сърбите. Те са ехидни и лъжливи. Те ни правят и са си поставили за цел да посърбят българите в Македония, така както посърбиха българите в Моравско - на с нас в Македония те няма да успеят. Издекламира ми цела нощ тирада за високопатриотичния дух на българите в Македония. Като че ли търсеше аудитория за да излее възлъка на патриотичните чувства, които дълбоко бяха залегнали в наболелата му по Македония душа. Цела нощ пък той не ме остави на мира. Не бях слушал по-възторжени и патриотични изказвания от неговите.

Сега, след като изминаха повече от 50 години от новото заробване на Македония и повече от 90 години от злополучния за българския народ Берлински договор, може смело да се каже, че нито Партията, нито автономисти, федералисти, сандански, вили-чтолко и Иванишайловисти, не са имали грешка в провеждането от тях политика по отношение на Македония. Всички те са търсили политическо разрешение на македонския въпрос, без някой от тях да е поставял под съмнение народностния характер на населението в Македония. Сам дядо Благоев в Приноса си казва, че е българин от чисто българското село Загоричане - Костурско. Грешка е само, че в провеждането на тези различни политики се дадоха скъпи жертви, които ползуваха само враговете на българския народ. Идеята за "македонска нация" беше също така една от форите за разпокъсване на българския национален въпрос в Македония, която в последствие се възприе и използува във вреда на българския народ. Не знам дали след нови 50 години, а може би и по-малко няма да се съкалява и за тази нация, ако до тогава враговете ни успеят да претопят окончателно българите в Македония. Но признаем ли "нацията", ние ще загубим и Пиринския край.

Ще завърша за Кавракиров с думите на Владо Поптомов, казани в възпоменателния лист за Кавракиров на 10 юни 1945 г. -

"След Дино Халкидимов в България няма друга по-значителна македонска фигура, друг революционер от по-голям мащаб от Симеон Кавракиров. Кавракиров загина много млад и той не можа да разгърне напълно своите сили, своите големи организаторски способности. Симеон Кавракиров се появи като една ярка звезда на изпълнения с тъмни облаци македонски небосклон, на която не се радваше само няколко мига. Но този, който е видял тази ярка звезда, макар и за кратко време, той никога няма да забрави. Кавракиров бе един самобитен талант, който като Христо Смирненски, макар и в друга област, бързо се появи и бързо изчезна, като остави малко, но дълбоки следи.

Кавракиров бе истински революционер, пламенен борец, изключително верен и предан на революционното освободително дело на пролетариата."

Някои случаи след 9.IX.1944 г.

I. След 9.IX.1944 г., аз поканих в къщи на вечеря, Тодор Павлов, Димитър Влахов и Венко Марковски. При разговор с Влахов, той ми каза: Бех при Тито. Той ме запита - какви бе Влахов - до кой език е по-близък македонския език - до сърбохърватския ли или до българския. Отговорих му - ами, че той е български. А защо тогава не възприемете българския език, а създавате изкуствено нов език. Не казах - ние трябва да отделим македонския народ от българския." Може би не е спомнал, че като съм работил по линията на ВМРО /об/, че и аз като него съм станал такъв родоотстъпник, за да ми говори така цинично отровено.

II. След изгонване на немците от Македония към края на 1944 г. ние трите: Върбан Ангелов, Лев Главинчев и аз, замислихме като поканва си самозвана делегация, не избирана от никого, за да присъствуваме на първата Конференция на "Народно освобо-

дателният фронт на Македония". Все пак, преди да тръгнем нашите срещу с Кимон Георгиев, тогава министър председател на България, който ни каза, че македонците искали от нас жито и бензин. Неговото, каза, да ни обещаете 30 000 тона жито и 10 000 тона бензин.

Конференцията се откри от Димитър Влахов, който след като говори около 1 минута на македонски език, продължи на чист литературен български език. Всички първи оратори говорика в полза на освободителите САЩ, Англия и Съв.съюз и против "жандовски и от нашова срана каза неколко хубави думи и за България, че и тя е допринесла нещо за освобождението на Македония, та зала гръмна от ръкопляскане и стана на крака. Ние, които бехме седнали на втората редица - Лев Главинчев с поручишка униформа от Българската армия - също станахме и почнахме да ръкоплескаме. Всички погледи бека обърнати към нас. До това време никой от нас не бе взел участие в тяхните ръкоплескания. След това изказването на Кулишевски, останалите оратори добика кураж и почнаха да говорят хубави работи и за България. Най-възторжената реч беше на едно попче от Охрид, което предизвика бури от овации.

На другия ден Влахов ни покани в хотел Македония, където му беше резиденцията. Там присъстваха още: Сина на Влахов - Густав в униформа на майор от съветската армия, сръбският генерал Мич и Пеце Трайков - "Команда града" Скопие. Влахов се беше изтегнал на една кушетка - даже да подчертае интимността си с нас или да покаже колко е изморен от вчерашната конференция, не разбрахме, но по едно време ни запита: "Е, какъвто какво е вашето впечатление от нашата конференция." Казахме му - как беше възможно да гласувате изпращането на благодарствени телеграми до САЩ, Англия и Съв.съюз за освобождението на Македония, а до Бъл-

гарш, който даде толкова скъпи жертви за освобождението ни се
сетихте да я поздравите. Не е политично - отговори Влахов. Но
въпреки този му отговор и въпреки, че не беше гласувана от кон-
ференцията такава телеграма - благодарствена телеграма беше из-
пратена и до България. Между другото Влахов ни запита - Кога
ще ни дадете Пиринска Македония. Отговорихме му - какво значи
за самоопределение на народите. Нека е плебисцит народът да
се произнесе къде иска да бъде. Е да, каза, дайте ни я да я взе-
мем, че и сега, след като сме владели вече 30 години Вардар-
ска Македония, сме съгласни да се произведе плебисцит в нея,
за да се види какво е желанието на народа. Сми му Густав, който
беше прав зад баща си, му каза: "Не си прав татко - твоето из-
казване не е социалистическо - прави са другарите. На това Вла-
хов отговори - разбирам Вълбан Ангелов, който е великобългарин,
допуска долтели, как могат да имат такова отношение. Пенчо Трайков
повдигна въпроса: "Защо вие "бугарите" /само така му дума беше
по македонски/ писахте, че вие сте освободили Щип и Ново село,
когато всъщност 51 и 52 дивизии освободиха тези градове. Нищо не му
отговорихме. Повдигнах за въпроса и за изпаднте от нас жито и
бензин. Дадохме им отговор такъв, какъвто ни беше даял Кимон
Георгиев. Пенчо Трайков се обади - "Аман браньо Скопи". На края
генерал Янич ни запита - колко дивизии смята България да даде
за втората фаза на войната. Аз се обадих - това не знаех, не
е от наша компетентност. Но България няма много дивизии, а вие
имате толкова много - та Пецовите са 51 и 52 дивизии. Янич от-
говори: "Не го слушайте. Той се "гали". Неговите дивизии са
колкото една наша рота. Пенчо Трайков е описал тази среща в една

своя живот. Как е предал разговорите ни - не знам, защото не съм
я чел.

Пецо Трайков беше един много добър приятел и на трима
за Велес, бяхме върнати на 10 км от Скопие и отведени в Конен-
дянството в Скопие. Пецо ни посрещна и каза: - къде сте тръг-
тайка него да си правим. Разберете бе, каза - аз се чувству-
вам тук така осамотен и в такава тежка атмосфера, че чакам с
нетърпение другари с които мога искрено да поговоря. Така той
много други, които бяха тръгнали с идеализма за нещо ново, а
с Методи Чентов от Пршпеп - министър-председател на Македония,
дости, че утре пак ще ни отъмнт на врата. По-късно Чентo беше
слет и осъден на затвор.

Досежно "македонската нация" искам да предам и този слу-
чай, който ми е разказан от Благой Попов, един от подсъдимите
по майбургския процес. "Когато ни освободиха от съда през 1934
г. в Москва бяхме приети от Сталин в присъствието на Молотов и
Васил Коларов. В разговорите ни, между другото Сталин запита -
а бе какво е това македонстващини. Коларов му отговори: "Ето
Васил Гилев е македонец, Георги Димитров също има македонски
произход, а Благой е откраи, който говори същия диалект, какъвто
говори и народа в Македония. Тогава Сталин каза: Що за глупост
правим като създаваме македонска нация.

Същото нещо ни каза между другото и Вечко Марковски
при една среща през 1956 г. Във взака при Гевгели - "Аз шатих
вече дам на "македонската нация". Каки на Тодор Павлов, че тук

борбата в Македония се води вече под знака на българщината."
При съдението му в Скопие са го разпитвали за тази среща, като
са му показали и снимка. Как са ги снели - за мене остана една
загадка и до днес.

И още един случай и завършвам. - Молотов е съветски
пратеник в Улан Батор. Югославски пратеник в Москва и Улан Ба-
тор е Лазо Мойсов от Неготино - Македония. Временно там е отп-
ратен и нашия пратеник Любен Герасимов от Охрид. Както му е редно
между братя по произход - почнал спор какви са македонците -
отделна нация или българи. Молотов се намесил и казал - преста-
нете с този спор. Ние ви направихме такива за да спорите сега.

Същите думи ги повтори и Мика Джорджевич - председате-
лят на съда, който осъди на смърт Дража Михайлович и който беше
водач на югославската правна делегация на Балканската конфе-
ренция на крайните-демократи през 1965 г. При спор с Перо Кора-
бар от Велес - председател на Конституционния съд в Скопие с
пашите пръсти - какви са македонците, българи или отделна нация
- Мика Джорджевич се намесва и казва: Стига с тези спорове. Исто
сте бугари и македонци една нация - ние ви направихме такива.

Такива случаи мога да разказа много, но каква полза от
това.

Скопските лъже-историци смятат, че чрез фалшификации на
историческите факти ще може да се обоснове съществуването на
македонската нация. Ако бе нужно по политически, икономически
и други съображения да се създаде нов македонски народ - това
би могло да се извърши и с пареждане, както фактически и стана,
но да се изнасилва историята, да се измислят фалшификации, като
лучши довоки. За да се докаже историческото съществуване на
отделна македонска нация в далечно минало е възмутително.

Прави чест на нашите историци и отговорни фактори, че

те с достойнство отбиват тези фалшификации. Едно е само ясно, че ние сме в отбрана, а те в настъпление. Не винаги тактиката на отбраната е най-спечелившата.

Накрая трябва да кажа, че ние не бива строго да осъждаме българите в Македония, които искрено са се примирили с идеята за македонска нация. Ние трябва да ги разберем добре в техното положение се мъчират за да не искане от тях да проявяват излишно геройство. още повече, че ние с нищо не ги подпомагаме от тук. Народите проявяват геройство само във време на въстания или война. Такова геройство обаче, по проявяват отделни личности както е случая с Венко Марковски, Пинска Манасиева от Щип и много други знайни и незнайни герои. Но ние трябва да бъдем много строги към онези съзнателни или несъзнателни оръдия на скопските ренегати в нас, които по кафенетата и кметата и сега пропагандират "македонската нация".

Няколко думи за себе си

Роден съм в София на 14.I.1900 г. в работническо семейство. Расъм в такава среда, аз отрано възприех идеите на социализма и от 16-годишна възраст започнах редовно да посещавам работническия клуб на пл. Лъвов мост. В края на 1918 или началото на 1919г. се образува социалистическия студентски съюз, в който станах един от първите членове. През 1919 г. се активизира и Младежкия комунистически съюз, на когото също бех член, а по-късно през 1920 и 1921 г. и секретар на Лозенската младежка секция от същия съюз. През 1919 г. бех приет за партиен член от Лозенската партийна организация. През 1921 г. до 1923 г. работих в Съветското разузнаване и по военна линия, завеждайки явките на 1 и 6 пех. полкове. След провала ми през май 1923 г по военна линия, бех принуден да се укрия в Видина от дето започна и моята дейност във ВМРО /обединена/.

Може би в спомените си за участието ми по "македонска линия", аз се увлекох и прескоцих по-скоро моите лични пронитвания относно да предам моята дейност и в ръководството на организацията. Например аз не описах участието ми до 1929 г. в заседанията на обл. к-т в който участвуваха Методи Шатаров, Димитър Ганев, Сим.Кавракиров, Борис Михов и др., всички без изключение членове на Партията. Но считам, че това е излишно, защото аз не пиша историята на ВМРО /об/, а моето скромно участие в нея.

Много души са ми поставяли въпроса - защо си се неси в македонското движение, когато не си македонец. На всички тях съм отговарял, че няма "македонски въпрос", а само български. Ако ние сме служили с географските понятия "добруджански, тракийски и македонски" въпроси, то е само да определим точно за кой част от етническото ни отечество става въпрос. И ако в началото участието ми бе случайно, поради приятелските ми връзки със Симеон Кавракиров, по-късно аз с любов и пълно съзнание, че служа на българската кауза, участвувах в това движение.

В македонското революционно движение са участвували и загинали маса българи от прадедите на стара България, като: Александър Буйнов, Тодор Паница, Михаил Герджиков, Чудомир Кантарджиев, Яворов, Кръстьо Асенов, който защитна нис Стоп и много други знайни и незнайни българи.

Написал: /п/ ~~не се чете~~ Н. Гаврилов

146

Историята с бомбата, хвърлена в пивницата на Ицко

Противопоставянето на Ицко Шкартов към ВМРО /обединена/, както вече се каза, раздразни особено силно протогеровистите. Михайловистите не реагираха много, дори го смятаха за свой успех, тъй като се разслабва групата на Шандански.

Михаил Монев, един от много приближените на Иван Михайлов, често ме закачаше: "Твоят Ицко - казваше той - ицнал към отговорих му аз, Ех, аз пък да ти кажа - смееше се той. Но ицко - продължаваше Монов, - излизането на Ицко от протогеровското гнездо е от наша полза. То е плод на дълги преговори между него и Иван Михайлов. И ако искам да знаеш, преговорите водеше Коста Църпушанов. И нещо друго: Иван Михайлов даде гаранции, че косъм от главата на Ицко няма да падне. И Монев заключи: Влизането на Ицко във Виенската централа за нас няма значение. Ние и без тъй си знаем по друг път сведения за комунистите. Ицко има нужда от източник за изхранване и затова е отишъл там. Ние от такава организация не се плашим. За нас важното е да унищожим сребските пилони около Перо Шандански, а за това вярвам, че ще ни помогне в Ицко. Напоследните дни аз се засмях. Засегнат от това, Монев сърдито ми каза: "Ти си невярник, но скоро ще се увериш. През месец май или август Ицко Шкартов ще бъде в Мелник и ще се срещне с Иван Михайлов." И наистина през лятото на 1929 г. Ицко замина за нарикостепенските бани, наричани от населението сандански те бани, тъй като след кризата 1908 г. Сандански ги взел под наем. До Горна Джумая с Ицко е пътувал и Симеон Кавракиров.

И без тъй протогеровистите силно негодуваха от излизането на Ицко, особено бе раздразнен Перо, но след като научиха, че

тов се е срещал с Иван Михайлов в Неаполитано, са абсолютно и решили да си отидат. Лицата, които бяха натоварени с тази задача, обаче, знаеха с какъв човек не ще да се справят, затова решили да си послужат с бомба, която да хвърлят в кръчмата.

И наистина на 15 октомври 1929 г. трима души отзъм ул. "Цар" хвърлят в пивницата една голяма бомба. В момента обаче Ицко не е бил в пивницата. И понеже е било доста късно, посетителите са били малко. На една маса са седели Киро Червеняванов, Георги Делев, Никола Таков и Артак Симонян. На масата е бил също така и съдружникът на Ицко - Георги Гевгелийски. И четирите посетители са били леко ранени, а арменецът останал съвсем невредим.

Този атентат очевидно бе организиран за да спипат Ицко и хората около него. Авторите на покушението, разбира се, не бяха заловени, обаче се знаеше, че това е дело на групата на Манданов.

Дали Ицко се изплаши или това беше случайно съвпадение, но всеки случай след тази история Ицко престъпи пивницата и се отдаде по-ангажирано в работите на ВМРО /обед./.

Печатницата на ВМРО/обединена/

Започнатата съвместна работа сближи твърде много двамата - Кавракиров и Ицко Икартов. Един ден Кавракиров занесе в дома на Ицко Икартов цял комплект печатница за печатане позиви, листовки и др. материали. В дома на Ицко тази печатница стоя дълго време без да се използва, защото липсваше удобно помещение, в което да бъде инсталирана. Един ден Кавракиров отива в дома на Ицко, натоварва на каруца печатницата, опакована в сандъци и я носи в една сигурна къща в квартал Бунина нивата. Кавракиров отишъл в квартирата да чака колата. Но за нещастие

случва се нещо непредвидено: на ул."Опълченска" конете се изплашват и в сянката бяг сандъците нападат, разпиляват се букви, дюгел, компаси и другите печатарски материали. Каруцарят не е бил предупреден, но след като видял материалите, досетил се, че е нещо по-особено, за което може да отговаря пред полицията. Затова се водачага, прибира набързо всички напопадали материали и продължава пътя си за посочената в Булгша лявата квартира. Там го чакал Кавракиров. Обезпокоен за закъснението на колата, Кавракиров запитал колари за причините на това. И не питал отгоре - казал сърдито колари. - Нито ти, нито някой не предупредил да забележи, защо и тримата бяхме вътре".

За тази случка с печатницата, която можеше да има големи последствия, ни разправи Кавракиров в дома на Ицко. Свършило се, че всичко е минало благополучно. Когато ни разправяше коларят за случката - разказваше Кавракиров,- кръвта ни се смръзна и няколко минути чакахме с трепет дали няма да се покаже някой полицай. Коларят, който превози печатницата, беше Гъбото Палигурски от село Палигура, Гюмюшко, един смел и честен човек, бивш четник. Понеже се знаеше неговата привързаност към делото, често бе използуван за пренасяне на нелегални материали.

Гъбото Палигурски е един от героите през време на Гюмюшкото въстание през юни 1913 г. срещу сръбските окупатори на Македония. Когато през 1923 г. Ицко Пъкартов образува Гюмюшката чета пръв се явява Гъбото и влиза с четата в Гюмюшко на три пъти, изпълнявайки най-тежки задачи.

Печатът и убийствата в България

убийствата по софийските улици, които ставаха по нареждане на Иван Михайлов, възбуждаше възмущение във всички обществени среди. Всеки честен гражданин се възмущаваше от тия нечестиви действия, които налагаха престижа на македонската революционна организация. Нашите вестници обаче нямаха куража да изпълнят своя обществен дълг и заклеймят авторите на убийствата. Единствен вестник "Мир" се осмели да издигне глас, но затова пък бе белязан като враг на организацията.

Ехото от убийствата в София отекваше и в чужбина и преспятите вестници изказваха свой протест. Лондонският вестник "Мир вст" в брой си от 16 януари 1929 г. писа приблизително следното: "Ако мислят хората, които стоят начело на ВМРО, че с физическото премахване на своите противници и с четници от платени убийци да печелят симпатии в европейските дипломатически канцеларии, горчиво се лъжат. Нито едно дипломатическо представителство няма да даде подкрепа на хора, които избиват по софийските улици и в други градове на България довчерашни свои другари."

Разбира се, при всички такива отзиви от чуждестранния печат задграничния орган на Иван Михайлов в Женева "Македония" винаги излизаше със статии и водеше полемика, но позициите му бяха слаби и не можеше да бъде заблудено чуждестранното обществено мнение. Може би и по тези причини вестникът на Иван Михайлов в Женева не можа да просъществува за дълго време.

Конгресът на македонските братства през 1929 г.

През месец януари 1929 г. в столицата бе свикан конгресът на македонските братства в България, който държа заседанията си в салона на тогавашния театър "Роял", сега театър на

въоръжените сили. Разбира се, делегатите бяха добре подбрани, предварително обработени, за да се изказват в полза на Иван Михайлов. Но въпреки това все пак намериха се доблестни делегати които макар и предпазливо вдигнаха крайчеца на завесата. Това беше старият македонски революционер, повлащ се с гранаден ав-торитет сред македонската емиграция Петър Дипев и Методи Генов, делегат от Пловдив.

Вдигна се обаче редакторът на в."Македония" Петър Мърнев и отправи най-тежки стрели срещу всички, които могат да имат нещо като него и неговия шеф Иван Михайлов. Той бе тонкова аргументен, че си позволи да заяви дословно следното: "всички, които са против Иван Михайлов, са предатели и заслужават куршум."

Една безуспешна мисия на д-р Станишев в чужбина

Неблагоприятните отзиви, които отвсякъде навреме проникваха в чуждестранния печат по отношение на Иван Михайлов и неговата организация наложиха да бъде изпратен за кратко време в чужбина председателят на Националния комитет д-р К.Станишев с мисията да се помъчи да разсее тия неблагоприятни настроения. Веднага след заседанията на конгреса, в края на м. януари 1929 г. той трябва да обикаля из чуждестранните столици. Посети Виена, Милано, Рим, Париж, Женева, Берлин и др. европейски градове. Мисията му обаче никъде не успя да успее, тъй като всички там бяха добре ориентирани. Той се завърна в България и беше принуден да докладва на Иван Михайлов горчивата истина: че организацията, която той оглавява, е загубила своя престиж.

През време на обиколката си из Европа обаче той имал да се срещне с водача на хърватската усташка партия д-р Анте Павелич, когото поканил да посети България. И наистина на 20 април с.г.

Анте Павелич се възползува от поканата на д-р Станимов и пристигна в столицата заедно с първите си сътрудници Басарджик и Перец. На гостите михайловистите бяха се погрижили да организират тържествено посрещане, като накараха всички свои привърженици да излязат на гарата. По внушение на хората, блиски около Михайлов и вестниците отделяха доста голямо внимание на гостите. Особено се отличи журналистът Васил Сенаов, който използувайки страниците на в."Македония" и "Зора", всеки ден излизаше със статии за дружбата между македонците и хърватските усташи, като смешно жули против всичко прогресивно. През цялото време на гостуването на хърватските първенци се писа против хората на Павелов като агент на Белград.

Протогеровистите показаха силата си пред хърватските гости

За да покажат своята бойна сила, протогеровистите още по запомнили гостите, извършиха убийство - убиха един от главните терористи на Иван Михайлов, Димитър Джуздана, физически убиец на Ал.Протогеров. Убийството бе извършено на 1 май 1929 г., осем и половина часа вечерта в Евангелийския квартал при следните обстоятелства: На Джуздана се повредили бутоните и той отива във фурната на чичо си Стоилен Трайнов да поиска игла, за да си поправи бутоните. Още с влизането на Джуздана във фурната, дават се няколко изстрели и пада убита дъщерята на Трайнов, Евантия. Джуздана изплашен, се въвира под тезгяха, но е един от нападателите смелият терорист Сандо Турчето, влиза във фурната и в присъствието на баща и син Трайнови го разстрелва с няколко куршума. Джуздана не само не посмял да се отбранява, но уплашен взел да хленчи и моли да не го убива, тъй като нищо лошо не бил направил на него.

Сандо Турчето е помак от Тишевишко - град Кавадарци и през 1923 г. се присъединява с четата на Ицко Шкартов. В четата той се ограничава под ръководството на Васката Ичичев. Той е автор на няколко убийства на полицаи. Характерен е случаят с убийството, което той извърши през пролетта на 1931 г. Полицията беше блокирала кафенето "Арда" на ул."Арда" и в момента, когато поискал Сандо на вратата стоели двама полицаи. Поискали му карта за самоличност, но той вместо да покаже картата, извадил пистолета, застрелял и двамата и хвърчил към площад "Бански" и влиза в едно такси, викайки на шофьора да кара. На площада обаче е бил целият ескадрон на Салабашев и веднага обградил колата, а груповият началник Тошо Ванев с още няколко души се приближава към колата. Но тъй като колата е била отворена, полицаите се нахвърлят върху него. В боричкането си обаче Сандо успява да си послужи с една ударна бомба. Удря я в колата, ги експлодирала и ранява леко груповия началник.

С убийството на Джуздана бе нанесен голям удар на Иван Михайлов, тъй като той водеше предния отряд на терористите и бе личен негов приятел. Тях ги свързваше общи престъпления още от времето, когато Иван Михайлов бе пунктов в столицата.

Убийството на Джуздана подсказа на Иван Михайлов, че към протогеровистите ще трябва да се вземат сериозни мерки, като по-видните хора от групата на Панданов бъдат премахнати. В изработения списък на лицата, които следваше да бъдат ликвидирани, на първо място стояха членовете на Задграничното представителство Георги Бакдаров, Наум Томалевски и Кирил Пърличев, както и редакторът на в."Вардар" Васил Пулков и др., всички на брой около 20 души.

Но за изпълнението на този широк план, нужни бяха голям брой терористи. Ето защо Иван Михайлов бе принуден да при-

лече и наемни лица за убийци и една нова категория "сътрудници" - това бяха показалците.

Разузнавателната служба на Перо Найденов бе научила за това и бяха взети противомерки. Преди всичко препоръчано бе на тези хора да съкратят движението си из улиците или да се движат повечето вечерно време и то на групи от по няколко човека. Докато с наемните убийци бе това, че те не познаваха жертвите си и затова станаха досадни грешки, каквато бе случаят с убийството на двамата шивачи при Руския паметник на 27 юни 1929 г. Убийците сметнали, че посягат на двамата членове на Задграничното представителство Георги Бакдаров и Кирил Пърличев, тъй като по дадените им снимки и по описанията те приличали на тях. Сметайки ги за Георги Бакдаров и Кирил Пърличев, убийците в това време двама шивашки работници и едновременно дават по няколко вистрела, от които шивачите падат на земята и издъхват моментално. Вместо Бакдаров и Пърличев стават жертва Иван Стойков от Дупница и Панчо Димитров от Скопие - и двамата майстори-шивачи, основатели на шивашката кооперация "Искра", управлението и работилницата на която се намирала на ул. "Гурко" 18. Убийците правили ежедневно засади по бул."Македония" и вглеждайки се в снимките, се взирали във всеки минувач. След покушението убийците задавили по ул."Владайска", сега "Хаджидимов" и отишли в дома на Йосиф Марков, където ги чакали Иван Паспуров и Петър Герасимов, помощници на Кирил Драгов. Както ми е разказвал съдържателят на кафене "Загреб" Цеко Янков, близък приятел на Найденов, убийците докладвали, че са извършили успешно убийството, за което им било уредено богато угощение.

154

обиколката на Перо Пандалов в Европа

Не може да се отрече, че групата на Перо Пандалов, макар и по-малочислена, успя в първите месеци да нанесе някои по сериозни удари на Иван Михайлов. Това обстоятелство повиши значително неговото самочувствие. Той почна да търси и да бъде търсен от разните политически групировки. Някои от тях, на първо място групата "Младие" беше готова да му окаже подкрепа, но при известни условия - малко приближаване към тях, завой на ляво, защото Перо все още стоеше на същите позиции, на които бе и Иван Михайлов.

Такъв един завой, макар и малък, сам Пандалов не можеше да разреши, защото имаше пред себе си членовете на Задграничното представителство, начело с Георги Бакдаров, чието мнение той не можеше да пренебрегва, защото всъщност те даваха авторитет на неговата група.

Ето защо Перо Пандалов смята, че е момент да обиколи малко Европа, да се срещне там с разни отговорни фактори и сондира почвата за една значителна финансова помощ, от каквато той много се нуждаеше в момента: да издържа високо платени терористи, с които да се бори срещу Иван Михайлов. И наистина през лятото на 1929 г.* той замина за чужбина. В страните, които той обиколи обаче, не можа да покаже никакви успехи. Навсякъде той срещна хладина и от никъде не можа да получи безрезервна помощ, макар и само като обещание. Единствената полза, която той извлече от пътуването си из Европа, бяха срещите му с наши емигранти - земеделци и комунисти. След завръщането си в България Перо почна да коментира с левите земеделци и след убийството на Георги Бакдаров, Перо се почувствува с развързани ръце. Завоят беше вече сигурен, а това щеше да му донесе финансова помощ.

* През пролетта на пътуването Перо Пандалов, освен срещите си с земеделската емигрантска лидери, в Берлин е имал среща и с Георги Димитров

Убийството на Георги Баждаров

За Иван Михайлов членовете на Задграничното представителство бяха голяма пречка. Всяко тяхно отстраняване помагаше да дойде със сигурност разклатването групата на протогеровистите. Кто запо, в плана на Михайлов за физическото унищожение на тези от противната група стояха членовете на Задграничното представителство, а на първо място Георги Баждаров, който той беше идеологът и сърцето на противната група. С неговото премахване можеше да се предизвика голямо сътресение и разколебание.

Георги Баждаров е роден от село Брезе, Серско, и още малък участвува в революционното движение. След завършване на историко-филологическия факултет при Софийския държавен университет, Баждаров става учител в Солунската гимназия. Като учител той участвува в македонската революционна организация и заедно с Кирил Пърличев образуват революционно ядро в Солунската гимназия. Останалите учители знаят това положение и за всичко се допитват до Баждаров. По това време, когато Баждаров е преподавател в гимназията, следва като ученик и Иван Михайлов и от там са връзките между Баждаров и Иван Михайлов. Затова в първите години, през времето на Тодор Александров и по-късно до убийството на Протогеров, дружбата между двамата е много сърдечна.

През 1913 г. след катастрофата Баждаров пристига в София и заедно с Кирил Пърличев стават преподаватели в бившата руска мъжка гимназия. По Баждаров и в София като учител държи връзка с македонското революционно движение, търсят го Тодор Александров и Протогеров, признавайки неговата отлична подготовка по македонския въпрос и въобще по нещата, които трябва

на следна ВМРО. Бакдаров застава в центъра и тогава, когато Тодор Александров и Протогеров в 1919 г. възобновяват ВМРО. Може да се каже, че той бе умът на организацията ѝ, автор на всички положения, които се изпращаха в чужбина по македонските въпроси.

Като член на Задграничното представителство, Бакдаров носи голяма отговорност за кървавата касапница в Горна Джумая, както и за множеството прогресивни македонски синове, ликвидирани през този период, когато той командуваше заедно с Иван Михайлов. Като съветник и дупеприказчик на Иван Михайлов, той научи своя бивш ученик как да се отпася към враговете си, по пътя на съдбата неговият ученик същите прийоми прилоки и товарените за тази цел убийци намериха своята жертва и във Варна, където Бакдаров по съветите на лекарите бе отишъл да прави бани. На 19 септември 1929 г., когато Бакдаров се движи из парченските улици, няколко души въпреки, че е бил с охраната си, стрелят по него и го повалят мъртъв. Заедно с Бакдаров бива убит на място и един от охраната му Вълко Илиев, а останалите двама - Христо Коцев и Христо Настев - биват ранени, първият по-тежко, а вторият - по-леко. От нападателите бяха арестувани двама души - Методи Василев, брат на члена на Националния комитет на македонските братства, Васил Василев и Борис Чавдаров, учител в село Скатаво, Мелнишко и секретар на македонската младежка организация в Мелнишка околия. Задържаните от полицията убийци обаче бяха пуснати, понеже "доказали", че по това време, когато е станало убийството, те са били на гости в дома на михайловеца Кръстьо Пинзов...

Софийските и провинциалните вестници предадоха убий-

ството като едно обикновено произшествие, защото "таинствен" гласово по телефона бяха предупредили редакциите да не правят писални коментарии. Предупредителните бяха Кирил Драгов, пуговичен началник на Иван Михайлов в София и Тодор Поманаков. Повестителите като пензор, сега при неговото убийство други си послужиха с цензура.

Земните остатки на Бакдаров бяха пренесени в София и тук погребани на 23 септември с.г. На гроба произнесе реч писателят Димитър Спространов. Той изтъкна добродетелите на покойния като учител, четник и голям македонски общественик. Остро заклейми инспираторите на убийството и физическите извършители. За тази му реч Иван Михайлов бе изпратен смъртна присъда за Димитър Спространов.

С убийството на Бакдаров протогеровистите изгубиха една голяма опора и един незаменим авторитет. Като революционер и публицист Бакдаров бе известен и в чужбина, той поддържаше връзки с френски и швейцарски политици и обществени.

Убийството на Димитър Титизов

Протогеровистите не можеха да прежалят така лесно Георги Бакдаров и трябваше да си отмъстят. Първата жертва за това стана младият сътрудник на Иван Михайлов, Димитър Титизов. Убийството му се извърши по един особен начин. На 3 октомври 1929 г., когато Димитър Титизов се движи по тротоара на ул. "Мария Луиза", сега бул. "Георги Димитров", една кола преднамерено върху него и смазва черепа му. Титизов живееше в хотел "Виктория" на ул."Мария Луиза", съдържателя на който бяха племенниците на Андрей Ляпчов - братята Ляпчеви и на излизане от хотела се движи по тротоара на улицата. Пред сама шофьорът на колата

158

твърдение, че убийството е случайно и се дължи на повреда на колата: пантата на мотора се била откачила, спирачките не действали и той не можал да регулира колата. Разбира се, на това никой не повярва. Явно беше, че убийството бе организирано от протогеровистите като нов начин на терористи.

Димитър Тютюнов бе много надежден младеж, голям оратор и предан организатор на македонското младежко движение Иван Михайлов. Беше завършил първа мъжка гимназия в София и правния факултет в столицата. Иван Михайлов го привлече към себе си и той стана активен деятел в младежкото движение. За Иван Михайлов това бе голям удар, който не можеше да понесе така лесно.

Протогеровистите в акция

Борбата между михайловисти и протогеровисти се засили особено много през последното тримесечие на 1929 г. Тогава се зародиха едно след друго убийства от двете страни и краят на Димитър Тютюнов, последва втори удар - стрелбата по един от секретарите на Иван Михайловата група Васил Василев, политически силен оратор, който на събрания и конгреси умееше със своя ораторски талант да разпалва омразата срещу противниците на Иван Михайлов.

На 17 октомври 1929 г. няколко души терористи от групата на Протогеров настигат на ул. "Цар Борис" и "Узундловска" секретаря Васил Василев и дават няколко изстрели по него, обаче не успяват да го повалят мъртъв, а само го раняват тежко. Василев е бил придружаван от други две лица - директора на Горноджумайската популярна банка Алек. Попавранов и директора на Сандънградската популярна банка Димитър Дишлиев - и двамата

верни михайловисти. При стрелбата Алек.Поповранов е бил леко ранен, а Дилиев останал невредим. Охраната на Васил Василев, Аспарух Костов, въпреки че върнал на двадесет крачки след нефа ов, не посмял да се намеси, защото се толкова много, като познал трите терористи Тано Генерала, Христо Рутев и Васо Мономитовски, че се скрил в съседната къща и чак когато напа-дателите изчезнали, излязъл и взел да стреля, за да привлече вниманието на полицията. Случаят с нападението на охраната ни го е разказал самият Дилиев, който е придружавал Васил Васи-лев в момента на покушението.

Васил Василев бива пренесен в Александровата болница и хуйкаси опериран лично от проф. д-р Станишев, близък приятел на Иван Михайлов, който успява да спаси ранения.

Убийството на Тодор Топкара

Като отмъщение за нападението срещу Васил Василев на 29 октомври 1929 г. бе убит в дома му протогеровистът Тодор Ичев, известен в македонските и спортни среди под името Топ-кара. Тодор Топкара живееше в собствената си къща на ул. "Цар Борис" 77, близо до "Алабинска". В същия апартамент живееше и сестра му с мъжа си и двете си деца. Тя видяла, че един млад човек влиза в спалнята на брата й, но помислила, че е от спортния клуб "Славия", тъй като при него често идвали спортисти. По не минало няколко минути, тя чула изстрели. Изплашена, изтичала ъм стаята на брат си и го видяла паднал от леглото и обляп в кръв. А в това време убиецът спокойно си слизал по стълбите.

С убийството на Тодор Топкара протогеровистите загубиха една голяма сила. Топкара имаше голямо влияние сред спортистите и най-вече материално подкрепяше протогеровистите. Той бе един от най-близките приятели на Кръстан Поптодоров.

За неговото убийство Кръстан отъсти и много скоро. На 8 ноември с.г. на ул."Алабинска", зад "Цар Борис", бе простреляни михайловистът Панде Шишков, бивш лерински войвода, нишан на страната на Иван Михайлов. Панде Шишков бе един от убийците на Георги Бакдаров. За убийството на Панде Шишков бе задържан Христо Рутев, но като доказа "алибито" си, бе освободен.

За депутатския мандат на Г. Кулишев

Още в края на 1928 г., наскоро след убийството на Ал. Протогеров, Георги Кулишев бе сменен от поста директор на в. "Македония" като неудобен, тъй като той нишан на страната на Протогеров. Депутатското място обаче, като член от македонската парламентарна група, набран по благоволението на Иван Михайлов, той запази, въпреки внушенията да се отказе сам от мандата си. По нареждане на Иван Михайлов бе свикан и митинг в гр.Петрич, откъдето той бе избран, за да се иска - Кулишев да се отказе от мандата си. Грижливо организиран, митингът се състои на 14 ноември 1929 г., но Г.Кулишев намери сили и кураж и не се отказа. На времето се разбра, че Кулишев е бил окуражен от благосклонността на Андрей Ляпчев, който в тия борби той ту крепеше, ту му влагаше нищи.

Едно убийство, което бе тансувано за македонско

Думата е за убийството на хлебаря Страхил Костов. На 28 ноември 1929 г. бе убит хлебарят Страхил Костов, което убийство вестниците хронизираха като македонско. Всъщност работата бе друга. Страхил Костов си спечели омразата на колегите си хлебари с изграждането на модерната фурна на ул."Нишка" 55, обзаведена с машини. Понеже македонските убийства тогава бяха на мода, няколко души озлобени хлебари срещу подкуп привлечат

хвърли Владен Стойков, който изпраща платени убийци от кръгото на протогеровистите и убиват Стракин Костов. За зла участ заедно с него бива убит и шофьорът на столичния кмет Борис Дазов - Алексей Христов. Малко преди покушението шофьорът си купил хляб от фурната на Стракин Костов и едва по седнал в колата си, чули се изстрелите срещу Костов. Един от убийците изтеглил покрай колата и шофьорът казал: "Дубава работа извърши". Убиецът погледнал в колата и казал: "Значи ти не познаваш?" - извадил пистолета и застрелял шофьора.

Това двойно убийство михайловистите използуваха като дело на протогеровистите. От групата на Протогеров обаче това бе опровергано, като се заяви, че те нямат ръст в това гнусно разбойническо убийство. Тия, които познаваха добре македонските работи разбраха, че това е така, но за широките среди остана впечатлението, че е дело на протогеровистите.

Нов конгрес на македонските братства

С цел да се създаде настроение против протогеровистите, да бъдат заклеймени като шпиони и предатели, Националният комитет свика на 26.XI.1929 г. нов конгрес на македонските братства. За да се засили впечатлението, те поканиха на конгреса поздравителни вече след покушението политически секретар Васил Василев, който посрещнат с овации, произнесе реч. С цветущото си слово той поздрави делегатите и им поръчва да бъдат сплотени около Националния комитет и делото, на което той служи. А що се отнася до нападението, което бе устроено против него - каза гордо Василев, - нападателите са македонски изчадия, които ако не върнат такива злодеяния, господарите им ще спрат дажбата им. Тия думи въодушевляват делегатите и се чуват гласове: "Смърт на сръбските шпиони!" /после споменават и името на сръбския

военен аташе Скечич, като техен началник/.

Този конгрес, свикан нарочно в това смутно време, имаше за цел да подсили положението на Иван Михайлов. Всички делегати бяха добре подбрани като верни привърженици на нефа. Всички делегати при изказванията си служеха със закани против протогеровистите, наричайки ги предатели и шпиони. Но имаше хора, които не се плашеха от тези закани и препасали оръжие, вишаваха в помощ на протогеровистите. Такъв бе случаят с Иван Марков, наричан още брата, известен като първокласен терорист, който без да се плаши от заканите, наредил се на страната на протогеровистите и взима на няколко пъти във въоръжена акция срещу михайловистите.

Иван Марков - Брата и задигането на Личовия син

Иван Марков-Брата бе прочут със своята смелост и необуздани прояви. След конгреса на македонските братства той заминава за Горна Джумая, където живее майка му. Като вижда сина си, майката се хваща за косите си, като знае как той е търсен от михайловистите. Той обаче я успокоява и за да й покаже, че няма нищо страшно, излиза да се разходи из чаршията, обаче дискизиран. Понеже никой не го познал, Иван-Брата на другия ден отива в казиното, разбира се, пак дискизиран, с цел да се срещне с някои от големците на Иван Михайлов, на първо място с Асен Поповрамов и Кирил Иончев. Влизъл в кафенето, огледал масите, без да седне, макар и дискизиран, някои от клиентите го познали главно по походката. А на излизане от кафенето сам се издал с думите: "Имали късмет тези кучета, но няма да ми избегнат".

От кафенето Брата се прибрал в къщи и знаейки, че ще

дойдат да го търсят, залостил вратата и се приготвил за стрелба от един от прозорците. И наистина след малко пристигат "гонителите" на Михайлов и го увещават да се предаде. Той отказва. Два след това неговият съгражданин Аргир Манасиев и му предлага същото. Брата му казва, че ще предаде, обаче само на началника на гарнизона. След около час пристига началникът на гарнизона със взвод войници и Марков се предава. От Горна Джумая веднага бива изпратен в София в Дирекция на полицията. Подложен на разпит, обвинявайки го в участието на много убийства, Брата признава само, че е убил полицая Манушев в циганското кабаре. Даже им съобщил и подробности за това. Дошли в кабарето и му поискали личната карта. Той спокойно бръкнал във вътрешния джоб на сакото си, но вместо лична карта, извадил пистолета и с един куршум простреля на място полицая и в суматохата изчезнал.

Полицията е държала отговорен Брата и за отвличането и убийството на сина на столичния банкер Лявчев, обаче той отказал. Но понеже знаел кои са убийците, той съобщил имената им: Васил Икономов, Кремиков, Иван Мициев, Асен Василев, Георги Дамян и Пено Сигура. Но от всички горезброени лицо участвувал е само Васил Икономов.

На времето около задигането на Лявчевия син се вдигна голям шум. Имаше слухове, че то е дело на ВМРО, но то бе изолиран случай - организирано, за да се получи голям откуп от бащата. Понеже бащата, по съветите на полицията, не даде откуп, синът му бе ликвидиран. Приказвал съм с Иван Сандански, и според него, отвличането са извършили анархистите Васил Икономов, и Христо Заека и двамата от Дупница.

Иван Марков бе съден и изпратен във Варненския затвор, където обикновено се изпращаха терористите-протогеровисти. По

По същото време там бе и Сандо Турчето, който бил много добре поставен между другарите си. Това дало повод да се събуди ревност у Иван Марков-Брата, който почнал да злословя против Сандо Турчето. Отношенията между двамата станали много обтегнати и един ден присвършване Турчето ударило тапъз шрук на Брата, че той се повалил на пода и вследствие на настъпилото сътресение малко се побъркал. Другарите му забелязали, че от този момент Марков често почнал да говори несъвършени работи, първоначално смятали, че се преструва, по впоследствие се убедили, че той наистина се е побъркал малко. Защото между другото често разказвал на другарите си, че ще се жени за сестрата на цар Борис принцеса Евдокия. Даже изпратил писмо до царя да му даде сестра си за съпруга, че по този начин щял да му стане добър помощник и България щяла да бъде щастлива страна...Това ми го е разправило Турчето, след като излезна от затвора.

Между участниците по завличането на Личезния сиф, както споменах по-горе, беше замесено и името на Иван Ищиев. След като той се завърна от емиграцията, бе задържан от полицията във връзка с това обвинение по искането на Еврейската община в столицата. Отведен във Варненския затвор за очна ставка с Иван Марков, понеже той беше замесил неговото име, Марков го посреща с думите: "Иване, готов ли си да задигнем още един еврей"? Лекарската експертиза обаче потвърди, че тия думи на Марков не могат да се вземат като указание, защото ясно е, че не е с чисто съзнание. И за това Иван Ищиев бе освободен от затвора.

След известно време бе освободен и Иван Марков, обаче окончателно се пропи. През време на фашистното управление - 1941 г. Марков бе назначен за кмет на село Богданци, Гевгелийско, но след катастрофата бе ликвидиран от самото население.

Как Кавракиров се добра до тайни документи на Дирекцията на полицията

Един приятел на Мишо Шкартов, на име Гоце Гърчето, заможен човек и член на ВМРО/обединена/, поддържаше тесни връзки с полицая Коста Бучков от гр.Кукуш, към когото, по внушение на Мишо Шкартов, често прибягваше за услуги от Дирекцията на полицията. За всяка извършена работа полицаят получаваше възнаграждение и понеже тия "услуги" много зачестиха, Гоце определи на полицая месечна заплата. Услугите на Бучков се състояха в това - да задигне някои документи от Дирекция на полицията, които след това отново се връщаха. Първите документи, които Кавракиров получи, бяха списъци на секретните сътрудници на Дирекцията на полицията.

Това наложи Кавракиров да потърси лице, което да преписва със симпатично мастило тия тайни документи, след което да бъдат връщани в полицията, т.е. да се поставят пак там, откъдето са били взети. Мишо и Кавракиров ме натоварика аз да им намеря такова лице. Заведох им Александър Конев, син на убития от Тодор Александров свещеник Иван Конев, известен със своите прогресивни и левичарски идеи и разбирания. И двамата го приеха с радост, понеже знаеха баща му и веднага му възложиха тайната задача.

За случая сам Александър Конев разказва: "След като бях приет от Симеон Кавракиров, той ме взе при себе си на организационна работа. Заведе ме в квартирата си на ул."Царевец" 6, ъгъла ул."Мальовица". Стаята беше таванска, но много просторна, иначе скромно мобелирана. Спомням си, на едната стена имаше окачени портретите на Левски и Ботев. Работата ми се състоеше да преписвам с цинкостилна писеца машина разни документи, между които един списък на секретни сътрудници на Дирек-

дните на полицията и списъци на подозрени от полицията наши другари.

В квартирата на ул."Паренсов" често се случвало да работя и нощно време, според нуждата да се върнат бързо и на време задигнатите документи. Като хорист в операта, Кавракиров често ме оставяше сам в стаята, понеже дене беше на репетиция, а вечерно време - на представление. Винаги, когато оставах сам, Кавракиров ме заключваше, с цел да оставя впечатление у хазяите, че в квартирата му няма никой, а на мен поръчваше, когато чуя шум или някой потропа, да не се обаждам. Аз си имах отделен ключ и когато привършвах по-рано работата, излизах си като заключвах добре външната врата. Спомням си, когато излизаше от стаята и ме оставяше сам, казваше ми: "Свършиш ли работата, излез си, но винаги се интересувай за мен. Кавракиров знаеше, че го преследват. Правил съм му бележка - защо носи пистолет в задния джоб, а той ми отговаряше, че така му е било много по-удобно.

От хората, с които Кавракиров поддържаше връзки - продължава разказа си Ал.Конев,- беше Петър Станоев, притежател на бакалницата "Тихвен", намираща се на ул."Граф Игнатиев" до бул."Евлоги Георгиев". Той беше нещо като ятак на Кавракиров. Моята работа при Кавракиров - да преписвам разни тайни документи, продължи до задигането на Кавракиров. След неговото задигане аз имах в полегалност. Докато бях при него, имах впечатление - че дружбата между Кавракиров и Нико Икартов беше голяма. Личеше, че Кавракиров има голямо доверие в Нико. Спомням си, Кавракиров не обичаше твърде д-р Филип Атанасов, братя Аплови и Петър Карчев, но особено ненавиждаше Георги Занков. Често ми казваше: трябва да сме особено предпазливи

ким Занков и го наричаше тип. Той - казваше Кавракиров - за пари е готов да служи на всекиго".

Като говорим за връзките на Кавракиров с окръга, искам да се спра на един факт, който трябва да бъде изяснен. Мирчо Друмев, редактор на в."Пиринско дело", в очерка си за Кавракиров, издание на БКП, пише, че Кавракиров е обикалял Петричкия окръг като нелегален под името Павел. С Кавракиров аз работих до Септемврийското въстание, макар че през годините 1931 и 1932 да се срещах по-рядко, тъй като тогава аз бях изпаднал в нелегалност. Кавракиров не е ходил нелегално в окръга. Аз често се срещах обаче със заместника на Кавракиров - Димитър Сурлев от Солун. Срещите ни ставаха в дома на Ицко Шкартов. На Сурлев аз ще предам в печата част от моето изложение.

Йордан Анастасов и ВМРО /обединена/

Между изтъкнатите членове на ВМРО /обединена/ беше и моят съгражданин Йордан Анастасов. Той от 1923 г. бе в групата на федеративните в България. По едно време бе и секретар на федеративния комитет, възглавяван от архитект Друмев и Славчо Ковачев. След 1923 година той е в чужбина и в България отново през 1930 година като нелегален и член на ЦК на ВМРО /обед./.

През време на едно посещение на Симеон Кавракиров във Виена през 1930 г. е бил уведомен, че ще бъде изпратен в скоро време в България членът на ЦК на ВМРО /обединена/ Йордан Анастасов.

Йордан Анастасов, както сам разказва, след превратата на 9 юни 1923 г. като емигрант - студент в Белгия и после като физически работник във Франция, развивал голяма политическа дейност сред студентите, работниците и търговците, пристигащи в Европа от Македония. Тази негова дейност е била оценена от виенските ръководители и през лятото на 1929 г. е бил пратен

като делегат на срещната в Берлин конференция, на която е бил
кооптиран за член на ЦК на ВМРО /обединена/, а на другата година
1930 бил избран за редовен член на ЦК. И като член на ЦК на
ВМРО /обединена/ Георги Димитров му предложил да замине за
България, натоварвайки го с мисия.

За пристигането си в България Йордан Анастасов разказва:
"След като бях избран за член на ЦК на ВМРО /обединена/, аз се
преселих от Берлин във Виена и бях натоварен да завеждам орга-
низациите в България и Цариград. По лично поръчение на Георги
Димитров аз трябваше да дойда в България, за да устроя няколко
конференции. За целта беше ми нужно да се снабдя с паспорт
под чуждо име, обаче не успях с това. Обърнах се тогава с писмо
до Мишо Икартов в София да ми осигури нелегално престояване
в София за няколко дена, докато замина за Цариград. Отговорът
на Мишо беше положителен, пишеше ми, че ще ме чака в Свищов.

След като получих такова писмо от Мишо, аз уведомих
Георги Димитров и той нареди да тръгна за София. Като прис-
тигнах в Свищов, Мишо не чакаше там. Предложи ми обаче да замина
за Русе и от там за София, но аз не се съгласих. Тогава поехме
двамата за София, обаче пътувахме в отделни купета. В София
първоначално се настаних в къщата на Мишо Икартов, а след
това се преместих в дома на Петър Станоев в Лозенец и впоследст-
вие в къщата на журналиста Васил Сензов".

Че Йордан Анастасов е бил в Белгия и Франция след девет-
омврийския преврат, е вярно. Че е развивал дейност там като
федератист и съмишленик на ВМРО /обединена/, също е вярно.
Вярно е също и че пристигна в София през лятото на 1930 г.,
очевидно натоварен от вишестоящите ръководители с определена ми-
сия.

Но за емигрантството му в Белгия и Франция, където

той твърди, следвал и работил физическа работа, федеративните в България разказват друго. Примерно Христо Ампов твърди, че Йордан Анастасов е бил стипендиант на цанковото правителство... го потвърдя.

Не мога да направя други бележки относно пристигането и престоряването му в България тъй като съм запознат твърде отблизо с тия неща.

Първо, за какво нелегално престояване в София той разказва, когато сам признава, че е пътувал с български паспорт и под собственото си име. Значи, че полицията е знаела за неговото пристигане и неговото престояване в София е било съвсем легално. Второ, когато да замине за Цариград, само пътува със собствения си паспорт, заверен лично от Христо Ампов в турската легация.

Трето, той твърди, че бил престоял в къщата на Васил Сензов, но Сензов по това време беше редактор на в."Македония", от колоните на който бълваше огън и жупел против ВМРО /обединена/ и против всичко прогресивно. Защо тогава ще отседне в неговата къща? Доколкото знам тия сведения бяха необходими на Сензов да ги използува пред народния съд, направен да отговаря като германски агент!

Има и друг един неизяснен факт около Йордан Анастасов. Той пристига в България с някаква мисия от ВМРО /обединена/, а в същото време се среща с Иван Михайлов. Срещата е станала в дома на Пано Попандов на ул."Странджа" 89, един от най-близките сътрудници на Иван Михайлов.

Йордан Анастасов по време на пребиваването си в София през 1930 г. е имал няколко конференции с членовете на ВМРО /обединена/ начело със Симеон Кавракиров, след което е заминал

180

за Цариград заедно с Мито Шкартов. Ето какво разказва Пано Попандов:

Иван Михайлов често идваше в къщи. Една вечер през лятото на 1930 г. той ми каза, че Йордан Анастасов е бил в София била организирана от журналиста Васил Сензов. И наистина на другата вечер, като се прибрах в къщи, майка ми каза да не влизам в стаята, където беше Иван Михайлов, понеже има гост. Аз излязох в двора и не след дълго време вратата се отвори и на светлината видях да излиза Йордан Анастасов, изпратен от Иван Михайлов. Йордан като ме видя, поздрави ме, тъй като сме съграждани. Аз го изпратих до реката на бул."Сливница" и на разстояние от стотина метра видях две лица, с които Анастасов се сля и изчезнаха в тъмнината. Когато Пано Попандов ми разказа това, предупреди ме да не казвам на Йордана, понеже може да ми навлече. За същата среща ми е разказвал и Мито Шкартов.

Колкото и странно да изглежда, че пратеник от Виена може да се среща с най-големия противник, какъвто бе Иван Михайлов, срещи от този род не са изключени. Те се предприемат с определена мисия, за целите и задачите на които само Йордан Анастасов може да каже, защото всички български ръководители са отдавна покойници.

Най-близкият другар на Симеон Кавракиров

Движението, на което беше се посвети Кавракиров, организационно разрастна твърде много. Наредиха се и нови хора, които поеха тежкия кръст да се борят срещу узурпаторите на македонската организация. Втори човек след Кавракиров - това бе Димитър Сурлев, също член на областния комитет на ВМРО /обединена/ в България. Симеон Кавракиров и Димитър Сурлев предста-

имаха едно цяло по отношение на ВМРО /обединена/. И двамата еднакво мислеха по македонския въпрос, а фактът, че бяха членове на БКП, едномислието им беше още по-пълно. Така по въпроса за македонската нация и двамата считаха, че не трябва да се създава, защото ще бъде предателство към българския народ. Те не само бяха на това мнение, но и се борехa срещу разпространителите на тази идея, начело на които стоеше злополучният Ангел Дишев. След тяхната смърт обаче положението се промени. В областния комитет влязоха Христо Калайджиев и Асен Чарапчиев и идеята за македонската нация отново полезе на преден план.

Трети пътуващ член и един от основателите на ВМРО /обединена/ в България бе Борис Мишов. Той членуваше в БКП още от 1921 г. и по нареждане на партията влезе в редовете на македонската организация. След атентата в "Св.Неделя" партията нареди всички членове от македонски произход да навлязат в братствата и да превземат ръководствата на същите. Тъй като всяко македонско братство си имаше свой устав и уставите бяха твърде много либерални, даваха възможност за влизането в ръководствата и на прогресивни членове. Такъв бе случаят и с Борис Мишов, който дълги години бе избиран за секретар на великото братство. Като секретар, Борис Мишов умело пропагандираше идеите на ВМРО /обединена/. За своята дейност сред македонската емиграция Борис Мишов ми е разказвал следното: "Макар и комунист, аз работех във великото братство и дълги години бях секретар на братството, което се ръководеше от Националния комитет, начело на който стоеха д-р К.Станишев, Васил Василев, Коста Георгиев и др.

Моето стоене в братството, както и на другите наши другари бе със знанието на партията, защото това ни даваше възможност да поддържаме досег с членската маса и да проповядваме идеите на партията. Що се отнася до мен, аз разпространявах ис-

частните издания на ВМРО /обединена/ сред емигрантите. Още със създаването ѝ през 1925 г. аз станах нейн член и след като бе взето от ЦК да вляза в активна организационна дейност, аз се срещнах заедно със Симеон Кавракиров, Методи Шатаров и други другари и през 1929 г. бях поставен за член на областния комитет. Имаше направените много конференции, но най-плодотворна бе конференцията през юни 1929 г., на която присъствуваха Кавракиров, Методи Шатаров, аз, Васил Хаджиниколов, Димитър Сурлов, Божидар Митров, Христо Трайков, Павел Попандов и др. На тази конференция бе разгледан въпросът за организирането на тройки и петорки и се изслуша отчет за извършената до тогава организационна работа. Отчете се, че работата е била задоволителна.

На същата конференция бях избран делегат за конференцията в Берлин. Тя се състоя в квартирата на Методи Шатаров, която бе на ул."Цар Симеон" и "Юг". Борис Икков ни обясни, че Методи Шатаров не е застанал начело на ВМРО /обединена/ в България, а вместо него е бил избран Кавракиров, защото партията възлагала на Шатаров други задачи - да живее в чужбина, а Кавракиров е оставал в България.

На конференцията в Берлин, Борис Икков е бил изслушан с голямо внимание, получил нови инструкции, които предал на другарите си след завръщането в България. За по-нататъшната дейност на Борис Икков, Христо Калайджиев, Асен Чарапчиев, Васил Хаджиниколов, Георги Стойчов и др., които работеха с Кавракиров, ще предам в следващите части на изложението си.

За дейността на ВМРО /обединена/ в онези години - 1930 и 1931 г. - дава сведения и Гоце Гърчето, родом от Кукуш, влязал някога в четата на Чернопеев, участвувал в Първата световна война като редник в Македонската дивизия, а впоследствие, когато

183

се образува ВМРО /обединена/, става деен член на същата. Като бивш сътрудник на областния комитет на ВМРО /обединена/, Гоце е пращан като делегат на конференции в чужбина. Така за състоялата се през 1931 г. конференция в Цариград Гоце ми е разказвал следното: "Цариград беше важен център за нашата обединена организация. Там бяха свиквани конференции и през 1929 г. и 1930 г. в Цариград ние имахме един доста силен център, който се ръководеше от Иншел Герджиков. Но сърбите, които имаха интерес да се разраства ВМРО /обединена/ при всички конференции в Цариград се стремеха да привличат хора и чрез тях да рушат делото на федеративната организация. За целта те използваха между другите Неделко Атанасов* и чрез него пръскаха щедро пари. От парите, които даваха сърбите, най-много разбра Георги Занков, д-р Филип Атанасов, Лазо Поповски и други техни привърженици. Тъкмо това обаче стана причина Иншел Герджиков да има отрицателно отношение към всички тези личности.

Най-важното, което бе зарегистрирано на Цариградската конференция - продължава разказа си Гоце, - бе предложението на Димитър Влахов и Владимир Поптомов - занапред ВМРО /обединена/, да бъде подчинена на Комунистическата партия и да работи и действува по изключителните указания на Коминтерна. На това предложение се противопостави Иншел Герджиков, подкрепен от Мишо Шкартов, обаче то бе прието. Възприемането на такова положение обаче има за последствие, че ВМРО /обединена/ не можеше повече да се масовизира. По мое мнение - заключи Гоце - конференцията в Цариград през 1931 г. бе фатална за ВМРО /обединена/. Тя стана причина да стане едно разделение: Иншел Герджиков и Павел Матев и други стари работници, членове на ВМРО /обединена/, останаха на своето мнение и до тогава емигранти, решиха да се завърнат в България. И наистина в края на 1931 г. те се завърнаха в Бъл-

* Неделко Атанасов бивш министър от кабинета на Александър Стамболийски. След арестуването на 9 юни 1923 год. емигрира в Югославия и е поставен в услуга на настоящото белградско правителство.

гарин - завърши разказа си Гоце Гърчето.

За същата конференция в Цариград съм приказвал и със Спиро Василев от Костурско, наричан в Цариград "Болшевика", близък приятел на Георги Занков и Янаки Атанасов. Аз - ми е разказвал Спиро Василев - съм присъствувал на всички конференции, които са се състояли в Цариград. Напоследна конференцията през 1931 г., на която присъствуваха Влахов и Поптомов, излезе фатална. Тя беше и последна. На нея се отделиха федеративното от ВМРО /обединена/ и се завърнаха в България, което сторих и аз.

Едно посещение на трима михайловисти в Цариград

За това посещение разказва Спиро Василев: "В началото на м.май 1930 г. един албанец, наш приятел, ме срещна на една улица в Цариград и ми съобщи "дискретно", че е видял трима българи-михайловисти и ме заведе в ресторанта, където седяха. Двама от тях аз познах веднага - това бяха Владо Куртев и Арсов, директор на Македонската банка в София. Третият не ми беше познат. Този факт веднага съобщих на Ицко Герджиков, който доста се изпепади и дори се обезпокои. Каза ми да намеря Георги Занков и го уведомя. Намерих Занков и му обясних всичко. Той се зарадва от случая и ме помоли да го заведа при тях. Аз отидох при тях, разбира се, с разрешението пак на Ицко. Казах им, че Занков е тук и желае да ги види. Куртев се зарадва, като каза, че той се е учил в революционното дело под войводството на Занков. Срещата устроих в едно кафене край Галата. Когато тръгнах да заведа Занков при Куртев, Ицко каза: "Бъдете предпазливи и за него като душа." Срещата беше напоследък много приятелска, с прегръдки и целувки. Аз се отдръпнах настрани с непознатото трето лице, а

Занков остана да разговаря с Куртев и Арсов. Непознатият не разпитваше за живота в Цариград, обаче направи им впечатление, че през цялото време докато траеше срещата, очите му играеха на всички страни.

Когато разговорът свърши, по пътя Занков ми обясни, че лицето, с което аз съм приказвал, било Владо Черноземски, убиецът на Дико Хаджидимов. За разговора на Занков с Куртев - Занков не ми каза нищо, но после научих, че се касаело за завръщането на Занков в България.

Според думите на Спиро Василев, Занков и Терзиев не работили нищо в Цариград и как се издържали, сам не знае. Никол Гердзиков обаче е бил на служба при Чапрашиков - в тютюневия склад, при него са били и братята Колю и Ицко Хаджиеви от с. Пиперица, Неврокопско.

За Гердзиков, Василев разправи следното: той е стар приятел на Круи Чапрашиков и затова веднага бе назначен на работа нещо като управител на склада. Работниците го обичаха много, защото спазваше много работното време. Обратно, когато братя Хаджиеви оставяха да бият звънеца, работното време се продължаваше много.

Накрая Спиро Василев ми разказа и за посещението на Ицко Икартов в Цариград през лятото на 1931 г. Ицко първо се видя с Гердзиков, а след това се състоя конференцията, на която аз обаче не бях поканен. След конференцията научих, че една от мислите на Икартов е била да уреди въпроса за завръщането на Никол Гердзиков в България. И наистина скоро след като си замина Ицко Икартов за България, напусна Цариград и Никол.

Един от близките сътрудници на Кавракиров

Това е Георги /Гоце/ Стойчев от Кукуш. Гоце произхожда от патриотично българско семейство, баща му е бил член на ВМОРО още с нейното основаване, а по-късно става заместник на големия македонски войвода Кръстьо Асенов, племенник на Хаджи Димитър. Като дете Гоце расте в бурна революционна атмосфера и мечтае да стане като големите четници и войводи, за които е слушал от разказите на баща си и дядо си.

През 1913 г., когато Кукуш пострада от гърците и цялото му население напусна града, Гоце също потегли с близките си за България... В София Гоце работи и учи. Сутрин е на училище, а след обед тича по софийските улици, продавайки вестници. Като младеж чете повечето прогресивни вестници, предимно комунистически. Като гимназист става член на Комсомола, а в университета вече е партиен член.

Интересното е, че Гоце макар и младеж се ориентира правилно: не отива при групата на Т.Александров, а се нарежда на страната на прогресивните македонски дейци, а по-късно като се образува ВМРО /обединена/, става нейн член. Тогава именно почва дружбата му със Симеон Кавракиров и другите другари от областния комитет.

За да получи такова правилно оформление, Гоце е бил силно повлиян от баща си и макар с едно малко отклонение заслужава да се каже нещо за самия баща на Гоце. Стойн, бащата на Гоце, издигнал се до положението да стане заместник на големия македонски войвода Кръстьо Асенов, спечелва пълното доверие на Кръстьо. Двамата се обичат повече от братя. Всички по-трудни задачи Кръстьо Асенов възлага на помощника си Стойчев. Така ликвидирането на най-свирепия тиранин и изедник на българското население в Кукушко Юсуф бей, Кръстьо възлага на Стойчев, бащата на

Гоце. Един ден Стоян, придружен от другаря си Трайко, също голям смелчак, срещат Юсуф бей и макар въоръжен, събарят го от коня и го удушват, а след това го насичат на парчета със собствения му ятаган, пъхат парчетата в чували, натоварват ги на кон и потеглят при щаба, където е бил Кръстьо. На въпроса на Кръстьо какво е станало с бея, Стоян му отговорил, беят е тук, ей там в чувалите...

След трагичната смърт на Кръстьо Асенов, Стойчев става дясна ръка на войводата Христо Чернопеев. За голямата и безгранична преданост на Стойчев към революционното дело, заслужава да се приложи един твърде интересен факт, който най-добре може да го обрисува като характер. Случаят е следният: умира синът на Стоян - Киро. В момента, когато погребалното шествие се отправя към черквата, към Стоян се приближава един селски "овчар" и напълно тайно му съболезнователно, пъха в ръката му една бележка. Разбрал паролата, Стоян изоставя от шествието и прочита бележката от Чернопеев, която гласела: "Тръгни веднага!" И Стоян напуска редиците, не стига и до църква, където ще стане опелото, извинява се пред майка си и потегля за там, където го е зовял дългът.

По стъпките на баща си върви и Гоце. Влязал във ВМРО /обединена/, Гоце става ревностен деятел на организацията. Ето какво разказва той: "Като член на ВКП връзок в редовете на ВМРО /обединена/. През 1929 г. начело на организацията в България стоеше Кавракиров. Всички нареждания на ЦК на ВКП и на ВМРО /обединена/ провеждаше Кавракиров, а ние ги предавахме на нашите групи. Кавракиров имаше нужда от жилищни помещения, където да стават съвещания и конференции. За тази цел предоставихме му нашата къща, намираща се на ул."Фритьоф Нансен" 23. Наш квартирант беше Марин Йовов, социалдемократ, а по-късно

стана наш член. Аз помолих Йовев да освободи квартирата, тъй като имам намерение да се прибера от Свого, където бях на работа в Земеделската банка. Йовев си излезе и аз предадох ключовете на квартирата на Кавракиров. Нашата къща стана център на организационни съвещания и конференции. На конференциите обикновено присъствуваха Димитър Сурлов, Слава Константинова, негова годеница, Божидар Митрев, човекът който държеше протоколите и пишеше статии за легалните и нелегалните вестници, Димитър Стойчев, смел терорист, Дончо Танев /Антон Югов/, Борис Миков, баба Дона, Павел Йовандов и др.

След задигането на Кавракиров направихме конференции в Свого, пак в моята тамошна квартира. На конференцията присъствуваше един пратеник на ЦК от Виена, каза се Ковачев от Банско, но дали това беше истинското му име, не знам. Между другото на тази конференция пратеникът от Виена постави на разглеждане въпроса за македонската нация. Той заяви, че е обиколил доста много градове от сръбска и гръцка Македония с мисията да проучи каква е почвата за това, но според думите му, навсякъде хората били с българско съзнание, като се изключат част от младежите, които като стратегия, за да отбегнат ударите на сръбската власт, приемат македонската нация. На пратеника бе зададен въпросът - как той се чувствува. Отговорът му бе - българин. След тия изказвания от негова страна и от страна на участниците, поставеният въпрос за македонската нация отпадна. На пратеника стана ясно, че отношението на цялата македонска безпаки в България по този въпрос е отрицателно - завърши разказа си Георги Стойчев.

След излизането на сцената "македонската нация" особено след 9.IX.1944 г., Гоце Стойчев бе един от най-ярките пропагандатори, на същите позиции е той и понастоящем, наричайки противниците на "македонската нация" великобългарски шовинисти.

Друг сътрудник на Кавракиров

Друг близък сътрудник и член на ВМРО /обединена/ бе Киро Инев, родом от град Дойран. Той произхожда от родолюбиво българско семейство. През 1913 г. заедно със семейството си идва в България и се настанява на местожителство в София. Както всички македонски бежанци и Киро Инев се хваща на различни физически работи, за да изхрани себе си и майка си. По едно време става и вестникопродавец, което му създава връзки с прогресивната интелигенция. От онова време той завързва близка дружба с Христо Смирненски. Дружбата му с прогресивната интелигенция го насочва към комунистическото движение и още през 1919 г. става член на Комсомола, а по-късно и партиен член.

Като младеж Киро е пламенен агитатор и пропагандатор на комунистическите идеи и за тази му дейност през септемврийските събития 1923 г. бива задържан от хората на Т.Александров и Протогеров и затворен в казармите, където е бил жестоко изтезаван. След образуването на ВМРО /обединена/ става нейн ревностен член и един от първите сътрудници на Сащата.

За дейността си в тази организация Киро Инев разказва: "Привлече ме във ВМРО /обединена/ Симеон Кавракиров. Заедно с Христо Фролев - Графа, изпълнявахме различни задачи, възложени от Кавракиров. Често бивахме инструктирани от Кавракиров в една къща в Лозенец. В навечерието на конгресите, които устройваше Националният комитет на братствата, Кавракиров ни възлагаше да работим за изпращането на делегати с прогресивни разбирания, които да не бъдат послушни на големците и ако е възможно и да изменят нашето становище при разискванията. Лично аз често бивах избиран за делегат на Дойранското братство и се мъчех доколкото това беше възможно, да застъпвам нашето становище.

Кавракиров ни инструктираше да ставаме членове на вся-

какви културно-просветни организации, макар и ръководени от михайловистите, с цел да ги руши отвътре. Становището на ЦК на БКП беше да се агитира сред македонската емиграция за автономна Македония в рамките на Балканската федерация.

Кавракиров не е пропускал да купува и оръжие за организацията, която задача изпълнявал винаги с успех. ВМРО /обединена/ през онези години не можа да проведе никакви митинги и демонстрации, защото не можа да се масовизира. Ние, членовете на ВМРО /обединена/ посещавахме митингите, които устройваше БКП."

Лично съм слушал Киро Кисев да говори на конгресите на македонските братства. Чудил съм се, че се изказваше доста ловко, успешно и предизвикваше веселост в сиих сред михайловистките делегати.

Къде и как се получаваха нелегалните издания на ВМРО /обединена/

Става дума за едно много сигурно и безопасно място, дето полицията дори не се сещаше да хвърли свой зорък поглед - това бе издателството Хр.Г.Данов в столицата, в което работеше като чиновник Георги Лажев. Неговата другарка Вера Лажева беше станала преди съпруга и членка на ВМРО /обединена/ и като сродница на Вл.Пантелеев беше облечена с голямо доверие, пей се възлагаха много тежки и отговорни задачи. По нейна препоръка Симеон Кавракиров натовари Георги Лажев да получава тайната кореспонденция, пари и нелегални печатни издания на ЦК на ВМРО /обединена/ във Виена. Всички пратки от Виена се изпращаха на адрес на издателството, Георги Лажев печатните издания ги разпращаше на книжари, членове на партията. Работата вървеше много нормално, полицията не подозираше, че се върши някаква нередна работа.

Моето познанство с Лашев се създаде на базата на ВМРО /обединена/. А впоследствие станахме и много близки приятели. След 9 септември често съм разговарял с Лашев по въпроса за македонската нация и нашите гледища напълно се покриваха. Само че той смяташе, че не бива открито да се противопоставяме, защото тогава е директивата отгоре. Той често ни казваше: македонската нация ще бъде отхвърлена, но не е дошло още времето. И затова той не манифестираше своите разбирания по този въпрос.

Пловдивският център на ВМРО /обединена/

В Пловдив имаше огромен брой македонски прокудени, голяма част от тях с прогресивни разбирания. Един от първите деятели там бе днешният министър-председател Антон Югов. Той бе член на областния комитет и главен ръководител и организатор в Пловдивската област. Като комунист, Антон Югов бе голям авторитет сред работниците и македонските бежанци и затова бе привлечен в Областния комитет. Организацията, възглавявана от Югов, бе най-масова и винаги вземаше активно участие във всички митинги, които се устройваха от ЦК на БКП. Работниците го знаеха под името Дончо Танев. Когато се съобщаваше, че в Пловдив, Станимака, Хасково или другаде ще говори Дончо, всички се стичаха на събранията му. Особено бе обичан Югов от младежите-македонци. В Пловдив къщата на баба Дона, стара революционерка, бе средище, в което Антон Югов изнасяше своите беседи, там се "кръщаваха" и новите членове на ВМРО /обединена/. В Пловдив Югов имаше няколко помощници, един от тях бе Янко Попов. По-подробно за дейността на Югов и Попов ще продам в шестата част на изложението.

Втори атентат Срещу Ицко Шкартов

Докато ВМРО /обединена/ укрепване организационно своите кадри, братоубийствата между протогеровистите и михайловистите продължаваха.

След несполучливото бомбено нападение в кръчмата на ул. "Цекър" протогеровистите подготвиха втори атентат Срещу Ицко Шкартов. Те предполагаха, че декларацията му за напущане на революционното движение е само една маневра, за да прикрие преминаването си на страната на Иван Михайлов. Те не се досещаха, че Ицко може да се приобщи към ВМРО /обединена/. Най-много извинваше съмнение кодането на Ицко до Горна Джумая и баните в Марикостиново, където са предполагали, че се е срещал с Иван Михайлов.

Озлобени от това, през м.декември 1929 г. се свиква едно съвещание в дома на Кръстан Поптодоров в Подуяне - ул."Черковна", на което се взима решение - смъртна присъда Срещу Ицко Шкартов. Смъртната присъда решават Перо Пандаков, Пецо Трайков, Кръстан Поптодоров и Лев Главинчев. Като изпълнители се определят Кръстан Поптодоров и Трайчо Марнофчето. Решението е било доверено и на Атанас Калчев лично от Кръстан Поптодоров. А Калчев като съгражданин и съсед на Ицко, го предупреждава за това. Ицко взема известни предохранителни мерки, осигурява няколко души за охрана, между които Георги Самарджиев. Освен това решава да преотстъпи пивницата "Златица" с уговорката, че преотстъпването ще стане на 3 януари 1930 г.

Научил за това, Кръстан Поптодоров изпраща на 1 януари вечерта в пивницата на Ицко Шкартов своите хора Спас Георгиев Сарийски, Тано Генерала, Борис Поцков, Кватю Чифлишки и Симеон Пармаков, уредник на в."Вардар", с поръчение да заемат една маса и да консумират, без да се напиват, като изчакат, когато посе-

тиранте ордена, да извършат покушението. Пратениците отиват още в 8 часа вечерта на Новата година в пивницата. Мишо Икартов бил там. Поздравяват го много любезно без да се надават за какво са дошли, дори го поканват да седне на тяхната маса и пие с тях чаша вино. Мишовото хладнокръвие бе пословично. Той сяда при тях, изпива една чаша вино и с приятна усмивка и с изкусна предпазливост напуска масата им, а след това и кръчмата, без да бъде забелязан.

Към 12 часа посредноц в пивницата останали само неколцина посетители. Един от групата Борис Поцков подканва съдружника на Мишо - Георги Гевгелийски да отиде на тяхната маса. Гевгелийски отговаря, че прави сметка с келнерите и след като свърши, ще отиде при тях. Но Поцков и другарите му, първирани от това, че са напуснали Мишо, отиват към тезгяха и Поцков започва да упреква Гевгелийски и Мишо, наричайки ги изменници. Георги Гевгелийски запазил хладнокръвие, отговаря: "Лесно е да правиш комитлък в София, но там да идете, вътре, където ние ходихме, тогава да ви видя." В момента, когато Поцков говори с Гевгелийски Спас Сарийски изкарва пистолета и стреля срещу Гевгелийски, но не го улучва. На свой ред Георги изкарва револвера си и с два куршума повалял Сарийски. Другарите му, напускайки кръчмата, стрелят във въздуха и изчезват в тъмнината.

И този път Мишо остава незасегнат. Вторият атентат, готвен за него, даде друга жертва. Всеки случай това засили намерението му да се отърве от кръчмата. На 3 януари 1930 г. Мишо ликвидира с кръчмата, преотстъпи я и се отдаде на конспиративна дейност, но този път на страната на ВМРО /обединена/, заедно със Симеон Кавракиров.

Нападението в пивницата "Златица" бе използвано само от Иван Михайлов. В."Македония" откри широко колоните си и зае по-

доведено в защита на Георги Гевгелийски, макар доскорошен протоеромонах.

Убийството на Максим Стрезов

На 14 януари 1930 г. кварталът около пивницата "Автономна Македония" на ул."Позитано" 24 бе разтревожен от честа стрелба. Понеже тогава бе предобедно време, движение голямо, гражданите почнаха да викат: хайде, пак ново македонско убийство". Случаят е следният: Петър Вешунски е съдържател на пивницата "Автономна Македония" и затова често е посещавана от терористи на Иван Михайлов. Тоя ден на една от масите седи Дянчо Стефанов, убиецът на Петър Чаулев в Милано, при него са още Славчо Нечев - Чафчето и братята Васили Тахови. До тяхната маса седят Мише Кучкаря и други двама непознати лица. Към 10 часа в пивницата влиза Максим Стрезов, протоеромонах, заедно със своя другар Кольо. Чафчето, като вижда Стрезов, поканва го на тяхната маса и поръчва кило вино. Максим и другарят му приемат поканата и седат, но още не посегнали на чашите, Мише Кучкаря и двамата непознати лица изпразват пистолетите си в гърба на Стрезов, който пада мъртъв. Убийците напускат пивницата, а след тях идва полицията и както винаги при такива случаи - намира убития...

На другия ден, 15 януари, вестникопродавците със своите писклиеви гласове съобщават за друго убийство, викайки "поредното македонско убийство". Този път е убит Благо Бонишов, бивш привърженик на Борис Сарафов. Убиецът е Иван Момчилов от град Кочани. Убийството става пред централната гара. Причина: "говорил против убийствата". Убитият оставя четири деца. В-к "Македония", на който през това време един от редакторите бе Димитър Талев, обаче не се възмущаваше и не издигаше глас против

убийствата. Обратното - излизане в тяхна защита и защита на Иван Михайлов.

Македонските убийства и в. "Македония"

Уместно е да поставим така въпроса, защото в."Македония" беше излязъл от ранките на един истински обществен орган и с писанията си навикваше възмущението на македонските прокудени и българската общественост. Вместо да порицава убийствата, както това правеха прогресивната общественост и прогресивният печат, в."Македония" ги благославяше и насърчаваше. В."Македония" протестираше само в случаите, когато падаше техен убит. Иначе от колоните на кървавия в."Македония", както го наричаха македонските прокудени, се отправяха закани против всички онези, които бяха противници на Иван Михайлов.

В."Македония" не рядко подканяше българското правителство да се справи един път за винаги с противната страна - протогеровистите. Тези дръзки насърчавания за проливане на кръв бяха извикали омразата към тогавашните редактори на в."Македония" - Петър Мърнев, Димитър Талев, Кръстьо Вениов и Васил Сенков и техните имена се произнасяха от прогресивните македонци с едно отвращение.

Женевската акция да трите българи от Македония

Една твърде смела и сериозна акция, която Ив.Михайлов и хората около него побързаха да използват за своите цели. Тримата българи от Македония - Григор Анастасов, Димитър Попов и Димитър Минев - както е известно, на 16 януари 1930 г. се явиха в Женева в Обществото на народите и връчиха петиция със списък, подписан от десетки хиляди смели българи в Македония. Авторите на петицията бяха хора с обществено признание: Григор Анастасов,

родом от Кавадарци, бе дългогодишен народен представител в Белградската скупщина, Димитър Малев, родом от Скопие, бе последният кмет на град Скопие и Димитър Минев, родом от Прилеп, бе виден адвокат във Велес.

На времето тази петиция, внесена в Женевския арсенал, отресна и смути белградските вестници, а Иван Михайлов, макар да нямаше никакъв пръст в нея, побърза да я използува. Неорганизираните хора веднага взеха страната на Иван Михайлов и сметнаха, че това международно събитие е достатъчно, за да бъдат оправдани убийствата в България. Престижът на Иван Михайлов порасна. Никой на времето питаха: защо и Перо Чанданов не се опита да използва този случай с Женевската петиция? Разбира се, осведомените хора знаеха много добре защо при тази голяма акция Перо мълчи. Защото той не искаше да влиза в конфликт с Белград, тъй като беше се насочил от там да търси финансова помощ за своята организация. По по-конкретно по това ще дам в шестата част на моето изложение.

Едно псевдонападение, организирано за реклама

Може би за Иван Михайлов бе потребно да се организира едно нападение на един негов много близък човек - Йордан Чкатров. Случаят е следният: на 26 януари 1930 г. след обед Йордан Чкатров, придружен от голяма група приятели и охрана, отива на гости у германския журналист Валтер Бреа, живущ на ул. "Чопино" 22, близо до ул."Шипка". Привечер, когато Йордан Чкатров напуща дома на германския журналист, пред самите външни врати, като изневиделица се изсипват стотици куршуми срещу Чкатров, но нито той, нито хората около него биват засегнати. На другия ден в. "Македония" поднесе информация, че било извършено нападение

срещу чиатров от Лев Главинчев с четирима негови хора-терористи.

Освободените обаче хора, близки на тия, които ръководят двата враждебни лагера, се досетиха, че нападението е инсценирано. Ако в."Македония" не бе споменато името на Лев Главинчев, може би някои щяха да повярват. Но твърдението, че Лев Главинчев е взел участие в нападението, никого не можеше да убеди, защото се знаеше и от приятели и неприятели, че когато Лев организира нещо, то бива спомучливо.

Нова наказателна акция против протогеровисти

На 1 февруари 1930 г. бе убит в Свиленград известният протогеровист-терорист Тано Дончев от гр.Струмица, известен под името Тано Генерала, участник в известната Видолска акция, за която вече се говори в началото на това изложение. Михайловистите имаха зъб на Тано, защото той бе взел участие в много нападения против михайловисти. Тано, така да се каже, бе един от ударната сила на Перо Шанданов, и затова именно Иван Михайлов насочи стрелите си. Работата наистина беше трудна, защото Тано не бе в София, а от известно време бе въдворен на местожителство в Свиленград. Трябваше да се намери лице-терорист, който да може да се справи с проектираната жертва. Трябваше да се намери лице, когото Тано да не познава.

- След дълги съвещания планът бе организиран. В Свиленград бяха изпратени пет души терористи, под водачеството на Илия Тонев. На 1 февруари Тано Генерала се отбива в кръчмата на Дишандиеви и сяда с двама приятели на чашка. Към обед в кръчмата влиза една група от пет души и сяда на съседната маса. При други случаи Тано е проявявал нужната бдителност, а този път дори не поглежда хората, които заемат съседната маса. Когато кръчмата оредява, върху Тано се изсипват град от куршуми, непоз-

натите от съседната маса изпразват пистолетите си и Тано бива пленен, но в последния момент той намира сили, изваща пистолета си и ранява нападателя Илия Тонев. Но другарите на Тонев продължават стрелбата и Тано издъхва. Разбира се, на другия ден в."Македония" не изразиха никакъв протест.

Убийството на Васил Пундев

Иван Михайлов напсътва успя да премахне Тано Генерала, който беше един от опасните терористи на Протогеровата група и тяхната ударна сила, обаче в последния момент падна убит от куршумите на Тано и самият главатар на нападателите Илия Тонев. Това естествено причини голямо раздразнение в средите на михайловистите.

Иван Михайлов насочи погледа си към нови жертви и то от върховете на протогеровистите. На 4 март 1930 г. бе простреляна на една от софийските улици видният македонски публицист, журналист и литературен критик Васил Пундев. Убийството бе извършено при следните обстоятелства: на този ден преди обед Пундев е бил в Академията на науките на съвещание. След съвещанието той се отбива в сладкарницата "Цар Освободител", за да се види с един свой приятел. Придружаван е бил от охраната си Стоян Стойчев. От сладкарницата Пундев излиза към един часа по обед и се отправя за къщата си на ул. "Оборище" №38. С него тръгва и лейтенант Христо Илинчев. Охраната е вървяла на три-четири крачки след тях, носещ един пакет с книжа. Пред немската книжарница ги среща Тодор Боров, който спрял Пундева и го помолил да напише някаква статия за Писателския съюз. Пундев заявил, че е много зает и няма никаква възможност да изпълни поръчката. Боров се отделил и двамата - Пундев и Илинчев, продължили пътя към ул. "Оборище".

Ивичев е един от преките свидетели на убийството и той ни е разказал случая със следните подробности: "По пътя ние разговаряхме по македонските борби в България и увлечени в разговора, стигнахме до улица "Шипка" и "Сан Стефано", откъдето аз трябваше да се отделя, тъй като моят път беше към ул. "Регентска" 44, където живея. Тъкмо извървяхме няколко крачки, задочна се назад нас револверни изстрели. Аз инстинктивно отскочих настрани, а Пундев падна по очи и успя да каже само следните думи: "Чакайте бе, какво правите". По един от убийците, застанал си черни очила, изпразни цяла пачка и Пундев издъхна. Погледнах към охраната и той също беше повален. Аз почнах да викам по убийците, които бягаха по ул."Шипка". Заедно с мен почнаха да викат и още други двама граждани - Тодор Ангелов, огнар в близкото училище "Априлов" и Алекси Петров, хлебар. Нашите викове привлякоха вниманието на стражарите и убийците бяха заловени и закарани в полицейската школа на ул. "Н.Априлов" 4. Оказа се, че убийците са Димитър Иванов Недарски, родом от село Душица, Паревселско, и Никола Ангелов Даменков, от град Кочани, и двамата завербувани терористи срещу допълнително месечно възнаграждение към заплатите си".

Към двамата убийци е бил предаден и журналистът Страхил Топуков, сътрудник на в. "Македония" и редактор на в. "Родина", орган на Македонският младежки съюз на Иван Михайлов. Той обаче бе освободен по "недоказаност". В съда свидетели доказваха, че са видели Страхил Топуков на местопроизшествието с револвер в ръка, даже един е свидетелствувал, че Топуков в залисията, спитайки че придружаващото Пундев лице Христо Ивичев е адвоката Букурещлиев, се обърнал към него: "Те са наши хора". Въпреки тези свидетелства съдът тогава освободи от отговорност Страхил Топуков. Между свидетелите бе и журналистът Стоян Нейков, съ-

дълник на в. "Зора".

Вестта за убийството на Васил Пундев се разнесе със светкавична бързина не само в столицата, но и в цялата страна. Българската общественост бе силно възмутена от този безумен акт на Иван Михайлов. При среща всички се питаха: до кога ще продължават тия убийства. Няма ли някой да обезвреди тези хора, които вършат такива безобразия по софийските улици? Вестниците на различните партии излязоха с протестни статии, но редакторите на в. "Македония" Димитър Талев, Петър Колишърков, Кръстьо Белянов и Васил Сеизов не си взеха акт от това. Ганчеве и Андрей Ляпчев, който пазеше Иван Михайлов, защото, загубил вече обществена почва, искаше с македонската организация да плаши опозицията.

Интересното е, че и измежду редакторите на в. "Зора" се намираха честнонаслящи, които осъдиха убийството на Васил Пундев. Един от редакторите Любен Крапчев, направи пред мен признание, което поради това, че ми се видя крайно много интересно, записах го дословно: "Вестта за убийството на Пундев ме порази и сам се питах: как и защо? И в този момент на суетене - казва Любен Крапчев - вдигнах слушалката и потърсих един от редакторите на в. "Македония" Димитър Талев и на въпроса ми - защо е убит Васил Пундев, Димитър Талев ми отговори: "Ти, Любене, искаш да имаш много наивен, та ние имаме по-голям идеен противник от Пундев, неговото премахване бе наложително". Отговорът ме потресе от дъното на душата - продължи разказа си Любен Крапчев - и аз му отговорих: "Та нима, Димче, ние нашите идейни противници ще трябва да отстраняваме чрез куршум в нощ? Да, само това е средството - отвърна ми Талев и затвори телефона. След като затвори телефона, аз дълго размишлявах върху онова, което чух от Талев - завърши разказа си Крапчев.

За "нападението" на Михаил Думбалаков

Отбелязвам го и него, защото по онова време бяше се създала особена хипноза. Някои пъхаха да се изкарат за пъчелници, за да затвърдят положението си на платени сътрудници. Та къв е случаят с Михаил Думбалаков от село Крушево, Демир-хисарско - Серско. Той минаваше за журналист, но фактически бе секретен сътрудник на Военното министерство и Държавна сигурност. Като привърженик на Иван Михайлов имаше мнението, че е преследван от протогеровистите и комунистите, защото бил "най-опасния" противник, както сам се изразяваше. Именно за да затвърди това положение, той на 22 април 1930 г. вечерта на ул. "Цар Освободител" /сега бул. "Руски"/ изважда пистолета си и стреля. Честата стрелба привлича гражданите и квартални дежурни полицаи, на които Думбалаков разказва за страшното "нападение", което му е било устроено от страна на протогеровистите, но той ги разгонил като открил стрелба срещу тях. Отведен в полицейското комендантство, Думбалаков бива веднага освободен, тъй като той бе познат на всички полицейски големци.

Случаят с Думбалаков бе отбелязан във всички вестници, на челно място бе дадено съобщението и във в. "Македония", който за убийството на Васил Пундев не даде и обикновената полицейска хроника.

Честата промяна в ръководството на в. "Македония"

Вестник "Македония", след като напуска Георги Кулишев като негов директор, претърпя няколко пъти промяна в ръководния персонал. Всъщност негов истински ръководител и играещ ролята на главен цензор бе административният му директор Петър Колинчърков, но фигурираха и други имена. По предложение на Петър

Лозницарков, Иван Михайлов бе назначен за отговорен редактор Димитър Талев. На 3 май 1930 г. читателите прочетоха като главен редактор на вестника името на Димитър Талев. Тази фирма на вестника с името на Талев се запази до момента на поемането директорския пост от Симеон Евтимов, а след убийството на Симеон Евтимов в. "Македония" имаше двама директори: единият покойник, пред името на когото стоеше кръст, и вторият - Димитър Талев. Но за директорството на Симеон Евтимов и Димитър Талев ще предам в нестата част на моето изложение.

С поемане главното редакторство на в. "Македония" Димитър Талев се показа особено усърден да запознае читателите с делата на Иван Михайлов, а за по-голямо опознаване той често поместваше лика му. Интересни бяха и статиите му, съдържащи тежки упреци срещу всички, които снемат "народополезната" дейност на Иван Михайлов.

По повод арестуването на михайловисти

Знаеме се, че по въпроса за македонските убийства в България съществуваха различия между Андрей Ляпчев и Атанас Буров. Може би въз основа на тия различия, а може би и за да се даде впечатление, че в отсъствието на Ляпчев, без негово съгласие, министърът на външните работи Буров, като временен заместник на Ляпчев, на 22 юни 1930 г. издаде заповед, по силата на която бяха арестувани няколко дузи македонци от привлото на Иван Михайлов, начело с д-р Кулев. По този случай македонската парламентарна група отправи протестна интерпелация в Камарата, а Димитър Талев излезе с уводна статия във в. "Македония", в която отправи силни закани срещу онези, които са дръзнали да издадат такава "противонародна" заповед - да се арестуват български граждани, които се "борят" за запазването

на България от чуждо посегателство.

Убийство в Несебърия

Арестите на Буров не спряха изпълнението на плана, начертан от Ив.Михайлов. На 14 юни 1930 г. бе убит в Несебърия Григор Петров - протогеровист.

Стреляне и сръчу портрети...

След всяка тяхна жертва озлоблението на протогеровистите растеше. Озлоблението стигна до там, че почнаха да се вършат и куриози - да се стреля по портрети. Така на 7 септември 1930 г. в кафене "Преслав" на ул. "Леонти" срещу централната поща, бе отбелязан следния случай: в кафенето влизат група протогеровисти-терористи, начело с Лев Главинчев и Симеон Пармаков, уредник на в. "Вардар". На стената виждат окачен портрета на Тодор Александров. Един от групата изважда пистолет и стреля по портрета на Т.Александров...

И други куриози - "залавянето" на Ив.Михайлов

Случаят със "залавянето" на Иван Михайлов в провинцията. Както е известно, по убийството на Васил Кунчев Софийският окръжен съд привлече под отговорност като инспиратор Иван Михайлов. Тъй като той не се яви в съда, Софийският окръжен съд пусна един циркуляр до властите в цялата страна с нареждане да бъде арестуван и предаден на съдебните власти Иван Михайлов, където и да се намира. На 28 септември 1930 г. Кюстендилската полиция "залавя" страшния македонски вожд Иван Михайлов. Случаят е следният: през Кюстендил минава едно съмнително лице с брада и с опъсани работнически дрехи. Откаран в полицейския участък и подложен на разпит, оказало се, че съмнителното лице е без

личка карта и на въпроса на старшия полицай как се казва, спящото лице най-спокойно отговорило - Иван Михайлов. Кюсурските полицаи смятали, че са уловили голяма риба - "страшния" войвода Иван Михайлов е в ръцете им. Свалят го в мазето и веднага поискват връзка с Дирекцията на полицията в София, за да съобщят радостната новина, че са заловили Иван Михайлов. От Дирекцията на полицията обаче им се насмели и наредили да се освободи заловеният нещастник.

Убийството на Наум Томалевски

След убийството на Васил Пундев станаха и няколко други малки нападения, които обаче не бяха отбелязани от печата. Това затишие някои си обясняха, че враждуващите страни са поуморили или че по нареждане "отгоре" убийствата са спрени. Осведомените обаче хора, близки на враждуващите лагери, правилно схващаха, че това затишие всъщност означава настъпваща буря. И наистина, фактите потвърдиха това. На 3 декември 1930 г. бе убит Наум Томалевски на площадката в своя дом на ул. "Руен", Журналистическия квартал. Убийството бе извършено при следните обстоятелства: след убийството на Васил Пундев, Наум Томалевски се закрива и повечето време прекарва в къщи. Това е добре известно на разузнавателната служба на Иван Михайлов и ето защо за премахването на Томалевски става голям проблем. Дирят се най-различни начини. Да се отиде в къщи под формата на гости е невъзможно - непознати гости не се приемат. Кирил Драйгов прави няколко пъти опит да подкупи близки от групата на противоположните, но без никакъв резултат. Тогава намират друга идея: да се вземе под наем друга съседна къща на Наум Томалевски и от там да се стреля по жертвата. И наистина това се

осъществява. Съседът на Наум Томалевски - Шишенков, член на ВМРО, е построил нова къща. Кирил Драгов праща при него своето оръдие Петко Петков, агент в Дирекцията на полицията да наеме половината къща и то от страната към жилището на Наум Томалевски. Пазарлъкът става лесно, дава се за две години напаро и Петков се настанява с младата си съпруга. От тази именно къща ежедневно се наблюдава жилището и дворът на Томалевски. Плапът е да се стреля с пушка през прозорец. За тази цел важно е да се намери "специалист". И Кирил Драгов възлага на своите помощници Иван Параспуров и Петър Герасимов да намерят такова лице. Най-после лицето е намерено - Владо Черкоземски, убиецът на Дино Хаджидимов и по-късно на крал Александър.

След като Владо получил заповедта, една вечер през м. ноември взима другаря си Андрей Манов Димитров от с.Рачинци, Щипско, и отива в къщата на полицай Петко Петков. Остава там няколко дни за наблюдение. Трети декември 1930 г. е хубав слънчев ден, на обед Наум Томалевски излиза на двора. В същото време при него идва охраната на Георги Кулишев - Васил Настев от Крушево. Къщите на Томалевски и Шишенков ги дели висока циментова ограда и затова нападателите не са могли да стрелят, когато Томалевски се намира в двора, защото е пречила стената. Кто защо те изчакали Наум да се изначи на площадката и тогава стреляли по него - Томалевски пада мъртъв на самата площадка. След стрелбата от къщата на агента Петков излизат две лица и почват да бягат. Охраната стреля срещу тях и ранява единия от убийците Андрей Димитров, който след два дена умира. По при завързалата се престрелка Владо Черкоземски успява да убие Васил Настев, охраната на Георги Кулишев.

Вестта за убийството на Наум Томалевски отправи маса

хора към неговия дом, някои роднини, други приятели и съмишленици, трети любопитни граждани, а също така и привърженици на Иван Михайлов, дошли да чуят какви ще бъдат коментариите за убийството и след това да докладват на шефа.

Наум Томалевски бе голяма фигура в македонското революционно движение. Името му бе известно на цялата българска общественост. От близки приятели и другари с Иван Михайлов, след убийството на Протогеров те се разделиха като кръвни врагове.

Томалевски е роден през 1886 г. в град Крушево, Западна Македония. След като завършва Педагогическото училище в Скопие, той следва и завършва по философия в Софийския университет, а по-късно специализира социални науки в Швейцария. Като студент и по-късно, когато учи в Швейцария, Томалевски е член на Социалдемократическата партия. Честите пътувания в чужбина свързват Томалевски с мнозина европейски общественици и публицисти, с които той кореспондирал на френски език.

След 1919 г. Томалевски завързва тясна дружба с Тодор Александров и поради качествата му на добър организатор Тодор Александров го прави член на Задграничното представителство, който пост той задържа до 1928 г., до убийството на Ал. Протогеров. Като член на Задграничното представителство, Томалевски заедно с Георги Бакдаров носи отговорност за избиването на мнозина македонски прогресивни дейци.

С премахването на Васил Пулдов, Георги Бакдаров и Наум Томалевски бе нанесен силен удар на протогеровистите, респективно на групата на Перо Шандалов. Това, което представляваше ума на групата, Иван Михайлов се постара да го премахне.

Оставаше да се посегне на третия член на Задграничното

представителство - Кирил Пърличев. На времето се знаеше, че Иван Михайлов дълго време се е колебаел дали да посегне и на него. Обаче Кирил Пърличев е син на известния възрожденец Григор Пърличев и Иван Михайлов съзнаваше, че македонската и българската общественост, пък и общественото мнение в чужбина щяха сериозно да реагират при едно посегателство върху Кирил Пърличев.

По Иван Михайлов все някак му се искаше да спаси и Пърличева да не участвува активно в групата на Шанданов и затова като предупреждаване, той нареди да бъде убит охраната му Кирил Григоров Шандов, родом от Кукуш. Той бе тежко ранен тъкмо девет дена след убийството на Наум Томалевски - на 12 декември 1930 г. на ул."Овче поле" 26, Бунша ливада. Нападателните убийци бяха терористите на Иван Михайлов - Мишо Пършовата и Коньо Кангалата.

Залавянето на терориста Ал.Турчето

Един от видните членове на терористическата група към протогеровистите, който миналата за тяхна ударна сила, бе Александър Турчето от град Кавадарци. Неговото име е замесено в не едно нападение срещу михайловисти. Хората около Иван Михайлов многократно кроеха планове за неговото пленяване, но той все ни се изплъзваше от ръцете. Случи се така, че на помощ дойде полицията. На 4 януари 1931 г. при една престрелка с полицията бе заловен Ал.Турчето. При залавянето Турчето не се даде лесно, успя да убие един полицай, да рани тежко старшия полицай Иван П.Шанков, а в колата, на път за участъка, той се опита да избяга, като възпламени една ръчна бомба. От възпламеняването на бомбата той рани себе си леко, в същото време ранени бяха и груповият началник Тоше Ванов и агентът

Димитър Николов. В участъка у него бе намерена чужда лична карта, с която се е подвизавал, на името на Захари Богданов Марков, от село Царква, Перничко.

Македонските убийства и Демократическият сговор

Дългогодишното управление на Сговора и настъпилата стопанска криза разклатиха положението на Ляпчевото правителство. Към тази обща конюнктура се прибавяше и друг един проблем, който макар чисто вътрешен, даваше отражение и в чужбина - това бе проблемът за братоубийствените борби на македонците в България. Безсилието на властта да спре убийствата, които се вършеха безотговорно по софийските улици и в страната, се схващаха като белег на слабост. Всяко ново убийство, което вестниците афишираха така шумно, щяхме да орони престижа на управляващата партия. Сговорът и без това не бе единен, бяха се създали вътрешни групи, които и властта не можа да сплоти. Противоречия създаваше и въпросът за македонските убийства. Ляпчев и групата около него бяха на страната на Иван Михайлов, а това бе предимство за Иван Михайловата ВМРО, тъй като Ляпчев възглавяваше полицията. Хората около Цанков, Калфов и Русев бяха със симпатии към протогеровистите, а Буров и приближените около него следваха своята традиционна политика - никакви симпатии към едната страна, нито към другата. Само за угода, считайки, че Иван Михайлов е силният, хората на Буров намираха за по-удобно да премълчават протестите си, когато се съобщаваше за убийство, извършено от михайловистите.

Вътре в Сговора често се поставяше на разглеждане въпросът за "македонските" убийства. На времето се знаеше за едно твърде разгорещено събрание, на което са били разменени най-остри нападки между групите. Ляпчев се е налагал със своето

становище, че само групата на Иван Михайлов може да представлява ВМРО.

Безсилието на Стамбора да се справи със стопанската криза, македонските убийства и редица други проблеми обединяват политическите партии за обща борба за завземане на властта. Образува се така наречения Народен блок. Информационните вестници започнаха да излизат с критични статии по въпросите за вътрешната политика. Вестник "Утро" започна да печати изказвания на представители на партиите - по политиката на Ляпчевото правителство. Поместена бе статия на 4.I.1931 г. и от Христо Калайджиев, като представител на работническата партия, който като рецепта за излизане от тежката криза препоръчваше да се образува работническо-селско правителство.

Нападението в кабаре "Мулен руж"

Имаше у нас наивници, които възлагаха надежди на новообразувания Народен блок от земеделци, демократи, национал-либерали и радикали, че той ще спаси страната от стопанската криза и че ще спре македонските убийства. Тези хора забравяха, че която и буржоазна власт да дойде, не можеше да се справи с тази язва, защото водачите се дърпаха от по-високото място. Напрегнатостта на някои достигаше до там, че смятаха, че Народният блок преди още да вземе властта ще повлияе за спиране на убийствата. Фактите отрекоха лековерността на тия неосведомени хора. Случаят със стрелбата в кабаре "Мулен Руж", когато паднаха убити протогеровистите Трайчо Марковчето и Никола Будаков. Убийството бе извършено при следните обстоятелства: на 14 януари 1931 г., в три и половина часа след полунощ, влизат в кабарето двама младежи и сядат на една маса. Веднага при тях отива бар-

дшана Илона Едуард Зингер, 18-годишна, но "квесторът" на кабарето Владимир Стоянов я извиква настрана и я предупреждава, че тези младежи не са клиенти, от които може да извлече полза, от което се разбира, че "квесторът" е познавал добре своите "клиенти". След това той извиква келнера Сайтоджийски и го натоварва да го замества за известно време, тъй като се "налагало" да излезе за малко от заведението. След половин час квесторът Симеонов се завръща заедно с известния михайловистки терорист Стоян Катонев, който, никакайки поради насата на Трайчо Марковчето, го поздравил и се отправил към тезгяха. Поздравът изглежда е послужил за знак, защото почти моментално двете врати се отворили и последвала честа стрелба, която повалила Трайчо Марковчето и другаря му Никола Будаков. Трайчо издъхва веднага, а Будаков на път за болницата почива. Убийците, разбира се, както винаги, необезпокоявани от никого, взели такси номер 1195 с шофьор Борис Степанович Мерлишки - същият, който ги довел в кабарето и изчезнали. Убийците са Стоян Катонев, Борис Бояков и Славчо Чайчето.

Един конгрес, на който бе атакуван Иван Михайлов

За разлика от по-раншните конгреси, Деветият конгрес на македонските братства, състоял се на 27 януари 1931 г. в столицата, не мина под знака на урадживството. Иновина се чудеха, че между делегатите се намерила хора смели, които с риск да загубят главата си, подложили на съкрушителна критика дейността на Националния комитет. Един от тях бе представителят на Кукушкото братство Христо Трайков, който между другото предложи конгресът да излезе с лозунга - автономна Македония в рамките на Балканската федерация. Друг делегат от Пловдивското братство

Петър Ацев, стар федератист, разкритикува остро членовете на Националния комитет и предложи избора на новия комитет да стане с тайно гласуване. Макар предложението да не се приe, все пак прозвуча гласът на съвестта, който извика у мнозина колебание.

Отмъщението за Васил Пундев и Н.Тоналевски

Убийството на Васил Пундев и Наум Тоналевски накарала протогеровистите да минат в акция за отмъщение. На 10 февруари 1931 г. на една от софийските улици бе убит най-близкият другар на Иван Михайлов - Йордан Гърков, заместник член на ЦК и пълномощник на Горноджумайската околия.

Убийството бе извършено при следните обстоятелства: Той ден, неделя, Гърков излиза от квартирата си на ул."Денкоглу" 7 без охрана и без оръжие, тъй като, както съобщи в."Македония" имало някакво"примирие" между враждуващите страни. Придружава го административният директор на в."Македония" Петър Колишърков. Тоя ден те решили да отидат да се черкуват в Руската църква. След църква двамата тръгват към бул."Христо Ботев", където живеят родителите на Гърков. На площад "Света Неделя" Гърков се разделя с Колишърков и сам продължава пътя си по ул."Климентина". Убийците обаче били по следите му и в момента, когато Гърков пресича ул."Пирот" /сега "Ждянов"/ двамата млади терористи Трайчо Минадинов от Охрид и Илия Костурков от Панагюрище извадили револверите си и стрелят срещу Гърков. Първоначално ранен, Гърков влиза в близкия рибарски магазин, но нападателите не го оставят, влизат там и го довършват между рибарските колове.

Убийството на Гърков предизвика голяма сензация, тъй като всички знаеха, че той бе един от големците в групата на Михайлов. Вестниците изразиха остри протести, а в."Македония" в

продължение на десетина дни отправяше най-остри закани срещу протогеровистите.

Всеки случай михайловистите устроиха импозантно погребение и грамадна процесия със стотина венци, носени от младежи и девойки, облечени в национални носии. В църквата произнесоха речи митрополит Стефан и Йордан Чинтров. Между другото Чинтров каза, че пролятата кръв на Гърков е скъпо платена от Белград.

Отвличането на К.Пърличев и Георги Попхристов

Убийството на Йордан Гърков беше за Иван Михайлов голям удар, който той мъчно понесе. Очевидно трябваше да се предприеме нещо, което да бъде от голям нащаб, за да се сплашат протогеровистите. Ето поди се идеята да се задигнат Кирил Пърличев и Георги Попхристов. За целта трябваше да се прибегне до шантаж. Хората от Националния комитет, начело с д-р Станишев, поискаха да се започнат преговори за примирие с протогеровистите. Лицето, което бе определено за връзка, беше членът на Националния комитет Димитър Помандов. Останалите двама протогеровистки първенци Кирил Пърличев и Георги Попхристов се отзоваха на поканата. Но преговорите бяха организирана клопка. На срещата идват Кирил Пърличев и Георги Попхристов от една страна и Йордан Чинтров, Кирил Драгов и Т.Попадамов от другата страна. Вместо преговори обаче става съответен разпит и отвличане.

Вестта за задигането на двамата протогеровисти се разнесе със светкавична бързина, но в печата не се даде никакво съобщение, защото редакциите на вестниците предварително бяха предупредени от Кирил Драгов. Това, разбира се, за Перо Поманов бе голям удар. Но някои от хората около него, право или криво, тълкуваха, че това може би е в негова полза - да задово-

ли гоненията си амбиции - да остане пръв в неоспорван ватаг.

Както ни е разказвал Ицо Чеганския, Перо при един случай е казал пред приятелите си Кръстан Пенгодоров, Лев Гиновичев, Пенчо Трайков следното: "Грях, не грях, но аз смятам, че една провокация от страна на Иван Михайлов с тия хора ще предизвика голямо възмущение сред нашата общественост, а това ще засили нашите позиции. Защото Кирил Пърличев е син на видния възрожденец Григор Пърличев.

Но за съжаление, Иван Михайлов не поиска да сервира това удовлетворение на Перо, макар че често пъти се е заканвал да отъсне главата на Кирил Пърличев като на врабче. Вместо да ги ликвидира, Иван Михайлов предпочете да поиска от двамата протогеровистки първенци декларации, че се отказват от революционна дейност. И наистина такава декларация те подписаха "доброволно" и на 17 февруари 1931 г. тя бе публикувана в печата. Тя гласеше: "В резултат на преговорите, водени с комисията за постигане умиротворение между македонците, стоящи извън легалните организации, ние, долуподписаните, считайки вредна за Македония една борба между македонци, заявяваме, че се оттегляме от борбата и от всякаква революционна дейност." Следваха подписите - Кирил Пърличев и Георги Пенхристов.

Тази декларация, макар изтръгната насила, внесе едно успокоение в широките неосведомени обществени кръгове. За Иван Михайлов тя бе голяма победа, а за Перо Шанданов - съкрушителен удар, който го вбеси. Той взе да кроя разни планове за отмъщение. Но случи се друго, крайно непредвидено. Тъкмо когато Перо бе си създал връзки със земеделците-шандинари и с хората от Звено и бе приел идеологията им за югославска федерация, телеграфът с дата 15 май 1931 г. донесе съобщение от Женева, че делега-

нията на трите българи от Македония - Григор Анастасов, Димитър Пасев и Димитър Мишев са подали втора петиция до Обществото на народите, този път към многобройните събрани подписи от българи в Македония българската делегация е имала и пълномощно от Българската екзархия в Цариград да я представлява и да говори от нейно име. Даденото пълномощно от изпълняващия длъжността екзарх силно ядосва Иван Михайлов, тъй като той се почувствува пребоброгнат. Веднага побърза да изпрати свои емисари в Цариград, които да склонят заместник-екзарха да оттегли пълномощието си. Изпратените емисари бяха Димитър Михайлов, гимназиален учител и Кирил Драгов.

Конфликтът между Иван Михайлов и Екзархията бе не добре дошъл за Перо и той побърза да се намеси и то на страната на трите делегати в Женева без да държи сметка, че ще му се развърдат нишки сред в България, близки на Белград, с които бе сключил идеологически съюз и от тях очакваше финансова помощ.

С упражнения натиск върху екзархията пълномощното бе оттеглено. Това отново разтревожи Перо Шандаков и смъртната присъда срещу двамата емисари бе не готова. Към единия - Димитър Михайлов - ти бе изпълнена, макар и по-късно.

Оттеглянето на пълномощието обтегна отношенията между Иван Михайлов и българската делегация в Женева. В печата обаче не се даде никаква гласност за това. На времето се знаеше, че конфликтът е бил замъглен, поради намесата на Ляпчев.

Подновяване на убийствата

От създадения конфликт между Иван Михайлов и женевската делегация, Перо доби куража и почна да действува отново. На 17 юни, тъкмо в разгара на предизборната борба между Стамора и

Народния блок, бе убит Дончо Танев, михайловист, агент в Дирекцията на полицията и другар на Скопския войвода Величко. Убийството на агента Танев бе едно предупреждение от страна на протогеровистите към михайловистите.

Народният блок и македонските убийства

Разбира въпросът не можеше да се постави така, защото той не беше още част от властта. Но денят се познава от сутринта. Обществото наблюдаваше в разгърналата се предизборна борба през месец май 1931 г. с какви лозунги излизат партиите от Народния блок. Нито една от партиите на блока не излезе с протест срещу убийствата, нито една от тях не издигна глас за това, че Иван Михайлов в Петричкия окръг излиза със своя листа за македонска парламентарна група. Всички мълчеха и не смееха да вдигнат глас, защото се страхуваха. Единствена БКП протестираше и за едното и за другото. Всичко това говореше, че Народният блок и да вземе властта, не ще направи нищо, за да се спрат македонските убийства. И то, както сговора ще водят сериозна политика спрямо Иван Михайлов.

Един белградски агент-провокатор - гост на михайловистите

Трябва дебело да се подчертае, че разузнаването на Иван Михайлов по онова време, когато той се движеше из облаците, е било много слабо. Иначе михайловистите не биха претърпели такъв срам - да посрещат, гощават и разговарят с един провокатор, агент на Белград. Думата ни е за хърватина Петър Грубор, който на 14 май 1931 г. пристигна в столицата като гост на Македонския национален комитет. Фирмата му беше голяма, редактор на в.

"Бъдъщност", издаван в Берлин като опозиция на белградското правителство.

Считайки, че Петър Грубер идва в България като приятел на Вл.Михайловата ВМРО, с когото може да се прави съюз против Белград, хората на Иван Михайлов му устроиха много тържествено посрещане, настаниха го в хотел "Дунав палас" и го заобиколиха със свои верни приятели. Пазеха го, сякъш някой от противната група да намери достъп при него.

А той добре си изпълняваше задачата. Представи се за голям приятел на ВМРО и затова бе разведен навсякъде из България. Обиколи и Петричкия окръг, за да види отблизо царството на македонската организация и като капак, устрои му се интимна среща с "водача" Иван Михайлов. И не ще съмнение, "големият" македонски водач" е доверил на своя гост приказки и планове, за които Белград би дал злато да ги знае. А на всичко отгоре, както се разбра след заминаването му, гостът е получил и големи парични средства...

Петър Грубер преди да си замине, пожела да види и представителите на софийския печат, за да бъде мисията му "закръглена". Между журналистите бях приет и аз, като представител на следпразничния вестник "Правда", дори случи се така, че бях приет преди представителя на в."Македония" Васил Сенков, който открито изрази недоволството си, че съм бил приет преди него.

Разговорът ни с Петър Грубер за мен беше доста интересен. Може би той предварително бе осведомен за моя македонски произход и затова вместо аз, той задаваше въпроси. През време на разговора той разви пред мене тезата за обща македоно-хърватска борба срещу централизма на Белград, за извършване на атентати на видни сръбски управници, на ж.п. линии, мостове и пр. Аз го

слушах, но "откровеният" му разговор някак си не се сбъдна и аз след срещата споделих впечатленията си с колегите от редакцията.

И впечатленията ми се оправдаха. След като той си замина, завърнал най-тържествено от михайловистите, "случи" се така, че пристанището на Земун той бе "задържан" от полицията и изпратен в Белград на "разпит". Там той е разправил всичко, което е видял в България и разговорите, които е водил с Михайлов и хората около него. Цялото негово изложение, придружено със снимки, които той е правил в продължение на цял месец бе публикувано в белградския вестник "Време". И хората на Иван Михайлов си глътнаха езика. Срамът беше голям!

След падането на Сговора

Ляпчев загуби парламентарните избори, произведени на 21 юни 1931 година. Народният блок спечели голямо болшинство, а Комунистическата партия, въпреки упражнения терор изпрати в парламента 30 души депутати. Запалени глави от Сговора, които не искаха да се простят с управлението, предлагаха на Ляпчев да не предава властта на Народния блок, а да се премине към диктатура. До там обаче не се стигна. Цар Борис повери мандат на Народния блок и възложи на Ал.Малинов да състави кабинет. Народния блок поо управлението на 30 юни 1931 г. За отношението на Народния блок към македонските борби ще предам в шестата част на моето изложение.

Материалът е преработен и пробавен 406, през 1971-1972 год.

Януари 1972 г.